MAGAZÍN 18. ROČNÍKA FESTIVALU [fjúžn]
POROZUMEJ SVETU, KTORÝ MÁME DOMA

22.—29.9.2023
BRATISLAVA

FJÚŽN

TEXT: IVANA KOHUTKOVÁ, ŠÉFEDITORKA NADÁCIA MILANA ŠIMEČKU

TVORME OSTROVY porozUmenia

Mnoho Slovákov a Sloveniek sa cíti na Slovensku – vo svojej domovskej krajine – cudzo. Opustili pôvodný domov a presťahovali sa do iného regiónu. Odišli za štúdiom, prácou, vzťahmi či lepšími príležitosťami. Za novým životom. Neraz zažívajú neprijatie, neporozumenie a osamelosť.

Ako sa cítia ľudia, ktorí k nám prichádzajú spoza hraníc, keď nám prekážajú ľudia z vlastnej krajiny? Rovnako opúšťajú svoje domovy a rodiny, hľadajú bezpečný, naplňujúci a dôstojný život. Často nútene, pretože nemajú na výber. V súčasnosti ich na Slovensku žije skoro 300-tisíc a z roka na rok ich počet narastá. Vojna na Ukrajine pôvodné čísla znásobila, i keď stále patríme ku krajinám Európskej únie, ktoré majú najnižší podiel ľudí z cudziny.

Dokážeme si porozumieť?

Milan Šimečka, ktorého meno nesie naša nadácia, vo svojich *Listoch z väzenia* napísal, že „nič nám nebráni v tom, aby sme sa snažili spoznať cudziu skutočnosť a dali iným možnosť nahliadnuť do našej“. Rovnako píše, že „na tejto základni tolerancie je možné uskutočniť veľké výpravy k blízkym a zažiť zázraky skutočného porozumenia“.

Počas 18. ročníka festivalu [fjúžn], ktorý sa bude konať v dňoch 22. – 29. septembra 2023 v Bratislave, chceme vytvárať ostrovy porozUmenia. Skúsme spoločne porozumieť svetu, ktorý máme doma.

HUMANS OF [fjúžn] 06

NAOMI HUŽOVIČOVÁ: 08
ČLOVEK NEMUSÍ POZNAŤ ŽIADEN JAZYK, AK CHCE NIEČO OCHUTNAŤ

YEHUDA GABRIELITA MADJIAH: 14
NA SLOVENSKO SOM SA DOSTAL VĎAKA PANTOMÍME – JAZYKU, KTORÉMU ROZUMIEME VŠETCI

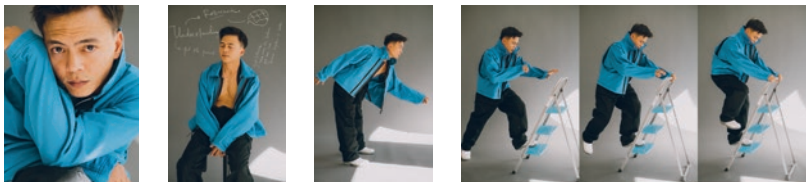

KASHA POTROHOSH: 20
KEĎ IDEM S KOŽOU NA TRH, UROBÍM TO NA STO PERCENT

VLADYSLAV YATSKOVYI: 26
VÍŤAZSTVO PRÍDE

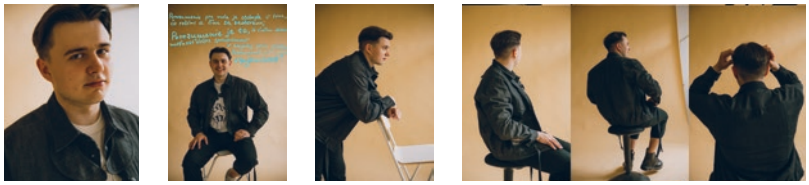

KATARINA ŽIVANOVIĆ: 32
ŽENY V KULTÚRE PRENECHÁVAJÚ PRIESTOR MUŽOM, POTOM ICH NEVIDNO

IVANA RAPOŠ BOŽIČ:
OSOBY SO ZAHRANIČNÝM PÔVODOM: SLOVENSKÁ POLITIKA JE AKO SERIÁL NA NETFLIXE 38

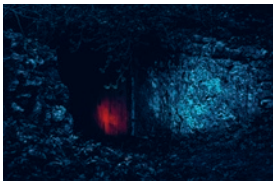
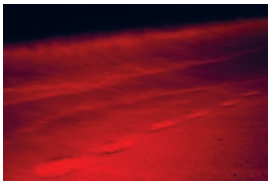

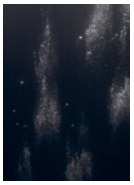
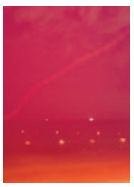

KAROL SUDOR:
MÁME TU VŠETKO, ALE VLASTNE NIČ 48

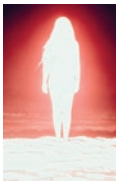

MAGDALÉNA ROJO:
PRÍBEH MIGRUJÚCEJ RODINY, KTORÁ NAJPRV NEPRIJALA MIGRANTA 54

BARBARA LÁŠTICOVÁ:
NAČO JE NÁM POROZUMENIE? 60

GREGORY FABIAN J.D.: VYTVÁRANIE PLATFORMY PRE DIALÓG CUDZINCOV V BRATISLAVE: CESTA K INTEGRÁCII 66

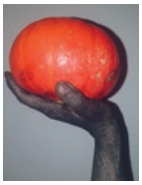

JEREMY HILL, SHREY KADAM, GIOVANNI GUIDO: ESEJE 70

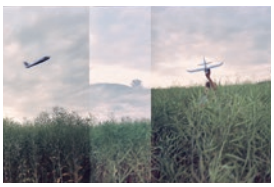
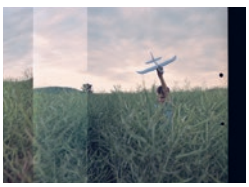

KRISTÍNA PAHOLÍK HAMÁROVÁ: REVOLÚCIA V POROZUMENÍ 76

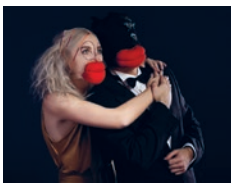

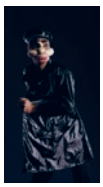

ANNA SIEDYKH: CUDZINEČNOSŤ 80

KNIŽNÉ TIPY 84

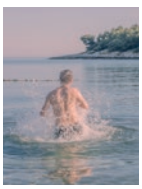

TEXT: EMA ČABOVÁ, JANA GOMBIKOVÁ, IVANA KOHUTKOVÁ, KRISTÍNA PAHOLÍK HAMÁROVÁ, ELENA SENKOVÁ
FOTO: KVET NGUYEN

Humans of [fjúžn]

Jedným z cieľov festivalu [fjúžn] je priblížiť verejnosti život cudzincov a cudziniek žijúcich na Slovensku, ktorých v spoločnosti nie je veľmi počuť ani vidieť. Sú našimi susedmi, kolegyňami, priateľmi či rodinnými príslušníčkami. Tvoria neoddeliteľnú súčasť tejto krajiny, prinášajú do nej množstvo nových skúseností a inšpirácie a obohacujú celú spoločnosť.

Humans of [fjúžn] prináša príbehy ľudí, ktorí pochádzajú z inej krajiny či kultúry. S projektom sme začali v roku 2019. Inšpirovali sme sa Humans of [...] – populárnym konceptom zachytávania a predstavovania obyvateľov rôznych miest, ktorý má svoje korene v New Yorku. Prvú sériu Humans of New York vytvoril Brandon Stanton ešte v roku 2010. Odvtedy sa projekt rozšíril do rôznych kútov sveta.

Tohtoročnými Humans of [fjúžn] sú Naomi Hužovičová, Yehuda Gabrielita Madjiah, Kasha Potrohosh, Vladyslav Yatskovyi a Katarína Živanović. Päť ľudí, ktorí reprezentujú vekovú, profesijnú či rodovú rozmanitosť pôvodu a príbehov.

Koncept Humans of [fjúžn] je oslavou pestrosti a ukážkou toho, čo máme ako ľudia spoločné.

Fotografie portrétov pripravila Kvet Nguyen. Príbehy tohtoročných Humans of [fjúžn] vám v rozhovoroch sprostredkovali Ema Čabová, Jana Gombiková, Ivana Kohutková, Kristína Paholík Hamárová a Elena Senková.

TEXT: JANA GOMBIKOVÁ
FOTO: KVET NGUYEN
ODEVNÝ DIZAJN: VEJA KOCARIK

Naomi Hužovičová

ČLOVEK NEMUSÍ POZNAŤ ŽIADEN JAZYK, AK CHCE NIEČO OCHUTNAŤ

Naomi Hužovičová pochádza z Kanady, žije v Smoleniciach. Vyštudovala filozofiu, na svojom blogu Almost Bananas sa venovala slovenským receptom a tradíciám.

AKO SI PRIŠLA NA SLOVENSKO?

NH: Svojho manžela som stretla počas štúdia v Spojených štátoch amerických. Posledný semester som trávila v Rakúsku, na jeho konci sme sa zasnúbili. Chcel, aby som navštívila Slovensko, aby som videla, odkiaľ pochádza.

AKÝ BOL TVOJ PRVÝ DOJEM?

NH: Moja prvá skúsenosť s Európou bola malebná rakúska dedinka. Univerzita, na ktorej som študovala, sídlila v nádhernom starom kláštore z 13. storočia. A potom sme prišli na Slovensko. Bolo to pred osemnástimi rokmi.

Zišli sme z diaľnice – a pomyslela som si – *vyzerá to tu inak*. Trochu ma to prekvapilo, pretože hoci som vedela o studenej vojne a o železnej opone, boli to iba fakty v knihe. Nič z toho pre mňa nepredstavovalo súčasť reality, ktorú som poznala.

Pamätám si, ako som zbadala prvé domy. Vtedy som ten rozdiel pocítila naplno.

TAKŽE TEN OČIVIDNÝ ROZDIEL ŤA TROCHU ŠOKOVAL.

NH: V tom čase bol stále viditeľný rozdiel medzi Východom a Západom. Ak človek v tom čase žil napríklad na Ukrajine, nemusel si vôbec uvedomovať, že niekde je hranica, ktorá sa nedá prekročiť. Dokonca ani nemusel veriť, že existuje niečo ako železná opona. Ale ľudia z Bratislavy to mali dennodenne pred očami. Hranicu nemohli prekročiť, aj keby veľmi chceli.

Obdobie studenej vojny sa mi zdá veľmi zaujímavé, okrem iného preto, ako ovplyvňovalo, a podľa mojej mienky stále ovplyvňuje správanie ľudí.

AKO TO PODĽA TEBA OVPLYVNILO SLOVÁKOV A SLOVENKY?

NH: Myslím si, že táto situácia vo veľkej miere prispela k tomu, že ľudia sa stali oveľa opatrnejšími. Nikdy nemohli vedieť, kto na nich môže donášať. Aj preto si podľa mňa ľudia na Slovensku doteraz veľmi strážia súkromie. Akoby mali obavy, že ich ostatní budú súdiť.

Počas komunizmu bolo dôležité nebyť iný. Museli ste byť „normálni“, nevyčnievať, snažiť sa čo najviac zapadnúť. Byť iným bolo nebezpečné.

Vnímam, že tento typ premýšľania tu pretrváva. Ľudia majú strach, čo si o nich môžu pomyslieť iní, a k cudzím sú preto rezervovaní.

AK TO POROVNÁŠ S KANADOU, JE VEĽKÝ ROZDIEL, AKO SA U NÁS MIESTNI CHOVAJÚ K ĽUĎOM Z CUDZINY? AKÁ JE TVOJA SKÚSENOSŤ?

NH: Pre mňa osobne je veľmi ťažké nájsť si na Slovensku priateľov. Hlavne na vidieku, kde každý vyzerá veľmi odťažito a nikto sa neusmieva. Úsmev je v Kanade spôsob, ako dať najavo priateľskosť. Ale tu to tak nie je. Celkovo sa tu k sebe ľudia správajú oveľa formálnejšie.

Napríklad v obchode sa stále zdravia *Dobrý deň*. Znamená to, že človek je zdvorilý a priateľský.

Niekde som čítala, že v krajinách, v ktorých žije veľa cudzincov,

napríklad v Kanade, majú gestá väčší význam, pretože sú univerzálnejšie ako jazyk. Úsmev sa stáva oveľa dôležitejší, pokiaľ nezdieľate rovnaký jazyk.

ČO TEBE OSOBNE POMOHLO NÁJSŤ SI PRIATEĽOV ČI PRIATEĽKY A NADVIAZAŤ VZŤAHY SO SLOVÁKMI?

NH: Priatelia mojich priateľov. Slováci vedia byť veľmi priateľskí, dokonca aj k známym svojich priateľov.

V Kanade to tak nefunguje. Ale na druhej strane je tam oveľa jednoduchšie nadviazať prvý kontakt. Kanaďania sú veľmi milí, ale nepokladajú to za prejav nejakého hlbšieho priateľstva. Je to forma slušnosti, v skutočnosti si však udržiavajú odstup.

Naopak, Slováci nie sú na prvý dojem veľmi priateľskí, ale pokiaľ vás už považujú za svojho priateľa, dokážu byť veľmi nápomocní a lojálni. Kanaďania sa jednoznačne viac usmievajú, ale nadviazať skutočný vzťah trvá oveľa dlhšie.

HOVORÍŠ PO SLOVENSKY? ČO BOLA PRE TEBA PRI UČENÍ JAZYKA NAJVÄČŠIA VÝZVA?

NH: Hovorím po slovensky, ale mám veľmi zlú gramatiku. Myslím, že mojej slovenčine ľudia viac-menej rozumejú, ale mám pocit, že pôsobím trochu hlúpo. V akomkoľvek jazyku, pokiaľ ho človek naozaj neovláda, je ťažké vyjadriť, čo presne má na mysli.

Keď som sem pred osemnástimi rokmi prišla, nebolo veľa možností, ako sa naučiť po slovensky. Teraz ich je neporovnateľne viac. Vtedy ponúkali v Bratislave jeden-dva kurzy. Ja som práve vyšla zo školy a nemala som žiadne peniaze, takže som sa na žiadny neprihlásila. S odstupom času to ľutujem.

Pár rokov dozadu som sa znova prihlásila na nejaké lekcie, ale je oveľa ťažšie učiť sa jazyk od začiatku v momente, keď už ho na istej úrovni ovládam. Takže odporúčam všetkým cudzincom, aby využili možnosť prihlásiť sa na lekcie slovenčiny.

S MANŽELOM STE SA SPOZNALI POČAS ŠTÚDIA V AMERIKE. ZO SVOJEJ SKÚSENOSTI VIEM, ŽE POKIAĽ JEDEN ALEBO OBAJA Z PÁRU NEHOVORIA SVOJÍM MATERINSKÝM JAZYKOM, MÔŽE TO BYŤ NIEKEDY PREKÁŽKA VO VZÁJOMNOM POROZUMENÍ. ALE PROBLÉM S KOMUNIKÁCIOU MÁVAJÚ AJ PÁRY, KTORÉ HOVORIA ROVNAKÝM JAZYKOM. AKO TO MÁTE VY?

NH: Naozaj odporúčam každému páru, pokiaľ hovoria každý iným jazykom, aby dokázali aspoň pasívne rozumieť jazyku toho druhého. Komunikácia vie byť náročná, hlavne pokiaľ sú v hre silné emócie, je ťažké vyjadrovať sa v cudzom jazyku. S mojím manželom sa rozprávame väčšinou po anglicky, ale môže mi niečo povedať aj po slovensky, a ja mu budem rozumieť, hoci odpoviem po anglicky.

Pasívna znalosť jazyka je dôležitá tiež v prípade, že má človek deti, pretože inak neustále rieši, čo im partner či partnerka práve hovorí.

Poznám veľa Slovákov, ktorí sa presťahovali do zahraničia, a ich deti už po slovensky nevedia. Ako dieťa, ktoré neovláda jazyk svojho otca, si myslím, že vedieť jazyk svojich rodičov je veľmi dôležité – hlavne keď už je človek starší a chce porozumieť tomu, odkiaľ pochádza on alebo jeho rodičia. Ak stratíme jazyk, strácame aj kultúru. Je veľká škoda, že nehovorím japonsky, a preto bolo pre mňa veľmi dôležité, aby boli moje deti bilingválne.

AKO SI UŽ SPOMENULA, AJ TY SAMA POCHÁDZAŠ ZO ZMIEŠANEJ RODINY – VYRASTALA SI V KANADE, ALE TVOJ OTEC JE JAPONEC. MYSLÍŠ SI, ŽE ŤA TÁTO SITUÁCIA NEJAKO OVPLYVNILA V TVOJOM ŽIVOTE?

NH: Určite. Vyrastala som v malom mestečku, dalo by sa povedať zapadákove. Ako dospelá som na svoju odlišnosť hrdá, ale pre dieťa je to ťažké. Vďaka tejto skúsenosti som veľmi skoro pochopila, že nie každý je rovnaký. Naučila som nebáť sa byť inou a stala som sa oveľa otvorenejšou a zvedavejšou.

A ani pri svojich deťoch neustupujem. Niekedy to na mňa skúšajú – *ale každý to robí takto, alebo každý má toto a toto...* A ja im hovorím, že majú smolu. Rozumiem ich potrebe zapadnúť, ale ja sa nechcem prispôsobovať.

AKÁ JE TVOJA SKÚSENOSŤ CUDZINKY ŽIJÚCEJ NA SLOVENSKU?

NH: Som z Kanady, takže z pohľadu bežného Slováka pochádzam z vrcholu hierarchie krajín. Keď poviem, odkiaľ som, pýtajú sa ma: *Čo tu robíš? Prečo si sem prišla? Zbláznila si sa?* Ale ak by som povedala, že som z nejakej menej vyspelej krajiny, reakcie by boli úplne iné. Mám to určite jednoduchšie, ako by som mala napríklad ako utečenka.

MÁŠ NEJAKÉ NEGATÍVNE SKÚSENOSTI?

NH: Jedna pani, ktorú som zbežne poznala z dediny, zdieľala počas utečeneckej krízy na facebooku negatívne komentáre o cudzincoch a imigrantkách. Postovala obrázky z protestov v Bratislave s popiskami ako *Cudzinci, choďte domov!* Napísala som jej – *to znamená, že aj ja by som mala odísť?* Myslím, že ju to zaskočilo, pretože si vôbec neuvedomila, že sa to môže týkať aj mňa. Neskôr bola na mňa veľmi milá.

V POSLEDNOM ČASE VZRASTÁ NACIONALIZMUS NIELEN NA SLOVENSKU, ALE AJ V EURÓPE VŠEOBECNE. VIDÍŠ ZA TÝCH OSEMNÁSŤ ROKOV NEJAKÉ ZMENY V TOM, AKO SLOVÁCI VNÍMAJÚ ĽUDÍ Z CUDZINY?

NH: Myslím, že kým tu žilo menej ľudí z cudziny, pôsobilo to ako niečo nové a zaujímavé. Ale ako ich počet rastie, osobne vnímam dva trendy.

Dobrým príkladom je jedlo. Keď som prvýkrát prišla, niektorí ľudia mi hovorili, že jedia iba slovenské a talianske jedlo. A nič iné. Teraz tu funguje množstvo rozličných reštaurácií, ľudia milujú skúšať nové veci, a myslím, že sú oveľa otvorenejší voči cudzincom a ich kultúre.

Potom je tu časť populácie, ktorá má zo všetkého cudzieho strach a chce, aby Slovensko zostalo Slovákom. Zažila som to, keď sme rekonštruovali dom. Prišli k nám robotníci, ktorí mali oblečené tričká s Kotlebom. Manžel bol pripravený poslať ich preč, ale to by sme zase museli mesiace čakať na niekoho iného. Takže som sa rozhodla, že sa im budem vyhýbať. Nakoniec som sa s jedným z nich aj rozprávala, ale cítila som sa veľmi zraniteľne a neisto. S tým, ako vyzerám, dokážem akotak zapadnúť, ale ak je niekto na prvý pohľad iný, určite mu to na Slovensku dajú veľmi rýchlo pocítiť.

AKO BY SA DALO ZLEPŠIŤ POROZUMENIE MEDZI ĽUĎMI ZO ZAHRANIČIA A SLOVENSKÝM OBYVATEĽSTVOM?

NH: Čím dlhšie tu žijem, tým viac rozumiem historickým a generačným dôvodom správania sa Slovákov. To mi pomáha im oveľa lepšie porozumieť.

Existujú Slováci, ktorí sú zvedaví, majú skúsenosť zo Západu, sú otvorení novým miestam a novým názorom. A potom sú tu Slováci, pre ktorých je Slovensko najlepšie a všetko tu je dokonalé, nechcú žiadny cudzí vplyv.

Tento postoj je podľa mňa založený na strachu z neznámeho, ale myslím, že aj tu pomôže znalosť histórie. V minulosti neexistovalo obdobie, kedy by Slovensko a Slováci boli uzavretou komunitou. Celé storočia naň vplývali susedné krajiny. Ak sa človek pokúsi dozvedieť viac o svojej vlastnej histórii, pomôže mu to pochopiť aj ostatných.

Ak vnímame svet tak, že my sme tí „normálni" a všetko iné je čudné, nikdy nedokážeme pochopiť nikoho, kto je iný. Aj keď s niekým nesúhlasíme v určitej téme, stále si môžeme porozumieť, keď vzájomne pochopíme svoju vlastnú históriu, traumu a príbeh.

ČO PODĽA TVOJHO NÁZORU ZNAMENÁ BYŤ SLOVÁKOM ČI SLOVENKOU?

NH: To je veľmi zaujímavá otázka. Mám jednu obľúbenú fotku. Je zo škôlky, kam chodili moje deti. Deti sú oblečené v krojoch, a medzi nimi, tiež v slovenskom kroji, je vietnamský chlapec. Vyrástol na Slovensku, chodí tu do školy, povedzme, že sa tu aj narodil ako potomok vietnamských imigrantov. Budú ho niekedy považovať za Slováka? Netuším.

Sama som sa občas pýtala mamy – *sme Angličania alebo Japonci?* Vždy povedala, že sme Kanaďania. V Kanade je však multikulturalizmus súčasťou oficiálnej kultúry. Človek môže byť odkiaľkoľvek, no popritom môže byť Kanaďanom. V iných krajinách s odlišnou kultúrou, nielen na Slovensku, to nie je také jednoduché.

MÁŠ VLASTNÝ BLOG, V KTOROM SA VENUJEŠ TRADIČNEJ SLOVENSKEJ KUCHYNI. AKÝ MÁŠ VZŤAH K JEDLU?

NH: Čím som staršia a mám viac skúseností, tým pre mňa viac znamená. Je to spôsob, ako ľudí potešiť, ukázať im, že mi na nich záleží. Odkedy žijem v cudzine, často počúvam od Slovákov žijúcich za hranicami, ako veľmi im chýbajú chute z detstva. Vyvolávajú v nich množstvo spomienok.

Tí americkí mi písali, že si pamätajú slovenské jedlá svojich babičiek, ale už nevedia, ako ich uvariť. A tak som o tom napísala.

Jedlo je pre mňa spôsob, ako zdieľať svoju kultúru, históriu a vlastný príbeh s inými ľuďmi. Človek nemusí poznať žiaden jazyk, ak chce niečo ochutnať.

TEXT: KRISTÍNA PAHOLÍK HAMÁROVÁ
FOTO: KVET NGUYEN
ODEVNÝ DIZAJN: JAKUB MASÁR

Yehuda Gabrielita Madjiah

NA SLOVENSKO SOM SA DOSTAL VĎAKA PANTOMÍME – JAZYKU, KTORÉMU ROZUMIEME VŠETCI

Yehuda Gabrielita Madjiah pochádza z Indonézie, na Slovensko prišiel v roku 2010 za svojou partnerkou. O štyri roky neskôr sa tu natrvalo usadil. Pracuje na oddelení protokolu a kultúry Indonézskeho veľvyslanectva, popritom hrá v Slovenskom národnom divadle či Divadle NUDE. Baví ho umenie, varenie a hranie futbalu so synom.

PREDSTAV NÁM, PROSÍM, TVOJE CELÉ MENO. RADA BY SOM SA NAUČILA, AKO SA SPRÁVNE VYSLOVUJE.

GM: Yehuda Gabrielita Madjiah.

NA SLOVENSKU ŤA POZNAJÚ POD MENOM GAB. DOMA ŤA VOLALI GAB ALEBO YEHUDA?

GM: Keď som bol malý, mal som kopec prezývok, napríklad Yuda, Bandit alebo Beye. Teraz ma volajú Gab, Gabo.

ČO PRESNE ZNAMENÁ BANDIT?

GM: To bola taká moja rebelská prezývka.

BANDIT AKO ZLODEJ? PREČO ŤA TAK VOLALI?

GM: Zatiaľ čo si moji spolužiaci na strednej každé ráno písali úlohy, ja som si šiel zapáliť a zahrať na gitaru, alebo som písal básničky. Ak na hodinu neprišiel žiaden učiteľ, vrátil som sa domov.

AKÉ BOLO TVOJE DETSTVO? ČÍM SI SA ZABÁVAL?

GM: Býval som blízko hlavného mesta Jakarta. Môj otec mal zvukovú techniku, takže som sa vždy motal okolo hudby. Cestoval som s ním po okolitých mestách, kde ozvučenie prenajímal.

TAKŽE ŤA VŽDY ZAUJÍMALO UMENIE...

GM: Áno. Chcel som sa umelecky rozvíjať, tak som prihlásil na vysokú školu umenia v Jakarte a päť rokov som študoval divadlo. Spočiatku som chcel byť hudobníkom, ale na škole sa študovalo len klasické umenie, ktoré som sa mohol naučiť aj sám. Ja som chcel niečo viac.

Raz som sedel na ulici vedľa upratovača a spýtal som sa ho, čo je to za budovu pred nami. Prezradil mi, že je to divadlo, na čo som sa ho opýtal, čo to divadlo je. Vysvetlil mi, že ide o miesto, kde sa mieša hudba, tanec a pôsobivá architektúra. Rozhodol som sa teda ísť tam a stať sa hercom.

A TO ŤA PRIVIEDLO NA SLOVENSKO?

GM: Sčasti, no bol to najmä Milan Sládek.

KTO TO JE?

GM: Slovenský profesor pantomímy, momentálne žije v Nemecku. Medzi Slovenskom a Indonéziou sa pohyboval už v 70. a 80. rokoch, keď organizoval svoje workshopy, takže pre mojich učiteľov bol známou osobnosťou. V roku 2010 nás pozvali vystupovať na festival Istropolitana Projekt, ktorý otváral nové Divadlo Lab. Predvádzali sme pantomímu – univerzálny jazyk, ktorému rozumie každý. Tak ako aj hudbe. Aj keď hovoríme inými jazykmi, ktorým nerozumieme, zdieľame podobné emócie, hudbu a umenie vo všeobecnosti.

TAKŽE PRETO SI SA DOSTAL NA SLOVENSKO! AKÉ TO TU PRE TEBA BOLO PRI PRVEJ NÁVŠTEVE? POČUL SI O SLOVENSKU UŽ PREDTÝM?

GM: V roku 2010 som akurát vedel, že existovalo Československo. Milan Sládek nás o Slovensku a jeho mestách niečo naučil prostredníctvom pantomímy.

AKO BY SI SLOVENSKO OPÍSAL POMOCOU PANTOMÍMY?

GM: Slovensko sa len prostredníctvom nej popísať nedá, sú to ale dvere, ktorými sa dá k jeho spoznávaniu dostať. Pár vecí som už vedel, ale najviac som sa naučil pri samotnom cestovaní a hraní po Európe. Vystupovali sme aj vo Viedni, takže som ju mohol porovnať s Bratislavou. Viedeň bola omnoho väčšia, bolo ľahké sa tam stratiť.

TAKŽE TU SI SA CÍTIL BEZPEČNEJŠIE?

GM: Áno, ale to bolo ešte v roku 2010. Do Viedne som sa vrátil o sedem rokov neskôr a pracoval tam pre Veľvyslanectvo Indonézskej republiky. Vtedy som už o meste vedel viac a cítil sa v ňom bezpečne. Žije tam omnoho viac moslimov. Čo sa týka multikulturalizmu, s Bratislavou sa nedá vôbec porovnať. Bola to ale návšteva Slovenska, ktorá mi ako prvá otvorila oči. Mal som dvadsaťštyri, prvýkrát som opustil svoju rodnú Indonéziu. Cestovať a pracovať inde bolo úžasné.

AKO SA TI SPOLUPRACOVALO SO SLOVENSKÝMI HERCAMI A ÚČASTNÍKMI FESTIVALU ISTROPOLITANA PROJEKT?

GM: Dobrý človek rozozná dobro vo všetkých. Mal som kamarátov a kamarátky nielen medzi hercami. Sadli sme si aj so zvukármi a s osvetľovačmi, pretože nás všetkých spájala láska k tej istej veci – k divadlu. Fungovala medzi nami rovnaká chémia.

TAM SI SA ZOZNÁMIL AJ S MANŽELKOU, VŠAK?

GM: S ňou som sa spoznal trochu neskôr, v roku 2012. Prišli sme kvôli tomu istému projektu, stretli sme pár nových študentov, a jednou z nich bola práve ona. Porozumeli sme si, aj keď sme sa museli prelúskavať našou kostrbatou angličtinou. Potom sme spolu začali chodiť.

TVOJA MANŽELKA JE TEDA SLOVENKA, CHVÍĽU STE SPOLU BOLI AJ V INDONÉZII, ALE NAKONIEC SI SA ROZHODOL PRESŤAHOVAŤ SA NA SLOVENSKO. BOLO TO ŤAŽKÉ ROZHODNUTIE?

GM: Áno, povedal som jej, že potrebujem pol roka na prípravu. Musel som sa pobaliť a mentálne prenastaviť, pretože som vedel, že to nebude ľahké.

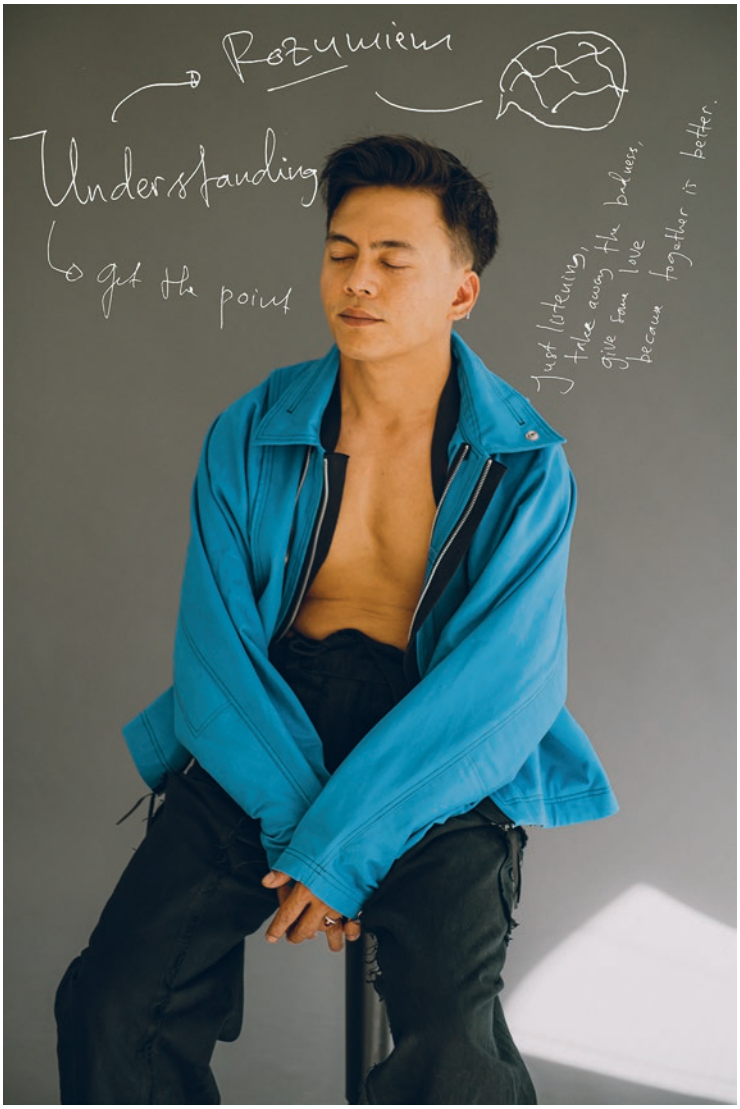

Na Slovensko som potom prišiel v roku 2014 so 60-dňovými vízami. Za ten čas som si tu musel zariadiť celý nový život. Prvý rok bol náročný, nájsť si prácu, usadiť sa, porozumieť trochu slovenčine, ktorá bola pre mňa úplne neznámym jazykom. Vedel som povedať len pár slov, ako *ku mne*, *poď sem*, *ľahni si*, *spinkať*. Moje obľúbené slovo bolo kladivo.

PREČO KLADIVO?

GM: Pomáhal som s kladivom svokrovi.

TERAZ UŽ HOVORÍŠ SLOVENSKY?

GM: Trošku.

ČO JE PRE TEBA NAJŤAŽŠIE?

GM: Slovenčina je štvrtý najťažší jazyk na svete. Máte tam samé *ona*, *oni*, *ono* a sedem pádov. Snažil som sa naučiť slovensky z učebníc, z rádia, chodil som na doučovanie, čokoľvek, len aby som sa zlepšil, ale stále to nie je ono.

AKO DLHO PODĽA TEBA POTRVÁ, KÝM BUDEŠ ÚPLNE ROZUMIEŤ SLOVENSKY?

GM: Celý život. A to sa stále snažím rozprávať so svojou manželkou, so synom, s kolegami, s kýmkoľvek.

SÚ SITUÁCIE, KEĎ SA SLOVENČINE NEVYHNEŠ?

GM: Vždy, keď niekto nehovorí anglicky. Keď idem so synom do nemocnice alebo do potravín. Naučil som sa používať aspoň úplne základné slovíčka, ako *prosím vás*, *ďakujem* a *prepáč*. Tieto tri používam každý deň.

MÁŠ VTEDY POCIT, ŽE ĽUDIA SA K TEBE SPRÁVAJÚ PRIATEĽSKY A PRÍVETIVEJŠIE?

GM: Určite. Chápem, že nie som dokonalý človek a vždy budem potrebovať od niekoho pomoc, takže *prosím* používam stále. A, samozrejme, úsmev, ten je základ.

JE ŤAŽKÉ NÁJSŤ SI TU PRÁCU, KEĎ ČLOVEK NEHOVORÍ SLOVENSKY?

GM: Pracujem na Veľvyslanectve Indonézskej republiky, tam slovenčinu nepoužívame takmer vôbec. Dorozumievame sa indonézsky alebo anglicky. Po slovensky sa rozprávam najmä so synom – v škole majú Edupage, kde môžem vidieť, ako sa mu darí.

BOLO PRE TEBA ĽAHŠIE NÁJSŤ SI PRÁCU V RÁMCI INDONÉZSKEJ KOMUNITY?

GM: Jednoznačne áno, ale ja som sa ešte navyše snažil nájsť prácu v odbore – v divadle alebo reklame. Hľadal som agenta, ktorý by ma dostal do povedomia a zohnal mi prácu.

V AKEJ REKLAME SI HRAL?

GM: Pre Tesco Mobile Lamač.

A AKÚ POSTAVU?

GM: Týpka z Peru, čo jazdí na lame. Lama tatranská! Natáčali sme v Stupave.

MYSLÍŠ, ŽE BY SI RAZ MOHOL DOSTAŤ ROLU SLOVÁKA?

GM: Akurát ma obsadili v Slovenskom národnom divadle do roly šoféra, takže všetko je možné.

AKO DLHO TI TRVALO, KÝM SI NAŠIEL PRÁCU VO SVOJOM ODBORE?

GM: Zhruba deväť rokov. V rokoch 2017 – 2018 ma obsadili v nezávislom slovenskom divadle – Divadle Nude, hral som sám seba a svoj život. Bol to príbeh o tom, ako si žena vezme za muža cudzinca.

MÁŠ POCIT, ŽE TOTO PREDSTAVENIE POMOHLO SLOVENSKÉMU PUBLIKU LEPŠIE POROZUMIEŤ, AKO TO MAJÚ CUDZINCI U NÁS?

GM: To závisí od ich výchovy a vzdelania, ale myslím, že nebolo ťažké z kontextu pochopiť, že cudzinci to tu nemajú najľahšie. Súčasťou predstavenia boli aj pesničky, ktoré som zložil o svojom živote. Ako sa tu cítim, ako som musel získať všetky papiere, o mojom vzťahu so ženou z inej kultúry. Či tu vôbec patrím, tak ďaleko od svojej rodiny. Všetko som to vypľul na papier a uľavilo sa mi.

AKÉ SÚ NAJVÄČŠIE KULTÚRNE ROZDIELY MEDZI INDONÉZIOU A SLOVENSKOM?

GM: Slovensko má 5 miliónov obyvateľov, zatiaľ čo Indonézia 17 miliónov – už toto je neporovnateľný rozdiel. V Indonézii je 80 % ľudí moslimov. Žena tam nemôže spať v tom istom hoteli či izbe ako jej priateľ, musíme sa schovávať. Aj keď nie som moslim, niektoré pravidlá jednoducho rešpektujem. Aj moslimovia sú totiž súčasťou mojej rodiny.

U nás máme 17-tisíc ostrovov uprostred mora. Buď tam leje, alebo je obdobie sucha. Ovocie rastie všade. Čerstvá zelenina 24/7. V tomto je náš život určite jednoduchší.

V našom jazyku nenájdete žiadne *on*, *ona*, *oni*. Prítomný a minulý čas je jeden a ten istý. Neexistuje mužský a ženský rod, porozumieť našincovi je určite jednoduchšie. Keďže ale máme tisíce ostrovov, znamená to minimálne 500 rôznych etník a dialektov. Od Sumatry až po Papuu, každý hovorí vlastným jazykom, ale ak ich porovnáme, pripomínajú dúhu. Podobajú sa, pekne do seba zapadajú a sú unifikované oficiálnym jazykom Indonézie, ktorým je bahasa.

JE NIEČO Z INDONÉZSKEJ KULTÚRY, ČO SA SNAŽÍŠ VO SVOJOM ŽIVOTE NA SLOVENSKU ZACHOVAŤ? PRÍPADNE NIEČO, ČO CHCEŠ PRINIESŤ DO ŽIVOTA SVOJEJ RODINY ALEBO DO SLOVENSKEJ KULTÚRY VŠEOBECNE?

GM: Vtipné je, že keď som bol mladý, tak ma indonézska kultúra a jedlo nijak obzvlášť nezaujímali. Ale odkedy som tu, sústredím sa čoraz viac na to, kým vlastne som. Na čo môžem byť hrdý.

Čím ďalej som od svojej domoviny, tým viac takých vecí nachádzam. Hráme napríklad na angklung, bambusový nástroj, ktorý je svetovým dedičstvom UNESCO. Tiež robím tieňové divadlo, masky. V roku 2015 som pracoval na EXPO v Miláne v indonézskom pavilóne so všetkými týmito artefaktmi. Uvedomil som si, že Indonézia je úžasná krajina, ktorá má byť na čo hrdá.

KDE VYUŽIJEŠ SVOJE BÁBKY A MASKY? V NEJAKOM DIVADLE?

GM: To nie, len na ambasáde a keď sa snažím zabaviť svojho syna. Niekedy ich dostane moja rodina ako darčeky. To isté platí pre batikované oblečenie. Niekedy s kolegami robíme workshopy batiky a výrobky potom putujú mojim kamarátom.

TAKŽE SA SNAŽÍŠ INDONÉZSKU KULTÚRU PREDSTAVIŤ ŠIRŠEJ VEREJNOSTI NA SLOVENSKU? CEZ WORKSHOPY A PREDSTAVENIA, KTORÉ SI SPOMENUL?

GM: Určite, keďže samotnou náplňou mojej práce je sociálna a kultúrna propagácia indonézskych tradícií.

MYSLÍŠ, ŽE TO PRISPIEVA K LEPŠIEMU POCHOPENIU MEDZI SLOVÁKMI A INDONÉZANMI?

GM: Do určitej miery áno. Niektorí ľudia majú chuť sa hneď po predstavení vydať do Indonézie. Snažíme sa naše tradície šíriť po celom Slovensku. Naposledy bol napríklad náš tradičný indonézsky súbor hrať na festivale v Púchove.

ČO BY PODĽA TEBA POMOHLO CUDZINCOM A SLOVÁKOM NAVZÁJOM SI LEPŠIE POROZUMIEŤ?

GM: Ja vás ako človek z cudziny musím rešpektovať. My sme tu cudzincami, prišli sme zvonku. Tiež by sme mali rozumieť vašej histórii a zvykom. Pochopiť, kým bola krajina okupovaná, akú ste mali revolúciu. Akí sú obyvatelia, aké tu máte prírodné pamiatky či jedlo. Je pre to aj názov – gastrodiplomacia.

TO JE MÔJ OBĽÚBENÝ DRUH DIPLOMACIE, KDEKOĽVEK NA SVETE...

GM: A zas naopak, z vašej strany si myslím, že by sa Slováci mali rozhodnúť, či nás chcete prijať, alebo nie. Svetový trh je už v dnešnej dobe otvorený a ľudia sa môžu ľahko presunúť kamkoľvek inam.

MYSLÍŠ, ŽE SLOVÁCI A SLOVENKY SÚ VŠEOBECNE TOLERANTNÍ A OTVORENÍ ĽUDIA?

GM: Myslím, že majú odhodlanie s inými národnosťami spolupracovať, no skôr v oblasti biznisu. Okolo mňa sú ale samí dobrí ľudia. Mám ich rád.

ZVAŽUJEŠ NIEKEDY, ŽE BY SI SA VRÁTIL DOMOV, DO INDONÉZIE?

GM: Nechávam to otvorené. Ak by sa mi naskytla príležitosť vrátiť sa a viesť tam lepší život, tak prečo nie? Tiež rozmýšľam nad tým, kde by som chcel stráviť dôchodok. Tu, alebo na pláži? Alebo prípadne pod Tatrami?

AKO SA IDENTIFIKUJEŠ? SI INDONÉZAN, SLOVÁK, CUDZINEC, NÁVŠTEVNÍK...?

GM: Cítim sa ako človek. Keby sme boli všetci len ľudia, keby sme neboli rozdelení do jednotlivých krajín, možno by sme si rozumeli lepšie.

TEXT: EMA ČABOVÁ
FOTO: KVET NGUYEN
ODEVNÝ DIZAJN: MICHAELA MAZALÁNOVÁ

Kasha Potrohosh

KEĎ IDEM S KOŽOU NA TRH, UROBÍM TO NA STO PERCENT

Kasha Potrohosh je ukrajinská umelkyňa. Pochádza z Užhorodu, aktuálne pôsobí v Bratislave. Študovala intermédiá na Vysokej škole výtvarných umení a venuje sa prevažne intermediálnym projektom, ale aj performance. V jej dielach sa objavujú témy feminizmu, introspekcie a sebareflexie či kritiky rodových stereotypov, no zaujímajú ju aj širšie spoločensko-politické tematické okruhy a aktuálne dianie.

NA ZAČIATOK BY SME SI MOŽNO MOHLI POVEDAŤ A TÝM, KTORÉ A KTORÍ ŤA NEPOZNAJÚ, OBJASNIŤ, AKO SI SA SEM VLASTNE DOSTALA. AKÁ BOLA TVOJA CESTA A PREČO SI SA ROZHODLA PRÍSŤ NA SLOVENSKO?

KP: Pochádzam zo Zakarpatia v istom zmysle zo zmiešanej rodiny. Okrem Ukrajincov a Ukrajiniek máme v rodine aj Maďarov a Slovákov. Môj dedo bol maďarský Slovák z Prešova, ktorý sa v období Československa presťahoval na Zakarpatie a ostal tam žiť. Otec má maďarský pas, ja som oficiálne slovenskej národnosti a mám ukrajinské občianstvo.

Keď som mala skoro osemnásť, uvažovala som, kam pôjdem po gymnáziu. Prišla mi ponuka ísť do zahraničia. Mohla som si vybrať medzi Českom, Maďarskom a Slovenskom. Bola to aj zhoda náhod, že u nás vtedy bola kolegyňa mojej mamy, ktorá sa práve vrátila zo Slovenska a vravela mi, aby som šla tam. Tak som si povedala, že Slovensko.

BOLA SI TU NIEKEDY PREDTÝM?

KP: Nie. Prvýkrát v živote som vycestovala do zahraničia, keď som mala osemnásť rokov. Dovtedy som sa pohybovala hlavne po svojom okolí a sem-tam som išla do Kyjeva, raz do Ľvova. Išla som sama do cudzej krajiny, kde som nepoznala ani jazyk, ani žiadnych ľudí. Bola to pre mňa skúška ohňom.

VEDELA SI, DO ČOHO IDEŠ? MALA SI O SLOVENSKU NEJAKÚ PREDSTAVU?

KP: Toto si už vôbec nepamätám, bolo to predsa len pred desiatimi rokmi. Ale keď si už reálne v tej situácii a vidíš to, tak na všetky svoje očakávania aj zabudneš.

Možno som čakala, že sa na Vysokú školu výtvarných umení dostanem rýchlejšie, no podarilo sa mi to až na štvrtý pokus, takže to bolo pre mňa trochu bolestivé, ale nakoniec super. Dostala som sa vtedy, keď som už na to bola mentálne aj fyzicky pripravená.

VRAVELA SI, ŽE KEĎ SI SA ROZHODOVALA, KAM PÔJDEŠ, HNEĎ SI OTVORILA ZOZNAM UMELECKÝCH ŠKÔL. ČO BOLA TVOJA POHNÚTKA ÍSŤ ŠTUDOVAŤ UMENIE?

KP: Bola som celkom umelecky založené dieťa. Vzorom mi bol môj inteligentný a šikovný ujo, ktorý bol kováč. Dívala som sa naňho s obdivom, on bol pre mňa taká tá krásna autorita a aj príklad toho, že sa dá umením zarábať. A možno aj preto boli moji rodičia s mojím rozhodnutím viac-menej spokojní, napriek tomu, že sú fyzici a v umeleckej brandži sa vôbec nepohybujú.

KEBY SI MALA TERAZ ZHODNOTIŤ SVOJE OBDOBIE, KTORÉ SI NA SLOVENSKU ZATIAĽ STRÁVILA – PODARILO SA TI (MOŽNO PRÁVE AJ VĎAKA ŠTÚDIU NA VŠVU) VYTVORIŤ TAKÚ KOMUNITU, V KTOREJ SA CÍTIŠ NEJAKÝM SPÔSOBOM DOMA? ALEBO TU TAKÉ POCITY VÔBEC NEMÁŠ?

KP: Určite áno a je to super. Dlhé roky som sa pohybovala v rusky hovoriacej komunite. Boli sme spolu na kurze slovenčiny, aby sme mohli získať napríklad štipendium. Chodili tam

ľudia z postsovietských krajín, z Rumunska, Moldavska, Kirgizska, Kazachstanu, Ruska či Ukrajiny. Tá komunita bola silná a medzi nami bolo zaujímavé puto, ktoré nás spájalo. S nimi som fungovala asi päť rokov a myslela som si, že to bol pre mňa *safe space*, ale často som sa cítila odsunutá. Bola som napríklad jediná vegetariánka, a keď som sa rozišla s priateľom z komunity, vzdialila som sa od nich.

Začala som sa viac pohybovať medzi Slovákmi a Slovenkami, v školskej komunite, ktorá je teraz to moje jadro, moja bublinka. To je môj bezpečný priestor, moji ľudia a medzi nimi sa cítim doma. Ale aj tak, čo je to doma? Doma je tam, kde aktuálne som. Keď som na Ukrajine, tak tam, ale keď hovorím, že idem domov, tak väčšinou mám na mysli svoj byt tu na Slovensku.

MÁŠ POCIT, ŽE JE SLOVENSKÉ PROSTREDIE VOČI TEBE AKO CUDZINKE VRÚCNE, VÍTAJÚCE? PREKONÁVAŠ TU NEJAKÉ ROZDIELY ALEBO NENÁVISTNÉ POSTOJE?

KP: Na začiatku som si myslela, že ľuďom vadí, že som z Ukrajiny. Ale myslím si, že to tak bolo aj preto, lebo som hľadala vlastnú identitu. Keď sa ma ľudia pýtali, odkiaľ som, zvykla som povedať, že „z východu". Vyhýbala som sa tej téme, niekedy ma tieto neustále sa opakujúce otázky už unavovali.

Zažila som aj horšie situácie, väčšinou na cudzineckej polícii. Keď mi kontrolovali doklady, povedali mi, že „na Slovensku po slovensky". Pripomenulo mi to, že tieto nálady sú na Slovensku časté a s vojnou sa to zintenzívnilo. Raz som šla uplakaná taxíkom a šofér mi hovoril o tom, ako Ukrajina prehrá.

Ale už som si zvykla a vojna mi „pomohla" v tom, že som si viac začala všímať svoju národnostnú identitu. Dokážem sa prezentovať ako ukrajinská umelkyňa. Predtým som to do takej hĺbky neriešila, mala som skôr pocit, že by som to mala potláčať.

MOŽNO TO MOHOL BYŤ AJ DÔSLEDOK TOHO, ŽE KEĎ SA ČLOVEK PRESŤAHUJE DO CUDZEJ KRAJINY, TAK NECHCE, ABY NAŇHO BOLO STÁLE NAHLIADANÉ CEZ TO, ČO JE NA ŇOM „INÉ"...

KP: V tomto s tebou dosť súhlasím. Áno, čím chceš viac zapadnúť, tým sa snažíš ľuďom viac priblížiť. Pre mňa to bol

jazyk. Vedela som, že najlepšie zapadnem vtedy, keď budem dobre hovoriť po slovensky. A tým, že som umelkyňa, tak o svojej tvorbe potrebujem hovoriť dobre a veľa.

BOLO PRE TEBA ĽAHKÉ SA HO NAUČIŤ?

KP: Asi ľahšie ako pre ostatných, keďže som sa so slovenčinou stretla už oveľa skôr. Vyrastala som na slovenských Pokémonoch, Elá Hop! a Večerníčku. Slovenčinu som už mala napočúvanú.

O UMENÍ SA HOVORÍ, ŽE JE NEZROZUMITEĽNÉ, NAJMÄ TO SÚČASNÉ. TVOJE PRÁCE MI PRIPADAJÚ VEĽMI OSOBNÉ, SÚ AKOUSI PARALELNOU LÍNIOU TVOJEJ OSOBNOSTI. MYSLÍŠ SI, ŽE UMENIE JE PROSTRIEDKOM, POMOCOU KTORÉHO TI MÔŽU ĽUDIA LEPŠIE POROZUMIEŤ? ALEBO SA SKÔR STRETÁVAŠ S OPAKOM?

KP: Súhlasím skôr s prvým výrokom. Umenie je pre mňa reflexia, spoznávanie samej seba a okolitého sveta. Je to prostriedok, ktorý divákom a diváčkam podáva pomocnú ruku, aby mi viac porozumeli a skrz to rozumiem lepšie aj samej sebe. Páči sa mi, že môžem reagovať aj na hlbšie spoločenské témy, ktoré ma zaujímajú. Poskytujem na ne náhľad a niekedy sa mi podarí takýmto spôsobom vyvolať aj viac empatie. Na umení je podľa mňa super to, že mi pomáha byť aj viac empatickou voči sebe. Niekedy sa však stane, že keď robím projekt, do ktorého vložím veľa zo seba, tak ma veľmi emočne vyčerpá, a mám niektoré performance, ktoré už nemôžem kvôli tomu zopakovať.

A KEĎ TEDA VRAVÍŠ O HLBŠÍCH TÉMACH, TAK KTORÉ SÚ TIE *TVOJE*?

KP: Rada chodím po hrane. Môj život bol vždy na limitoch, na maxime, nepoznám, čo je neutrálne. Buď som úplne hore, alebo úplne dole, a možno preto sú *moje* témy veľmi explicitné, silné, niekedy bolestivé, inokedy euforické. Keď idem s kožou na trh, urobím to na sto percent. Nebojím sa tabu ako sebapoškodzovanie, vojna, smrť, násilie,

týranie, niekedy sa vyzlečiem. Je to pre mňa zviditeľnenie tých tém v zmysle, že sú často bližšie, ako si myslíme.

NA TEBE AKO UMELKYNI JE PODĽA MŇA VEĽMI ZAUJÍMAVÉ TO, ŽE ŽIJEŠ UMENÍM DO DÔSLEDKU, NAPLNO, A PRETO SA ČASTO DIVÁKA ČI DIVÁČKY NAOZAJ DOTKNEŠ. TO JE KVALITA, O KTOREJ SA V UMENÍ ČASTO HOVORÍ, NO MNOHO DIEL SA V TOMTO OHĽADE VEĽMI PRECEŇUJE A TÚTO KVALITU JEDNODUCHO NEMAJÚ.

KP: Áno, už sa mi stalo, že ľudia počas performance odišli, čo som osobne brala ako silný kompliment. Že tú tému nezvládli, pretože ju tak silno skrz mňa prežívali. Super je, keď ma ľudia po performance objímu. Čím je to silnejšie, tým viac ma objímajú. Je to pre mňa znak toho, že v tej chvíli potrebovali dotyk.

ZÁROVEŇ TO OBČAS MÔŽE BYŤ AŽ ŠKODA, ŽE ĽUDIA POTREBUJÚ BYŤ SVEDKAMI VEĽMI VYBIČOVANEJ SITUÁCIE NA TO, ABY PREJAVILI EMPATIU. NAPRÍKLAD AJ VOJNA NA UKRAJINE. NEMÔŽEM TO, SAMOZREJME, HODNOTIŤ GLOBÁLNE, NO Z TOHO, ČO SOM ODPOZOROVALA, SA ĽUDIA ZMOBILIZUJÚ VTEDY, KEĎ SA STANE NAOZAJ AŽ NIEČO KATASTROFÁLNE. ALE NA DENNEJ BÁZE ALEBO PRI MENEJ VÝRAZNÝCH SIGNÁLOCH SI EMPATIU AŽ TAK PREJAVOVAŤ NEVIEME. MYSLÍŠ SI, ŽE NAŠEJ SPOLOČNOSTI CHÝBA EMPATIA?

KP: Áno, určite. Osobne som bola už veľakrát marginalizovaná, až som prišla do bodu, kedy som si to musela osvojiť. Urobila som z toho svoju silu. Samozrejme, stále mám nejaké privilégiá – som biela, pekná žena. Ale uvedomujem si každý risk a povedala som si, že je pre mňa dôležitejšie byť mimo majority, cítim sa v tom prirodzenejšie. Ako biela vrana.

KDE BERIEŠ ENERGIU NA TO NEUSTÁLE NIEČO SVETU ODOVZDÁVAŤ? LEBO TVOJA TVORBA JE TÝM PODĽA MŇA PRETKANÁ A SÚČASNÉ UMENIE SA TOMUTO DOSŤ VENUJE, NO Z VLASTNEJ SKÚSENOSTI VIEM, ŽE NA TO, ABY ČLOVEK TOHO VEĽA ODOVZDAL, MUSÍ NIEČO AJ PRIJAŤ.

KP: Pre mňa je to komunita, moje slovenské jadro. A terapia. Ale tiež sa snažím odpútať od myšlienky, že musím zachrániť globálny svet, a sústredím sa viac na svoj mikrosvet a na to, ako byť prospešná pre svoju mikrokomunitu. To mi vyhovuje viac, pretože vidím, že ten môj dosah je tu viditeľnejší.

Keď hovorím o nejakej prosperite pre spoločnosť, tak sa mi stačí pozrieť na svoje okolie a blízkych a byť nápomocná im. A spätná väzba je vlastne pre mňa aj také hladkanie môjho krehkého ega, moja validácia. Asi to súvisí s detskou krehkosťou, že musím byť dobrá, lepšia, najlepšia. Z tohto naratívu sa liečim doteraz.

VPLÝVA NA TEBA A NA TVOJU TVORBU NEJAKO NAPRÍKLAD AJ SLOVENSKÉ PROSTREDIE? ČI UŽ VŠEOBECNE ALEBO TO, KTORÉ SI SI TU SAMA VYBUDOVALA?

KP: Veľmi vďačím ľuďom okolo seba za to, že aj keď idem s kožou na trh, tak ma vôbec nesúdia. Na instagrame mám jeden taký uzavretý profil, kde si občas zanadávam, povyplakávam, reagujem na nejakú problematiku, a moja uzavretá komunita mi prospieva v tom, že mi umožní slobodne sa vyjadrovať.

Prostredie na Slovensku je v porovnaní s Užhorodom voči *mojim* témam oveľa otvorenejšie. Tam by ľudia nezniesli takýto nával explicitnosti. Tu si môžem holiť aj potetovať hlavu a nikto ma s tým nebude konfrontovať. Aj to, ako sa obliekam, púta v Užhorode omnoho viac pohľadov. Prostredie na mňa určite vplýva.

ČÍM SI MYSLÍŠ, ŽE TO JE?

KP: V porovnaní s Kyjevom, čo je veľké a otvorené mesto, má Zakarpatie úplne iné historické podmienky. Tým, že sme patrili pod Rakúsko-Uhorsko a potom k Československu, máme iný naratív. Napríklad postavenie ženy v Zakarpatí je iné ako postavenie ženy vo zvyšku Ukrajiny. Z Maďarska sme zase prevzali presvedčenie, že žena je hlúpa. A tieto iné historické podmienky znamenajú to, že sme v niektorých veciach spomalenejší a konzervatívnejší. Kyjev je úplne iný svet.

JE NIEČO, ČO ŤA NA SLOVENSKU HNEVÁ A NA ČO SI NIKDY NEZVYKNEŠ?

KP: Cítim tu otvorenosť, ale možno je to tým, že mám svoju bublinku. Mimo nej je to tu celkom náročné na prežitie. Veľmi by som sa chcela presťahovať niekde na dedinu, no bojím sa, že prídem do priameho kontaktu s katolíckym, konzervatívnym, homofóbnym a transfóbnym zmýšľaním. Tiež si nikdy nezvyknem na násilie. Ani na to, že v inej krajine dostanem ako umelkyňa starostlivosť a skvelý honorár, a tu zarobím pár eur.

NA ZÁVER BY SOM SA ŤA EŠTE RADA OPÝTALA – ČO SI MYSLÍŠ, ŽE NÁM CHÝBA, ABY SME SI VIAC ROZUMELI? ABY SME TO POROZUMENIE VEDELI NACHÁDZAŤ, A NIE LEN VO VZŤAHU NÁRODNOSTNÁ MENŠINA – VÄČŠINA, ALE CELKOVO.

KP: Odvaha dokázať zmeniť svoj názor. Keď niekomu sprostredkuješ svoj pohľad, a ten človek ho prijme. Aj na sebe si toto cením. Možno som niekedy niečo odsudzovala, no neskôr si dohľadala informácie a názor zmenila.

TEXT: ELENA SENKOVÁ
FOTO: KVET NGUYEN
ODEVNÝ DIZAJN: PAVOL DENDIS

Vladyslav Yatskovyi

VÍŤAZSTVO PRÍDE

Vladyslav Yatskovyi je mladý študent žurnalistiky. Aj keď žije v Bratislave, aktívne pomáha ukrajinským vojakom. Spolu s komunitou Oberih posielajú na front drony, prístroje nočného videnia, škrtidlá aj suché sprchy. Jeho zbraňou sú informácie – na sociálnych sieťach bojuje proti dezinformáciám o Ukrajine, v televízii prináša krajanom v exile užitočné správy v rodnom jazyku. V rozhovore hovorí aj o tom, že ochota pomáhať vojakom klesá, no naša pomoc je pre armádu rozhodujúca. O víťazstve je presvedčený a úlohu svojej generácie vidí v obnove zničenej krajiny.

VLADYSLAV, AKÝ JE PRÍBEH TVOJEJ CESTY NA SLOVENSKO?

VY: V roku 2019 som skončil strednú školu a chcel som študovať buď žurnalistiku, medicínu, medzinárodné vzťahy, alebo právo. Rodičia mi odporučili vyskúšať medicínu, lebo je perspektívna, tak som sa ju chystal študovať v Kyjeve.

Raz k nám do školy ale prišli ľudia, ktorí pomáhajú integrovať študentov z Ukrajiny na Slovensku, a rozprávali nám o možnostiach štúdia. Mama sa ma pýtala, či to nevyskúšam. Predsa len, Slovensko je v Európskej únii, nový štát, nové skúsenosti... Na medicínu sú tu však zložité prijímačky. Čítal som, že ani mnohí Slováci ich nedajú na prvýkrát. Preto som si vybral predmety, ktoré na lekársku fakultu budem potrebovať – biológiu a chémiu na univerzite v Košiciach.

Po slovensky som nič nevedel, tak som sa naučil aspoň pár základných fráz ako *dobrý deň*, *ako sa máte*, *dovidenia*, *páči sa*, *prosím*. A pozrel som si periodickú tabuľku. Na Slovensku máte úplne iné názvy. U nás sú odvodené z latinčiny, napríklad vy máte *draslík*, my máme *kalij*, u vás je *horčík*, u nás *mahnij*. Často som preto nerozumel. Aj keď mi učitelia vyšli v ústrety, toto ma odradilo. Vždy som bol o pár krokov pozadu oproti ostatným spolužiakom.

TAKŽE SI SA ROZHODOL PRE ŽURNALISTIKU.

VY: Áno. Povedal som si, že sa musím naučiť dobre rozprávať, ale aj písať po slovensky.

Každý deň som sa učil vždy nejaké nové pravidlo, gramatiku. Čítal som, počúval podcasty, pozeral filmy. Všetko, čo ma bavilo. Prepisoval som jednoduché texty, aby som si zapamätal všetky tie dĺžne. Mal som vtedy veľmi silnú motiváciu.

KEĎ SA ZAČALA VOJNA V TVOJEJ RODNEJ KRAJINE, BOL SI UŽ NA UNIVERZITE. PREDPOKLADAL SI, ŽE PRÍDE K TAKÉMUTO OTVORENÉMU STRETU? AKÁ BOLA TVOJA PRVÁ REAKCIA?

VY: Predpokladal som, že Rusko bude chcieť anektovať a okupovať naše územia, ale nie takto celoplošne. Myslel som si, že nastane invázia do pohraničných území v Charkovskej oblasti alebo pri Kryme.

Bol som prekvapený. Ale nie preto, že zaútočili, pretože to urobili už v roku 2014. Zarazilo ma, že si trúfli na celé územie Ukrajiny.

Nikdy som však nemal pocit, že prehráme. Poznám Ukrajincov, vždy sme bojovali za svoju nezávislosť, demokraciu a slobodu vo svojom štáte.

VEĽMI RÝCHLO SI SA ZMOBILIZOVAL A ZAČAL ORGANIZOVAŤ POMOC.

VY: S kamarátmi sme kontaktovali vojakov, chceli sme sa dostať na Ukrajinu a pridať sa do teritoriálnej obrannej jednotky. Zisťovali, či máme nejaké vojenské skúsenosti. Keď sme povedali, že sme len študenti, poprosili nás, aby sme ich nerušili. Nemali dostatok munície ani pre ženy a dôchodcov, ktorí spolu s mužmi stáli v rade spolu pred vojenskou komisiou a chceli bojovať. Odporučili nám, aby sme pomáhali odtiaľ, kde sa nachádzame.

Začali sme zbierať financie a pomáhať najviac postihnutým regiónom. Rozhodol som sa, že budem na sociálnych sieťach vysvetľovať udalosti a robím to doteraz. Neprispievam toľko čo na začiatku, no moje správy sú kvalitné a overené.

ČIŽE RASTIEŠ AJ AKO NOVINÁR?

VY: Áno. Chcel som, aby aj Slováci vedeli, čo sa u nás deje, lebo médiá síce informujú, ale niekedy nie tak detailne. Na Ukrajine som mal známych aj vojakov, ktorí sa radi podelili o pravdivé informácie. Zároveň som vedel o probléme Slovenska s dezinformáciami a hoaxami.

AK SA NEMÝLIM, ROBÍŠ AJ ZBIERKY.

VY: V internetovej skupine som oznámil, že budeme zbierať veci vo vestibule Šturáku (vysokoškolský internát, poznámka red.). Boli sme tam každý deň o ôsmej. Presne si pamätám prvý deň. Študenti, ktorí nemajú peniaze, lebo ešte iba začínajú svoj život, doniesli toľko vecí.

Bol som prekvapený, že prichádzali obyčajní ľudia z okolia. Dojala ma spolupatričnosť, solidárnosť a súdržnosť. Som za to veľmi vďačný.

Neskôr som sa zoznámil s ďalšími Ukrajincami a vytvorili sme dobrovoľnícku komunitu Oberih. Máme sklad v Lamači a pomáhame už oveľa organizovanejšie.

AKÚ POMOC STE POSLALI NA UKRAJINU, ČO VŠETKO SI DOKÁZAL ZOHNAŤ NA SLOVENSKU?

VY: Reagovali sme na žiadosť jednej vojenskej jednotky. Chceli štvorkolku, lebo v tom čase boli na východe Ukrajiny ešte sneh a blato. Je rýchla, síce nepohodlná, ale dokáže sa dostať k zraneným vojakom. Peniaze sme zbierali dlhšie ako mesiac a vyzbierali sme dosť na to, aby sme namiesto štvorkolky kúpili radšej terénnu buginu.

Tá sa vojakom veľmi páčila, pretože je priestrannejšia a zranený vojak môže

ležať. Celkovo sme vyzbierali 5 600 eur. To sú obrovské peniaze.

Kupovali sme aj drony, prístroje nočného videnia, nepriestrelné vesty. Aj špeciálne slúchadlá pre delostrelcov, lebo chlapi nechcú prísť o sluch. Potom trvanlivé potraviny, suché sprchy, ponožky, termooblečenie či turnikety, teda škrtidlá na zastavenie krvácania. Jedno stojí okolo 40 eur a dokáže zachrániť nohu, ruku aj život.

POKRAČUJETE V POMÁHANÍ A ZBIERANÍ FINANČNÝCH PROSTRIEDKOV AJ NAĎALEJ?

VY: Pomáhali sme ľuďom v Chersonskej oblasti, ktorú zaplavilo po zničení Kachovskej priehrady. Zapojilo sa veľa ľudí. No keď sme oznámili, že sa vraciame k pomoci vojakom, podpora začala klesať.

Je to pochopiteľné, že ľudia sú unavení alebo majú iné priority. Rozumiem Slovákom, ale nečakal som to od našej ukrajinskej komunity.

Nemôžeme zabúdať na vojakov, lebo ak nebudeme pomáhať im, nebudeme mať ani možnosť pomáhať civilistom. Bez nich Ukrajina prestane existovať.

OKREM TOHO ORGANIZUJEŠ MÍTINGY A PROTESTY.

VY: V rámci organizácie Support Ukraine Slovakia organizujeme mítingy takmer každý mesiac. Pripomíname, že vojna je stále tu. Ukrajinci potrebujú najmä to, aby na nich ľudia nezabudli.

Keď sa invázia začala, vzal som kamarátov a v študentskom mestečku oznámil, že chystáme protest. Dozvedel som sa, že niečo podobné chystajú ukrajinské organizácie. Spojili sme sa a vzniklo najväčšie podujatie na podporu Ukrajiny v Bratislave, možno na celom Slovensku.

NA SLOVENSKU SI STÁL PRI ZRODE VYSIELANIA PRE UKRAJINCOV. AKO SI SA K TOMU DOSTAL?

VY: Tri dni po invázii mi prišla emailom ponuka, že vedenie TA3 hľadá študentov, ktorí by sa podieľali na výrobe ukrajinského spravodajstva. Povedal som si, že to je super, pretože zároveň budem môcť pomôcť ľuďom, ktorí sem prídu. Vtedy sa zverejňovalo množstvo informácií, no neboli sústredené na jednom mieste.

CHÝBALI ĽUĎOM Z UKRAJINY RELEVANTNÉ INFORMÁCIE AJ PRETO, ŽE SLOVÁCI NEVEDIA UKRAJINSKY?

VY: Áno, išlo najmä o praktické informácie. Napríklad kde nájsť ubytovanie alebo si vybaviť doklady, štatút utečenca, dočasné útočisko či papiere v banke.

So spravodajstvom sme začali 2. marca 2022. Na začiatku malo podobu tradičných správ, časom prerástlo do publicistiky. V tomto období pripravujeme napríklad reportáže, ktoré informujú, ako si môžu fyzicky aj psychicky oddýchnuť, napríklad kde je arteterapia, kam ísť, kde sa zoznámiť.

KEBY SI BOL TÝM LEKÁROM V KYJEVE, MYSLÍŠ, ŽE BY SI BOL TERAZ V ARMÁDE?

VY: Áno, myslím, že by som pomáhal na mieste. Asi by som bol taký vojak – lekár. Ak by bola príležitosť, využil by som všetky svoje skúsenosti.

JE TVOJA RODINA NA UKRAJINE V BEZPEČÍ?

VY: Áno. Pochádzam z dediny v stredojužnej oblasti. Keď som mal sedem, presťahovali sme sa s rodičmi do Kyjeva. Po vypuknutí vojny sa mama s kamarátmi rozhodli vrátiť späť do dediny. Vraj je to bezpečnejšie. Tam dopadnú iba rakety, ktoré majú ničiť vojenské alebo strategické ciele. Rusi však niekedy naschvál cielia na civilné budovy a obyvateľov a vyhovárajú sa, že sa tam nachádzali napríklad ukrajinskí fašisti...

A TVOJ OTEC?

VY: Otec je v zahraničí, odišiel pred celoplošnou inváziou, je kamionista. Pracuje pre poľskú firmu, robí pre nich veľa Ukrajincov.

Keď sa začala vojna, chcel sa pridať a bojovať, ale má choré obličky, jedna mu zlyháva. Je mu ľúto, že nemôže, cíti sa neužitočný. Chcel dokonca odísť z práce, no nepustili ho. Povedali mu, že Ukrajina zavrela hranice a jeho nemá kto nahradiť. Ak by odišiel, stratil by prácu.

Povedal som mu, že nie každý Ukrajinec má možnosť teraz zarábať peniaze, tak nech podporí našu zbierku. Nebojuje, ale pomáha najlepšie, ako vie.

STRETÁVAŠ SA NA SLOVENSKU S POROZUMENÍM? ROZUMEJÚ TI TVOJI SPOLUŽIACI A ROVESNÍCI?

VY: Na Slovensku je veľmi veľa ľudí, ktorí mi pomáhajú tým, že sú solidárni, že mi rozumejú. Aj spolužiaci, aj pedagógovia. Keď sa začala invázia, zavolali mi školiteľka a vedúci katedry s otázkou, kde som a či som v poriadku.

Samozrejme, sú aj ľudia, ktorí majú iný názor. S nimi sa často nestretávam, objavujú sa na našich mítingoch. Sú takí stratení, že nedokážu pochopiť, kto je obeť a kto je vrah. Beriem to tak, že snáď to raz pochopia. Nehádam sa s nimi. Rád sa s nimi porozprávam, ak vidím, že sú pripravení debatovať konštruktívne.

Existujú aj takí, čo len útočia a ich cieľom je ma uraziť. Mňa však nemôžu uraziť, pretože viem, kde je pravda. Našťastie v mojom okolí ich je málo.

VEĽA ĽUDÍ ŠÍRI HOAXY ZÁMERNE. POZNAJÚ PRAVDU, ALE NADŔŽAJÚ RUSKU. S TÝMTO SA AKO VYSPORIADAVAŠ?

VY: Je potrebné neustále hovoriť o Ukrajine, pravdivo, na základe overených zdrojov, bez preháňania. Mám zriadený účet aj na Telegrame, nielen na Instagrame. Je tam veľa Slovákov a dezinformačných webov. Zverejňujem informácie potvrdené ukrajinským ministerstvom obrany, americkým Inštitútom pre štúdium vojny, z dôveryhodných medzinárodných aj ukrajinských médií. Niektorí mi píšu, že to nie je pravda, že oni majú ten správny názor, ale neblokujem ich. Je to taká moja osobná informačná kampaň.

AKO SI PREDSTAVUJEŠ SVOJU BUDÚCNOSŤ? VRÁTIŠ SA ALEBO OSTANEŠ NA SLOVENSKU?

VY: Chcem sa vrátiť a podieľať sa na obnovení Ukrajiny. Ale možno sa dá žiť aj v dvoch krajinách, mohol by som to spojiť – prinášať niečo pre Slovensko z Ukrajiny, a niečo z Európskej únie na Ukrajinu. Po tom ako sa skončí vojna, pozývam aj svojich rovesníkov z Ukrajiny, ktorí študujú na Slovensku. Získavajú vedomosti a skúsenosti, s ktorými sa môžu podeliť tam, kde vyrastali. Naša generácia bude rozhodujúca a bude od nej závisieť obnova Ukrajiny. Čaká nás ťažké obdobie, keď bude treba veľa síl a najmä vedomostí. Žiaľ, teraz je na Ukrajine veľmi málo schopných mladých ľudí, veľa šikovných odišlo a len málo ostalo. Naša vláda bude musieť zamakať, aby schopných mladých ľudí prilákala späť.

ZATIAĽ ALE MAKÁ NA VÍŤAZSTVE.

VY: Víťazstvo príde. Otázkou je kedy. Je veľká tragédia, že zomierajú nevinní. Zároveň ide o poslednú šancu zmobilizovať sa a ukotviť sa na medzinárodnej scéne ako skutočne suverénny štát, ktorý patrí do Európskej únie a NATO. Myslím si, že naši vojaci dokázali, že patríme do NATO, lebo teraz sme najbojaschopnejšia armáda na svete. Nebojím sa to povedať, pretože nikto nemá toľko skúseností ako my.

TEXT: IVANA KOHUTKOVÁ
FOTO: KVET NGUYEN
ODEVNÝ DIZAJN: PETRA KUBÍKOVÁ

Katarina Živanović

ŽENY V KULTÚRE PRENECHÁVAJÚ PRIESTOR MUŽOM, POTOM ICH NEVIDNO

Po desaťročiach prežitých v rodnom Srbsku sa presťahovala do zahraničia. Na Slovensku najprv viedla košickú Tabačku, teraz manažuje kreatívne centrum v Nitre, kde je jedinou cudzinkou. Naučila sa po slovensky, opätovne spoznala samu seba a vybudovala si blízke vzťahy. Hovorí, že odkedy tu žije, je z nej iný človek. Ženy pracujúce v kultúre sú podľa nej veľmi schopné, no prenechávajú príliš veľa priestoru mužom. V Srbsku pôsobila ako riaditeľka Kultúrneho centra REX v Belehrade, riaditeľka Múzea histórie Juhoslávie a šéfka odboru kultúry v Belehrade.

DOMA SI V TEL AVIVE A PÁČI SA TI AJ V ŠPANIELSKU. AKO SA CÍTIŠ NA SLOVENSKU?

KŽ: Vždy to závisí od tých, s ktorými sa stretávam, a od možností, ako tráviť voľný čas. Stretla som tu ľudí, ktorí ma prijali, cítim, že patrím do komunity.

Na Slovensku som zatiaľ žila iba v Košiciach a v Nitre.

ČÍM SÚ PRE TEBA KOŠICE A NITRA INÉ?

KŽ: Rada navštevujem galérie, múzeá a kultúrne akcie. V Nitre ma nadchli festivaly, v Košiciach zase podujatia súčasného umenia.

Za kultúrou a umením zvyknem často vycestovať do zahraničia. Napríklad do Viedne sa dostanem ľahšie z Nitry.

Obľubujem čajovne s príjemnou atmosférou a posedenie vonku na pešej zóne. K spokojnosti potrebujem aj bohatú vegetariánsku ponuku v obchodoch. V Nitre som však zatiaľ nenašla všetko, čo potrebujem.

ČO TI CHÝBA?

KŽ: Robí mi radosť cvičenie v skupine. A v Nitre som na to zatiaľ nenašla partiu – neviem sa so známymi časovo zladiť. Vediem nitrianske kreatívne centrum, a ak by som chodievala cvičiť o siedmej, nestihnem ranné stretnutia na mestskom úrade.

V Košiciach som mala perfektného trénera. Viacerí z Tabačky sme chodievali cvičiť spolu (Tabačka Kulturfabrik – centrum súčasného umenia a kultúry, pozn. red.). Hoci nakupujú v menších, lokálnych obchodoch, toto bolo v obchodnom centre, kam nechodia ani po mlieko. S povzdychom sa ma pýtali: „Katka, to fakt v obchodnom centre?“

V Nitre som však iný človek ako ten, akým som bola v Košiciach.

AKO ŤA KOŠICE ZMENILI?

KŽ: V čase sťahovania sa zo Srbska som mala štyridsaťšesť a manažovanie Tabačky v Košiciach bolo moje prvé zamestnanie mimo domu. Musela som sa prispôsobiť a začať od nuly. Po slovensky som nevedela ani slovo. V tíme sme sa síce dohodli na komunikácii v angličtine, ale nefungovalo to dobre.

V Nitre som mala šťastie. Skupina vytvorená okolo projektu Európskeho hlavného mesta kultúry ma prijala. Bola som otvorenejšia, slovenčina sa mi zlepšila. Pri cestách po regióne ma oslovila tunajšia kultúra a ľudia, ktorí ju rozvíjajú. Zaujal ma spôsob ich života a komunikácie.

Sťahovanie sem bolo už mojím tretím. Medzi Košicami a Nitrou som žila ešte v Prahe. V Nitre som sa asimilovala najrýchlejšie, proces som už mala dobre nacvičený.

BOLO PRE TEBA ŤAŽKÉ ODÍSŤ ZO SRBSKA?

KŽ: Neviem, ako by na to reagovali moji rodičia, keby boli nažive, ale myslím, že som sa v Srbsku narodila omylom.

PREČO?

KŽ: Nikdy som sa tam necítila doma. Nebola som veriaca, cudzie mi boli aj tradičné umenie a spôsob života. Ešte aj moje stravovanie sa líšilo – od sedemnástich som vegetariánka. V Srbsku zase radi jedia mäso a biely chlieb.

Navyše som odlišne pristupovala k práci. Bola som zvyknutá, že ráno prídem do kancelárie, zadáme si úlohy, deadline, povieme si, ako čo spravíme, čo potrebujeme a koľko to bude stáť. Toto mám po mamke. Zato v čase mojej mladosti pracovné nadšenie nebolo v Srbsku typické. Srbi si zo seba uťahovali, že nikdy ich nemôžu zaplatiť tak málo, ako málo budú pracovať. Keď robili v zahraničí, boli tvrdí pracanti. Doma však, povedzme, takí relaxovaní.

Mimochodom, na Slovensku som si musela zvykať, že sa dohodneme na tom, že sa stretneme, aby sme sa potom mohli dohadovať.

V AKOM PROSTREDÍ SI VYRASTALA?

KŽ: Narodila som sa ešte v časoch Juhoslávie a od sedemnástich žila v Belehrade. Ako mladá som nedokázala do hĺbky pochopiť politický a ideologický kontext.

Juhoslávia vtedy podporovala súčasné umenie a kultúru. Pohybovala som sa v prostredí, z ktorého vzišla Marina Abramović, kde sa preslávili medzinárodný jazzový, filmový či divadelný festival. Obzrela si sa a uvidela známych svetových umelcov či umelkyne. Veci boli dostupné, mohli sme cestovať. Ale srbský folklór a tradičná kultúra ma nikdy neoslovili.

ČO ŤA PREKVAPILO PO PRÍCHODE NA SLOVENSKO?

KŽ: V Košiciach som predtým nebola, a tak som sa na ne zahraničných kolegov spýtala. Za najväčšiu záhadu považovali úplne prázdne mesto v nedeľu o desiatej ráno. Veľmi rýchlo som pochopila, kde všetci sú a prečo organizovať nedeľný kultúrny program až poobede.

Rešpektujem lokálne tradície a komunity a snažím sa ich spoznávať. Je to niečo nové, čo mení moje vnímanie života, spoločnosti a obohacuje ma.

Nie som veriaca, ale do kostola chodím rada. Najlepšie v sobotu. Vládne tam špecifické ticho a pokoj. Žiaľ, kostoly nie sú otvorené stále a nedajú sa navštíviť hocikedy, čo je škoda.

ZMENILO ŤA SLOVENSKO?

KŽ: Dramaticky. Nebyť života na Slovensku, nebola by som tým, kým som.

Presťahovala som sa z bezpečného prostredia do pre mňa úplne neznámej krajiny. Sama. Rodičia mi zomreli, bývalý manžel ostal v Belehrade.

Opäť som sa spoznávala. Dostala som šancu reagovať inak na situácie, ktoré som zažila aj v minulosti. Vzťah s novými ľuďmi ma veľmi obohacuje a verím, že ich spoznávaním spoznávam aj samu seba.

JE NIEČO, ČO ŤA NA SLOVENSKU SKLAMALO?

KŽ: Veľmi ma zaujíma vzťah a správanie väčšiny k menšine. Spoločnosť tu napríklad negatívne vníma ľudí bez domova.

Mrzí ma, ak si ľudia myslia, že v pešej zóne je veľa bezdomovcov a polícia by ich mala riešiť. Zodpovednosť za to, ako sa menšinám darí, má niesť väčšina. Postarať sa o ne by mala nie polícia, ale majorita a mesto.

AKO VNÍMAŠ VZŤAH MAJORITY K ĽUĎOM Z CUDZINY?

KŽ: To vnímanie silne ovplyvňuje správanie cudzineckej polície.

V Košiciach som k nim chodila raz ročne. Rozumela som slovensky, tak so mnou sa rozprávali. Ostatní mali so sebou tlmočníkov. Nebola som cudzinka, s akými sa bežne stretávali. Možno aj preto na mňa reagovali dobre.

V Nitre je to zložitejšie. Náš čas nemá žiadnu hodnotu. Objednanie sa na konkrétnu hodinu v praxi nerešpektujú. Zamestnanci sú často nervózni a spôsob fungovania úradu im neumožňuje pochopiť človeka na druhej strane.

Priestor čakárne je malý, čo ešte zvýraznila pandémia a potom vojna na Ukrajine. Uvítala by som aj papier na toaletách.

Neistota, že niečo vybavím, spôsobuje veľký stres, čo nevnímajú. Je to, akoby som niečo zle urobila a šla k riaditeľke materskej školy po trest. Mám viac ako päťdesiat a nebaví ma tam chodiť s takýmto pocitom.

SLOVENSKÚ KULTÚRU VNÍMAŠ AKO MUŽSKÚ. PREČO?

KŽ: Nepoznám tunajšiu operu ani mainstreamové divadlo, takže neviem, ako to funguje tam. Ale pri svojej práci pociťujem neviditeľnosť žien. Akoby sa na ne zabudlo. Akoby tam ani neboli, hoci bez nich by kultúra neexistovala.

Muži sú vnímaní ako tí múdri, ako centrum vesmíru. Ženy v pozadí často makajú dvanásť či pätnásť hodín, sú geniálne produkčné, ale hlavný dramaturg či riaditeľ je muž a toho vidno najviac.

Podobne je to pri diskusiách. Máte štyroch hostí a z toho ani jednu ženu. Keď som sa pýtala jednej z organizátoriek, či jej tam niečo nechýba, odpoveď znela, že nie.

Nič sa jej nezdalo zvláštne. Mal by tam byť balans – samozrejme, nie nasilu. Ženy z kultúry sú veľmi schopné, ale mužom jednoducho prenechávajú priveľa priestoru.

KULTÚRE A UMENIU SA VENUJEŠ CELÝ PROFESIJNÝ ŽIVOT. PODPORUJE U NÁS ŠTÁT KREATÍVNE CENTRÁ DOSTATOČNE?

KŽ: Projekt kultúrno-kreatívnych centier patrí medzi prvé svojho druhu na Slovensku. Financovanie z európskych peňazí znamená obrovskú administratívnu záťaž a prináša výzvy, ktoré štát predtým nemusel riešiť.

Investícia do tohto projektu je pre mňa signál, že spoločnosť chápe hodnotu kultúry a kreatívneho priemyslu. Spôsob ich zavádzania nie je dokonalý, ale pri prvých pokusoch dokonalosť nemožno očakávať. Vidím štát, ktorý vytvoril stratégiu pre kultúru, krajinu, ktorá plánuje, venuje tomu kapacity a hľadá cestu.

CIEĽOM NITRIANSKEHO KREATÍVNEHO CENTRA JE, ABY SA TU KREATÍVCI CÍTILI AKO DOMA A ABY OBYVATELIA VNÍMALI KREATIVITU AKO SÚČASŤ SVOJHO ŽIVOTA. DARÍ SA TO?

KŽ: Odkedy sme vznikli, paralelne sa v Nitre rozbehlo viacero iniciatív. Nevnímam medzi nami konkurenciu, podporujeme sa, vytvárame priestor na ďalšiu spoluprácu. Ťahúňom rozvoja nemá byť samotné kreatívne centrum, ale celá komunita.

Všímam si, že ľudia si tu zakladajú rodiny, nachádzajú zamestnanie. Zvyšuje sa ich angažovanosť aj v kultúre a umení a vytvárajú si silnejší vzťah k miestu, kde žijú.

Aj poslanci mestského zastupiteľstva začínajú vidieť projekt kreatívneho centra nielen ako finančnú záťaž. Prináša do Nitry zmenu kvality života a mení spôsob trávenia voľného času.

OVPLYVŇUJE VYTVÁRANIE BLÍZKYCH VZŤAHOV TO, ŽE ŽIJEŠ V CUDZINE?

KŽ: Priateľov som si vždy našla v práci. Takže vo voľnom čase sa stretávam hlavne s komunitou ľudí, ktorých som spoznala tam.

Budovanie vzťahov bolo jednoduchšie, keď som mala dvadsať alebo tridsať. Ale musím povedať, že sa mi to darí aj v tomto veku. V Košiciach určite, v Prahe som žila v čase korony, období náročnom pre každého.

Odkedy som prišla do Nitry, kedykoľvek sa niečo stane, mám komu zavolať.

TEXT: IVANA RAPOŠ BOŽIČ
FOTO: OLENA MOROZOVA

OSOBY SO ZAHRANIČNÝM PÔVODOM:

Slovenská politika je ako seriál na Netflixe

Občianska angažovanosť – niekedy označovaná aj ako občianska participácia alebo občianske správanie – je všeobecne považovaná za základný pilier fungovania demokratickej spoločnosti. Jej prínos spočíva predovšetkým vo vyvažovaní moci štátu a voľného trhu a vytváraní príležitostí pre artikuláciu a riešenie problémov bežných občanov[1].

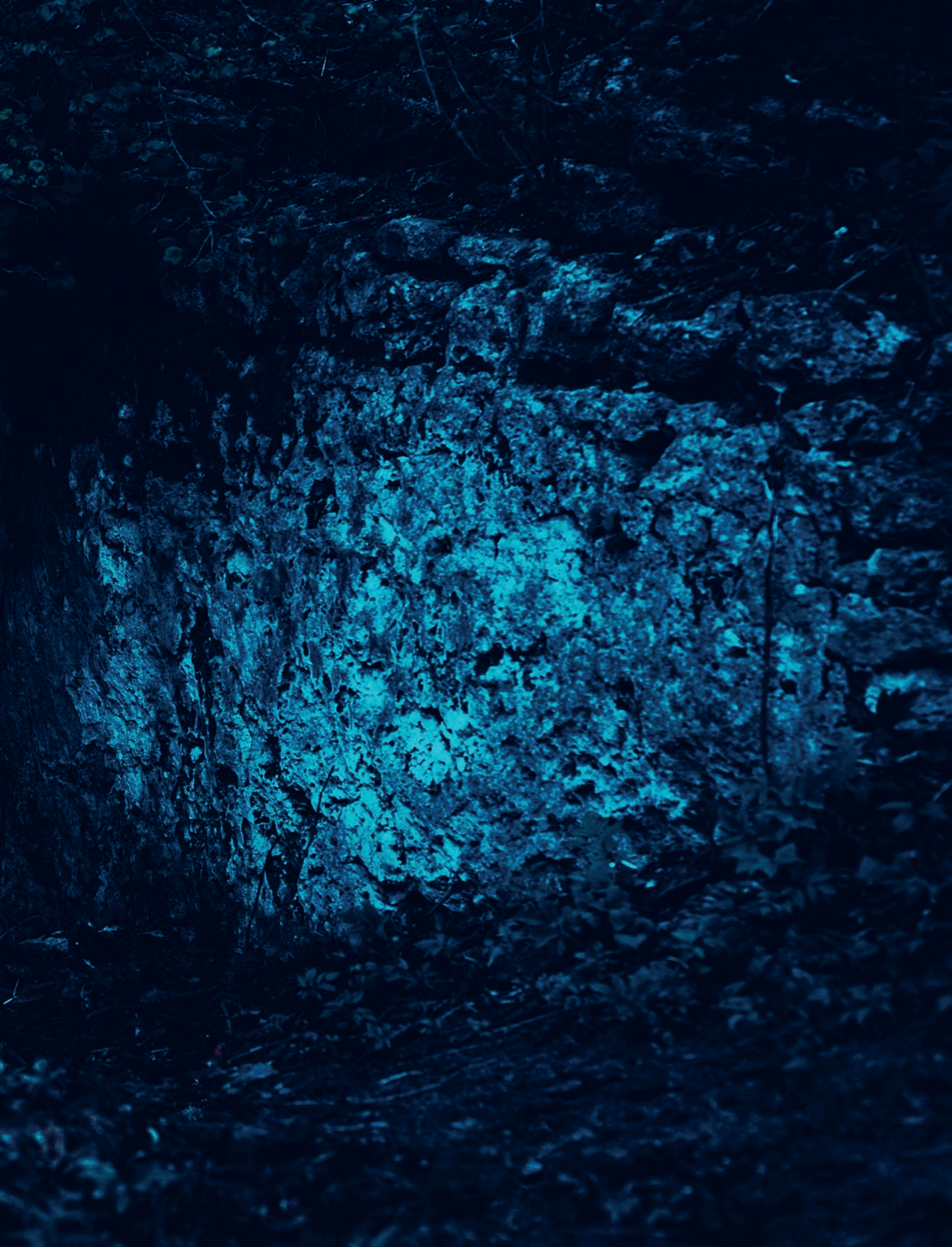

Záujem o veci verejné a ochota investovať časť svojho času a energie do riešenia problémov a celkového zlepšovania fungovania spoločnosti tak často bývajú považované za súčasť občianskej povinnosti každého jednotlivca. Ako to však majú s občianskou angažovanosťou ľudia, ktorí sa na Slovensko prisťahovali zo zahraničia a k slovenskej spoločnosti ich vo väčšine prípadov neviaže občianstvo ani žiaden iný formálny záväzok? Cítia tiež potrebu občiansky sa angažovať?

Koncom minulého roka sme sa o rôznych formách občianskej angažovanosti, vrátane kultúrnej a politickej participácie, rozprávali s devätnástimi výskumnými partnermi a partnerkami so zahraničným pôvodom, ktorí aktuálne žijú v Bratislave. Zaujímalo nás, do akej miery sledujú verejné dianie na Slovensku, aké témy ich zaujímajú, aké sú ich doterajšie skúsenosti s rôznymi formami občianskej angažovanosti a s akými výzvami sa v rámci svojej angažovanosti obvykle stretávajú.

Iných výskumných partnerov a partnerky, naopak, zaujíma skôr politika a celospoločenské dianie. Dôvody sú pritom rôzne. Kým niektorých z nich sledovanie politiky a celospoločenského diania vyslovene baví a radi súčasný politický vývoj na Slovensku porovnávajú so situáciou v svojej krajine pôvodu, iní majú pocit, že ak v slovenskej spoločnosti žijú, mali by mať o politike a celospoločenskom dianí aspoň základný prehľad.

ZÁUJEM O VECI VEREJNÉ

Záujem o veci verejné predstavuje dôležitú súčasť občianskej angažovanosti, pretože vytvára predpoklady pre schopnosť jednotlivca vnímať svoj život v širšom spoločenskom kontexte, ako je bezprostredný okruh jeho rodiny alebo priateľov[2]. Aktívne sledovanie verejného diania je zároveň už možné považovať za špecifickú, aj keď stále latentnú formu angažovanosti, pretože je vyjadrením orientácie jednotlivca na širší spoločenský priestor.
Miera, v akej sa osoby zapojené do nášho výskumu zaujímajú o verejné dianie na Slovensku, sa líši a odráža nielen ich osobné záujmy a preferencie, ale aj dĺžku ich pobytu na Slovensku a ich jazykové kompetencie. Časť výskumných partnerov a partneriek zaujíma predovšetkým dianie v ich bezprostrednom okolí, v meste alebo v mestskej štvrti, kde žijú. Takéto dianie je im obvykle bližšie, pretože majú pocit, že má bezprostredný vplyv na ich život.

„Ja asi viac sledujem celoštátnu úroveň ako komunálnu, pretože sa mi informácie o dianí na komunálnej úrovni nehľadajú tak ľahko. Prinútim sa prečítať si, čo sa deje, aby som nevyzerala ako ignorantka, ktorá nevie, kto je prezident a kto je na akom ministerstve."

Mnoho výskumných partnerov a partneriek zároveň označilo slovenskú politiku na celonárodnej úrovni za zdroj sklamania a frustrácie. Jedna výskumná partnerka vyjadrila obavu nad prílišným zahĺbením sa do sledovania politickej situácie na Slovensku: *„Som typ človeka, ktorý keď vidí, že sa niekde deje niečo zlé, hľadá spôsob, ako to napraviť a ako sa zapojiť.*

„Veľmi rád sledujem dianie na komunálnej úrovni. Napríklad veľmi pozorne sledujem ničenie Istropolisu, starej legendárnej budovy z komunistickej éry. Na jednej strane, z hľadiska umenia, ide o dôležitú pamiatku, ale zároveň potrebujeme miesto pre kultúru, ktoré by malo byť modernejšie. Veľmi rád sa zaujímam o takéto veci, pretože to naozaj ovplyvňuje môj každodenný život."

1 Calhoun, C. (2011). Civil Society and the Public Sphere. In M. Edwards (Eds.), *The Oxford Handbook of Civil Society* (pp. 311–323). New York: Oxford University Press.

2 Lichterman, P., & Eliasoph, N. (2014). Civic Action. *American Journal of Sociology*, *120*(3), 798–863. https://doi.org/10.1086/679189

Preto sa snažím toho nevedieť príliš veľa, aby som nebola frustrovaná." Ďalší výskumný partner vníma politické dianie na Slovensku ako nikdy nekončiacu každodennú „drámu" a prirovnal ho k seriálom na Netflixe: *„Sledovať slovenskú politiku je naozaj ako sledovať seriál na Netflixe."* Naopak, politický vývoj na lokálnej úrovni vnímajú mnohí výskumní partneri a partnerky pozitívnejšie, a to aj vďaka nedávnym snahám bratislavského primátora o aktívnu komunikáciu s cudzincami: *„Ešte raz spomeniem primátora. Neviem o ňom veľa, alebo či je dosť dobrý. Viem len, že hrá v hudobnej kapele a oslovuje cudzincov. Preto si myslím, že možno existuje spôsob, ako sa skutočne viac zapojiť a vedieť viac o tom, čo sa deje."*

Výskumní partneri a partnerky, ktorí žijú na Slovensku dlhodobo, majú spravidla väčší záujem aktívne sledovať verejné dianie ako tí, ktorí prišli prednedávnom. Nielenže sa cítia byť súčasťou slovenskej spoločnosti, ale s množstvom ich kontaktov s miestnymi spravidla rastie aj ich informovanosť o verejnom dianí. Toto pravidlo však neplatí bezvýhradne. Do nášho výskumu sa zapojili aj osoby, pre ktoré je občianska angažovanosť dôležitou súčasťou ich životného štýlu a identity a o verejné dianie sa začali zaujímať prakticky hneď po príchode na Slovensko. Príkladom je výskumná partnerka, ktorá považuje záujem o politické dianie za osobnú zodpovednosť každého jednotlivca bez ohľadu na krajinu pôvodu a hneď po príchode na Slovensko vyvinula námahu, aby sa zorientovala v komunálnej politike a mohla voliť v komunálnych voľbách: *„Dlhé roky som žila v rôznych krajinách a myslím si, že keď sa človek presťahuje do iného štátu, je jeho osobnou zodpovednosťou zaujímať sa o politiku. Zúčastnila som sa posledných komunálnych volieb, a to som tu len dva roky."*

Skupinové rozhovory zároveň ukázali, že najväčšiu bariéru z hľadiska získavania informácií o verejnom dianí predstavuje jazyk. Výskumní partneri a partnerky, ktorí ovládajú slovenčinu, obvykle získavajú informácie priamo zo slovenských médií a cez sociálne siete, na ktorých sledujú napríklad vyjadrenia konkrétnych politikov alebo verejných osobností. Niektorí z nich dokonca vnímajú sledovanie slovenských médií ako spôsob, akým si môžu ďalej zlepšovať svoju znalosť slovenčiny. Avšak tí, ktorí po slovensky nerozprávajú, prípadne je ich znalosť slovenčiny limitovaná, majú k dispozícii spravidla len veľmi obmedzené zdroje informácií. Najdôležitejšími zdrojmi sú pre nich médiá, ktoré špecificky cielia na cudzincov, a to predovšetkým Radio Slovakia International, ktoré vysiela hneď v niekoľkých jazykoch, a anglické noviny The Slovak Spectator. Aj tieto médiá však poskytujú len veľmi úzky výber informácií, ktorý je z pohľadu mnohých účastníkov výskumu nedostatočný.

Dôležitými zdrojmi informácií o verejnom dianí sú aj sociálne siete, a to predovšetkým facebooková skupina *Foreigners in Bratislava.* Z týchto zdrojov však účastníci výskumu obvykle získavajú predovšetkým praktické informácie týkajúce sa ich pobytu na Slovensku, prípadne informácie o kultúrnych podujatiach, a len v oveľa menšej miere informácie o slovenskej politike alebo celospoločenskom dianí.

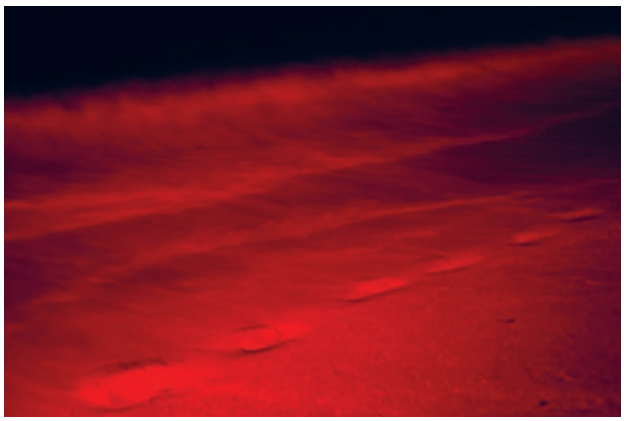

SKÚSENOSŤ S MIGRÁCIOU AKO IMPULZ K OBČIANSKEJ ANGAŽOVANOSTI

Niektoré osoby zapojené do nášho výskumu sa občiansky angažovali už pred príchodom na Slovensko. V krajine svojho pôvodu boli členmi alebo členkami rôznych iniciatív a neziskových organizácií alebo sa venovali dobrovoľníctvu. Iných, naopak, k občianskej angažovanosti inšpirovala práve skúsenosť s migráciou. To je aj príklad výskumnej partnerky z Macedónska, ktorá sa po príchode na Slovensko v mnohých ohľadoch cítila stratená. Nepoznala jazyk ani lokálne zvyklosti a fungovanie slovenských inštitúcií bola pre ňu jedna veľká neznáma. Postupne sa však jazyk naučila a v slovenskom prostredí sa relatívne dobre zorientovala. Následne sa rozhodla pomáhať s orientáciou v slovenskej spoločnosti aj iným novopríchodzím cudzincom a cudzinkám. V rámci svojej občianskej angažovanosti

„Keďže sa učím slovenčinu, čítam aj slovenské správy, lebo to vnímam ako súčasť zdokonaľovania sa v jazyku. Aj keď moja slovenčina nie je na takej úrovni, aby som všetkému rozumel, najmä názorovým článkom. Sledovanie politického diania je trochu ťažké, ale slovenská politika je naozaj veľmi zaujímavá. Ak však neviete po slovensky, máte veľmi obmedzené zdroje informácií na získanie prehľadu o tom, čo sa deje. V Rádiu Slovakia International pripravujú relácie a články, z času na čas informujú medzinárodné komunity o dôležitých udalostiach, ktoré sa týkajú cudzincov. Je to však stále veľmi obmedzené."

tak doteraz nadviazala spoluprácu s viacerými organizáciami zameriavajúcimi sa na podporu cudzincov žijúcich na Slovensku (Mareena, IOM, BeInternational) a zapojila sa do organizácie viacerých podujatí, vrátane jazykových kaviarní, orientačných workshopov pre cudzincov a prednášok pre verejnosť, ktorých cieľom je poukázať na čoraz väčšiu prítomnosť ľudí z rôznych krajín v slovenskej spoločnosti. Svoju cestu k občianskej angažovanosti tak vníma ako niečo úplne prirodzené, vychádzajúce z jej vlastnej skúsenosti.

„Angažovať som sa začala, až keď som sa sem presťahovala. Snažila som sa pomôcť mojim už teraz priateľom, ľuďom z Macedónska alebo z Balkánu, ktorí sem tiež prišli. Sme občania tretích krajín a stretávame sa s náročnejšími výzvami oproti ostatným. Zapojiť sa do takýchto aktivít bolo pre mňa úplne prirodzené."

Dezorientovanosť v miestnom prostredí hrala dôležitú úlohu aj pre vznik občianskeho združenia Horovod, ktoré založili mladí ľudia pochádzajúci z Ukrajiny, Bieloruska, Ruska a zo Slovenska s cieľom pomôcť cudzincom a cudzinkám získať prístup ku kultúre. Slovami jednej z jeho zakladateliek: *„Keď nemáš skúsenosti a kamošov, ktorí ti povedia ‚choď tam a tam', tak žiješ v akomsi vákuu. Mňa baví kultúra a umenie a musím vedieť, kde ich mám hľadať. A keď nie si Slovák, je to komplikované."* Ako ďalej vysvetlil ďalší z jeho zakladateľov, práve nedostatočná informovanosť o kultúrnych podujatiach konajúcich sa v Bratislave a celkovo sťažený prístup k nim ich inšpiroval k založeniu Horovodu: *„Cítili sme, že pre ľudí, ktorí sem prichádzajú, je ťažké tú kultúru nájsť a nejako sa k nej priblížiť, stať sa súčasťou komunity. Pre každého cudzinca je veľmi veľký bonus, keď si nebude vymedzovať svoje prostredie okolo seba len ľuďmi zo svojej krajiny, lebo sa mu nikdy nepodarí cítiť sa súčasťou Slovenska."*

Tieto dva príklady tak dobre ilustrujú spôsob, akým sa osobná skúsenosť s migráciou a integráciou do slovenskej spoločnosti môže premietnuť do občianskej angažovanosti osôb so zahraničným pôvodom. V oboch prípadoch ich občianska angažovanosť cieli predovšetkým na zlepšenie podmienok pre cudzincov, teda sociálnej skupiny, s ktorou sa skrze zdieľanú skúsenosť identifikujú. Zároveň je však potrebné podotknúť, že takáto forma občianskej angažovanosti má aj širší spoločenský presah, pretože vytvára predpoklady na prepájanie rôznych komunít a zmenu vnímania roly cudzincov v spoločnosti.

OBČIANSKA ANGAŽOVANOSŤ NIE JE LEN O TÉMACH MIGRÁCIE A INTEGRÁCIE

Napriek tomu, že témy migrácie a integrácie medzi osobami zapojenými do nášho výskumu výrazne rezonovali, pretože sa priamo dotýkajú ich života, náplň ich občianskeho zapojenia ani zďaleka nevyčerpávajú. Mnoho z nich sa občiansky angažuje v témach, ktoré súvisia s ich záujmami alebo profesijným zameraním a zároveň sú na Slovensku aktuálne. To je aj prípad výskumného partnera, ktorý pôsobí ako právnik a konzultant v oblasti ľudských práv. Veľká časť jeho občianskej angažovanosti na Slovensku sa týka vzdelávania v oblasti ľudských práv a ochrany práv menšín, predovšetkým rómskeho obyvateľstva. V rámci svojich aktivít v rómskych komunitách sa často stretol s otázkami *„Odkiaľ si?"* a *„Ako si sa sem dostal?"*. Tieto otázky podľa neho ilustrujú obvyklé prekvapenie miestnych obyvateľov nad jeho záujmom o Rómov a ich životné podmienky. Akoby to, že je cudzinec, automaticky znamenalo, že ho situácia Rómov na Slovensku nemusí zaujímať. Jeho napriek tomu ich situácia zaujíma veľmi a v minulosti sa okrem rôznych vzdelávacích a advokačných aktivít zapojil aj do projektu Forum Theatre, ktorého cieľom bolo pomôcť Rómom a Rómkam prekonať sociálny útlak a upozorniť verejnosť na diskrimináciu a rasizmus, s ktorými sa stretávajú.

„Zapájajú sa cudzinci do nejakých občianskych aktivít? Áno! Protestoval som po boku Slovákov, pretože tu žijem a zdieľam obavy miestnych. Je veľa cudzincov, ktorí naozaj chcú Bratislavu nazývať domovom. Sme tu už dlho a prispievame, či už priamo alebo nepriamo, k tamojšej spoločnosti. Vnímam problémy, ktoré ma veľmi znepokojujú. Korupcia je jedným z nich. Politická stabilita je druhým. Rovnako to, ako miestne samosprávy neriešia problémy životného prostredia, každodenné problémy so znečistením, s dopravou, so základnou zdravotnou starostlivosťou, ktoré sa týkajú každého."

S kombinovaním občianskej angažovanosti s osobnými a profesijnými záujmami má skúsenosť aj ďalšia výskumná partnerka, ktorá popri vedení tanečnej školy a lektorovaní hodín tanca spolupracuje s viacerými neziskovými organizáciami a iniciatívami na podporu menšín. Okrem dlhodobej spolupráce s Nadáciou Milana Šimečku a festivalom [fjúžn] sa tak v poslednej dobe zapojila formou organizácie tanečného workshopu aj do občianskej iniciatívy Slovenská Tepláreň, ktorá reagovala na streľbu v rovnomennom podniku, pri ktorej zomreli dvaja mladí ľudia. Cieľom tejto iniciatívy bolo vyjadriť solidaritu LGBTI osobám žijúcim na Slovensku. Svoje zapojenie do tejto iniciatívy vníma ako dôležité, pretože jej umožnilo verejne vyjadriť nielen svoj nesúhlas s homofóbiou v slovenskej spoločnosti, ale zároveň aj súcit: *„Bola to vec, s ktorou nesúhlasím, tak som dala najavo svoj súcit. Som rada, že som do toho šla."*

V neposlednom rade sa mnohí výskumní partneri a partnerky v rámci svojej občianskej angažovanosti vzťahujú aj k celospoločenským témam, ktoré sa netýkajú žiadnej špecifickej skupiny obyvateľov, ale majú vplyv na každého jednotlivca žijúceho na Slovensku. Takáto forma občianskej participácie je tak príkladom stierania symbolických hraníc medzi cudzincami a miestnymi a vyjadrením aktívnej snahy osôb so zahraničným pôvodom podieľať sa na zlepšovaní podmienok v spoločnosti, v ktorej aktuálne žijú. Témy, ktoré medzi výskumnými partnermi a partnerkami najviac rezonujú, sa týkajú korupcie, politickej stability, bezpečnosti, ľudských práv a životného prostredia. Príkladom občianskej participácie vo vzťahu k týmto témam bola účasť na protestoch a občianskych zhromaždeniach.

Príklady v tejto časti tak ilustrujú schopnosť osôb so zahraničným pôvodom premietnuť do svojej občianskej angažovanosti vlastné záujmy, profesijné kompetencie a formy identifikácií, ktoré pozíciu „cudzinca" v slovenskej spoločnosti presahujú. Sú tak dôležitým mementom aktívnej roly, ktorú osoby so zahraničným pôvodom v rámci slovenskej občianskej spoločnosti zohrávajú.

BARIÉRY SPOJENÉ S OBČIANSKOU ANGAŽOVANOSŤOU OSÔB SO ZAHRANIČNÝM PÔVODOM

Napriek aktívnemu záujmu o veci verejné a odhodlaniu pretaviť tento záujem do snahy o zlepšenie fungovania spoločnosti musia osoby so zahraničným pôvodom v rámci svojej občianskej angažovanosti obvykle prekonať celý rad bariér. Najčastejšie zmieňovanou bariérou pri všetkých formách občianskej angažovanosti, vrátane kultúrnej a politickej participácie, je jazyk. Zaujímavým výskumným zistením v tomto smere je, že jazyk ako výzvu nevnímajú výskumní partneri a partnerky len vo vzťahu k svojej schopnosti dorozumieť sa po slovensky, ale aj vo vzťahu k hľadaniu vhodného štýlu komunikácie v rámci podujatí, ktoré sami organizujú. Jazyk v tomto smere môže pôsobiť ako bariéra na rôzne strany. Kým nedostatok komunikácie v inom jazyku ako v slovenčine môže od aktívnej účasti na podujatí odradiť osoby, ktoré nerozprávajú po slovensky, naopak komunikácia v angličtine (prípadne v iných cudzích jazykoch) môže od aktívnej účasti odradiť ľudí zo Slovenska. Osoby so zahraničným pôvodom sa tak v role organizátorov podujatí ocitajú v podobnej pozícii ako miestni: musia sa rozhodnúť, či pre komunikáciu s verejnosťou zvoliť jeden alebo viacero jazykov, a zvážiť, aké dôsledky bude mať toto rozhodnutie na otvorenosť ich podujatia pre rôzne sociálne skupiny.

„Keď sme organizovali podujatie, nevedeli sme, v akom jazyku to máme komunikovať. Aj v ruštine, aj po slovensky, aj v angličtine? Aj teraz vedieme podobnú diskusiu, pretože niektorí chcú komunikovať iba v ukrajinčine, ale my máme v publiku aj ľudí z Ruska, Bieloruska a zo Slovenska."

„Mám podozrenie, že keď zareagujete na otvorenú grantovú výzvu, sú veci, ktoré sa nehovoria a sú vyslovene slovenské. Síce viem, že existujú osvedčené postupy, že musím motivovať ľudí, aby nás chceli podporiť, musia vidieť v našom projekte hodnotu, ale aj tak niečo chýba. A to je v poriadku, ale viete, ja ich nepoznám."

Ďalšia často zmieňovaná bariéra sa týka nedostatočnej znalosti miestneho prostredia a zvyklostí. Viacero osôb zapojených do nášho výskumu v tomto ohľade podotklo, že im chýba hlbšie pochopenie fungovania slovenských verejných inštitúcií. Takéto porozumenie ide často nad rámec jazykového porozumenia a vyžaduje predovšetkým znalosť nepísaných pravidiel. Nedostatok znalosti nepísaných pravidiel sa môže premietnuť napríklad do sťaženého prístupu k financovaniu.

So znalosťou miestneho prostredia úzko súvisí aj množstvo sociálnych kontaktov, ktorými človek disponuje. Viacero výskumných partnerov a partneriek vníma Slovensko ako krajinu, kde človek bez osobných kontaktov na ľudí v kľúčových pozíciách nič nezariadi, a to ani keď je sám proaktívny a ponúka svoj čas a expertízu pre spoločensky prospešný účel. Ako ukazuje nasledujúce vyjadrenie, táto bariéra môže potenciál občianskej angažovanosti ľahko zmariť.

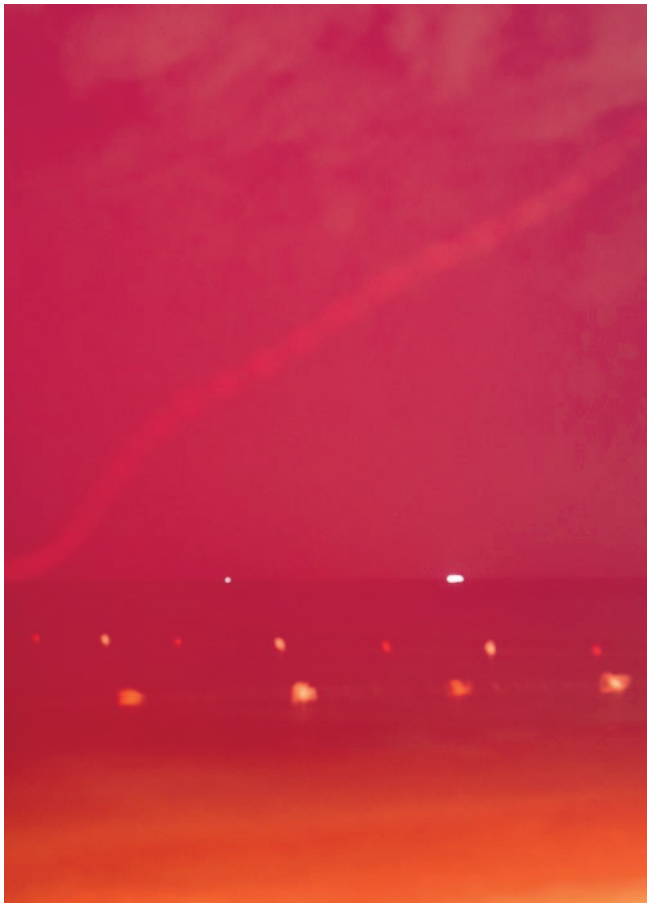

Bariéry občianskej angažovanosti osôb so zahraničným pôvodom sa dotýkajú aj otázky legitimity. Niektorí výskumní partneri a partnerky nepovažujú svoju pozíciu v slovenskej spoločnosti za dostatočne legitímnu na to, aby sa sami stali hlavnými iniciátormi alebo iniciátorkami spoločenských zmien. V rámci svojej občianskej angažovanosti sa tak stavajú skôr do pomocnej roly a vyhľadávajú partnerstvá s miestnymi občianskymi združeniami alebo jednotlivcami, ktorí dobre poznajú miestny kontext a ich angažovanosti tak prepožičiavajú väčšiu legitimitu vo vzťahu k slovenskej spoločnosti.

„Na medzinárodnej úrovni robím veľa školení o ľudských právach a premýšľal som o tom, že by som urobil niečo o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach aj tu, pre Úrad verejného ochrancu práv. Ale nikoho tam nepoznám. A to ma akosi odradilo. Mohol by som im síce poslať list, ale viete, Slovensko nie je miesto, kam pošlete list o tom, akú máte kvalifikáciu, čo by ste chceli robiť. Musíte poznať niekoho, kto zas pozná niekoho iného, a ten vás odporučí. Jednoducho nemôžete poslať list alebo životopis a očakávať, že dostanete odpoveď.“

„Stále zastávam názor, že keď ide o veci, ktoré chceme v spoločnosti zmeniť, mali by sme mať nejakého zástupcu, ktorý nie je z cudziny. Bez neho nás nemusia brať vážne, môže to spôsobiť nejaký problém ako: ‚Oh, kto si myslí, že je? Je to cudzinec, ktorý sa tu nenarodil a nevyrastal, a snaží sa niečo zmeniť v našej spoločnosti.‘ Preto si myslím, že je dobré dať nápady miestnym ľuďom, pridať sa k nim, a pokúsiť sa im pomôcť niečo zmeniť.“

Otázka legitimity má však aj druhú stranu, ktorá sa týka neprijatia zo strany spoločnosti. Nie všetky osoby zapojené do nášho výskumu mali pochybnosti o legitimite svojej občianskej angažovanosti. Niektoré z nich na Slovensku žijú dlhodobo, alebo tu dokonca vyrástli a cítia sa byť plnohodnotnou súčasťou miestnej spoločnosti. Svoju občiansku angažovanosť tak považujú za plne legitímnu. Napriek tomu sa však stretli s neprijatím, ktoré im dalo pocítiť, že zvyšok spoločnosti ich aktivity za legitímne nepovažuje. Takáto skúsenosť je preto nielen zraňujúca, ale zároveň znižuje potenciál slovenskej spoločnosti ťažiť z rozmanitých perspektív jej obyvateľov.

„Snažila som sa aktívne zapojiť do politického života. Po škole som pracovala pre nemenovanú inštitúciu, ale potom som odišla do súkromnej sféry. Ako cudzinka žijúca na Slovensku, ktorá vyzerá inak, som nevnímala, že by som mala perspektívu dostať sa niekam vyššie. Ani by mi nenapadlo pracovať na ministerstve a byť šéfkou niečoho. Nemyslela som si a stále si nemyslím, že cudzinci majú v politike veľa šancí. V agentúrach možno, ale nie v naozajstnej vláde, v politickej kariére. Možno sú tam možnosti pre menšiny, napríklad pre rómsku, ale nie pre nás, ktorí vyzeráme odlišne. A to je škoda, pretože v iných krajinách je tendencia, že cudzinci sa zapájajú do politického života a prinášajú rôzne pohľady. A ja som takou Slovenkou, ktorá vidí rozdiely a môže priniesť trochu iné pohľady.“

OSOBY SO ZAHRANIČNÝM PÔVODOM AKO DÔLEŽITÍ AKTÉRI V OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI

Ako teda osoby so zahraničným pôvodom vnímajú svoju rolu v rámci občianskej angažovanosti na Slovensku? Náš výskum ukázal, že k tejto téme majú toho naozaj veľa čo povedať. Občianska angažovanosť osôb zapojených do nášho výskumu pokrýva široké spektrum tém, ktoré odrážajú nielen ich osobné skúsenosti s migráciou a integráciou, ale aj ich záujmy, profesijné zameranie a schopnosť reflektovať aktuálne témy rezonujúce v slovenskej spoločnosti. Táto diverzita tém je dôležitá, pretože poukazuje na schopnosť osôb so zahraničným pôvodom vzťahovať sa v rámci svojej občianskej angažovanosti k rôznym spoločenstvám, vrátane mestskej štvrte, mesta, etnických a sociálnych menšín, skupiny ľudí so zdieľanou skúsenosťou migrácie, alebo slovenskej spoločnosti ako takej.

Bariéry, s ktorými sa osoby so zahraničným pôvodom v rámci svojej občianskej angažovanosti stretávajú, tak môžu pôsobiť odradzujúco. Napriek tomu však výskumní partneri a partnerky vynašli hneď niekoľko stratégií, ktoré im pri prekonávaní týchto bariér pomáhajú. Okrem už zmieňovanej spolupráce s miestnymi občianskymi združeniami alebo jednotlivcami tieto stratégie najčastejšie zahŕňajú postupné osvojenie si slovenského jazyka, využívanie moderných technológií na preklad informácií do viacerých jazykov, proaktívny prístup pri komunikácii so slovenskými inštitúciami (ako napríklad využívanie možnosti osobných konzultácií) alebo aktívnu snahu o zviditeľnenie svojich aktivít v rámci verejných podujatí. Výskum zároveň ukázal, že aj výskumní partneri a partnerky, ktorí sa od určitej formy občianskej angažovanosti nakoniec odradiť nechali (napríklad od budovania politickej kariéry), sa obvykle nestali občiansky pasívnymi, ale len preliali svoju energiu a záujem do iných typov aktivít (napríklad presadzovanie práv menšín alebo snaha o podporu interkultúrneho dialógu).

Aj keď sa formy a miera ich angažovanosti často výrazne líšia – čo je koniec koncov prirodzené pre každú populáciu – ich skúsenosti dokazujú, že sú plnohodnotnými aktérmi v občianskej spoločnosti.

TEXT: KAROL SUDOR
FOTO: OLENA MOROZOVA

Máme tu všetko, ale vlastne nič

PRÍBEHY O INTEGRÁCII UKRAJINSKÝCH UTEČENCOV NA SLOVENSKU SÚ RÔZNE. VÄČŠINA DOPADLA ÚSPEŠNE.

Z 1 510 877 osôb, ktoré prekročili hranice medzi Ukrajinou a Slovenskom, k 18. júnu 2023 požiadalo v Slovenskej republike o štatút dočasného útočiska 118 197 odídencov, teda takmer osem percent prichádzajúcich. Tak napísalo ministerstvo vnútra na svojom webe 28. júna 2023.

Niekde v tejto suchej štatistike je ukrytá aj dnes 33-ročná Svetlana Vaňukova. V septembri bude mať za sebou rok a pol pobytu na Slovensku. Po viac ako mesiaci skrývania sa v mrazivej pivnici bytového domu v Mykolajive a po tom, čo jej Rusi zabili muža Dmitrija, ktorý narukoval ako dobrovoľník, prestala váhať. Pochovala ho, vzala vtedy sedemročnú dcéru Nasťu a aj s kamarátkou nasadli na prvý vlak z Odesy smerom na západ. Či skončia v Poľsku, na Slovensku, v Česku, prípadne inde, neriešila.

„Chcela som jediné – dostať sa spod rakiet, spod toho strašného hluku výbuchov, z neustáleho zvuku sirén. Trhalo mi srdce, keď som Nasťu sledovala, ako si na stoličke či matraci v pivnici rukami zakrýva uši a hlavu tlačí medzi kolená," spomína Svetlana. Utiekla v deň svojich narodenín. „Mojím darčekom bolo, že som sa stala človekom bez budúcnosti. Netušila som, kam sa podejeme." V priebehu týždňa schudla z 53 na 46 kilogramov a zosiveli jej vlasy.

Slovensko ju prvýkrát príjemne prekvapilo už na hranici. V tom čase na nej pomáhalo množstvo dobrovoľníkov, takže bolo postarané o teplo, jedlo, pitie či o darčekové karty mobilných operátorov. „Mali ste to úžasne zorganizované, všetko fungovalo, dostali sme aj informácie, ako sa čo najrýchlejšie dostaneme autobusom do Košíc a odtiaľ vlakom do Lučenca. Tam nás už s autom čakali dobrí ľudia z Veľkého Krtíša. Práve v dedine neďaleko neho sme mali rezervované ubytovanie."

AKO ZAČAŤ ODZNOVU

Dnes hovorí, že najťažšie bolo postaviť sa na vlastné nohy. Ešte večer pred začiatkom vojny sa s dcérou aj s mužom prechádzali po centre mesta, ráno už z okna s hrôzou sledovali prelety bojových lietadiel a počúvali prvé výbuchy. To ešte netušila, že sa práve roztočila špirála, po ktorej sa zo strednej triedy prepadne do chudoby a ostane odkázaná na druhých. Žena, ktorú v dvoch rokoch opustil vlastný otec, ktorej v dvadsiatich dvoch rokoch zomrela mama a v tridsiatich dvoch rokoch sa stala vdovou, ostala sama s malou dcérou v cudzej krajine. Bez majetku, bez peňazí na účte, len s dvomi taškami, v ktorých mala oblečenie pre dcéru. Doma ostali jej knižky aj hračky. Polmiliónové životom a kultúrnymi akciami prekypujúce mesto neďaleko mora nahradila malá slovenská dedinka v chudobnom regióne, kde sa nedeje prakticky nič.

„Keď si spomeniem na Dimu, na to, že mohol žiť, keby nám Rusi dali pokoj, dodnes plačem. V to leto sme si plánovali rekonštruovať byt. Sami sme z regiónu, kde všetci hovoria rusky, nikdy sme s tým na Ukrajine nemali problém. Od čoho nás Putin oslobodzuje? Prvé mesiace som plakala viackrát denne. Ten pocit, že sme ostali samy, že zrazu som nemala nič, navyše v cudzom prostredí, bol skľučujúci," vysvetľuje Svetlana. „Bolo mi však jasné, že sa musím postarať o dcéru, čiže sa pozbierať a čo najskôr si nájsť prácu. Na plač bol čas po nociach, cez deň som musela byť oporou dcére. Mali sme kde bývať, s vybavovaním papierov, jedlom, oblečením aj drogériou nám pomohlo množstvo dobrých ľudí, ktorí prinášali veci v rámci humanitárnej pomoci. Dcére darovali aj starší notebook a bicykel."

V PRÁCI SPOKOJNÁ

Svetlana si našla prvú prácu v pekárni zákuskov. „Nikdy predtým som to nerobila, ale rýchlo som sa zaučila a bavilo ma to. Kolektív bol kamarátsky, iba jedna kolegyňa mi tvrdila, že Ukrajinci zabíjajú sami seba a Putin s tým nič nemá. Raz mi povedala, že uvidím po voľbách – vyhrá Smer, skončí sa podpora pre utečencov a konečne zmizneme." Šéf bol so Svetlanou taký spokojný, že už v prvý mesiac dostala solídnu odmenu. „Na slovenské pomery nič moc, no na ukrajinské bola obrovská. Keď som to videla, bola som v miernom šoku."

Po dvoch mesiacoch si Svetlana cez agentúru našla prácu v závode, ktorý vyrába káblové zväzky pre automobilový priemysel. Robí sa na tri zmeny, ale plat v porovnaní s pekárňou je dvojnásobný. „Je to ťažká práca, celý deň stojím na nohách, mám dopichané a zničené ruky, na zápästiach mi rastú malé hrčky, v lete je v hale šialená horúčava, ale zarobím približne tisíc eur v čistom. Nemám síce nárok na platenú dovolenku ani na stravu, ale som spokojná."

Svetlanina dcéra Nasťa prišla na Slovensko ako druháčka na základnej škole. Miesto bežných detských kresieb zrazu maľovala len tanky. Tesne po príchode nastúpila do školy v dedine pri Veľkom Krtíši. „Páčilo sa mi tam, a hoci som ešte nehovorila slovensky, väčšinu som rozumela. Spolužiaci ma prijali. Učivo som zvládala, lebo na Ukrajine sme s ním popredu. To, čo ma tu učili v druhej triede, sme doma preberali skôr," smeje sa. Tretí ročník už v slovenskej škole nezačala – učila sa vo svojej domovskej škole prostredníctvom online vyučovania. Štyri hodiny denne boli pripojení jej spolužiaci, ktorí ostali v Mykolajive, so spolužiakmi, ktorí utiekli do rôznych krajín sveta.

KAMARÁTKY Z INÝCH KRAJÍN ZÁVIDIA

Na otázku, či sa cíti na Slovensku integrovaná, Svetlana odpovedá: „Jednoznačne. Mám všetko, čo potrebujem – štát mi hradí ubytovanie v súkromí, majitelia domu a ďalší dobrovoľníci mi vždy pomohli s administratívnymi vecami. Už viac ako rok nie som odkázaná na žiadnu pomoc charity, našla som si tu kamarátky aj kamarátov. Zvládla by som to už aj bez pomoci štátu."

Je to však len jedna stránka mince. „Hoci mi technicky nič nechýba, stále sme u vás len hostia. Nie sme tu doma, nespíme vo svojej posteli, neotváram vlastnú chladničku, nevarím na vlastnom sporáku, nevidím rodnú krajinu. Neviem plánovať svoj život. Mojím domovom je Ukrajina. A deň návratu je v nedohľadne."

Dodáva, že podobne sú na tom ďalšie desiatky Ukrajiniek, ktoré s ňou pracujú v závode. Mnohé z nich žijú na ubytovni v rovnakej obci, nemajú teda súkromie ako ona v rodinnom dome, ale v zásade sú spokojné. „Situácia sa však priebežne mení – mnohé z nich odišli na krátku návštevu domov a už sa nevrátili, iné jednoducho nevydržali žiť tu bez otcov, mužov a synov. A niektoré tu pracujú, aby väčšinu peňazí poslali rodinám domov. Musia, lebo sú bez príjmov."

Z Ukrajiny utiekli aj jej ďalšie príbuzné či kamarátky. „Volávame si. Závidia mi, ako som dopadla. Moja teta je vo francúzskom Cannes. Na Ukrajine bola manažérkou, teraz umýva

riady a pripravuje jedlá v malej kaviarni. Sama. Už nevládze, je zničená, unavená, beží tam turistická sezóna. Dostáva 1500 eur mesačne, z nich 700 eur platí za malý jednoizbový byt. Zo zvyšku musí vyžiť. Kamarátka zase hneď po začiatku vojny utiekla do Holandska. Ubytovali ju na lodi, pracovať mohla len 12 hodín týždenne. Na hodinu síce mala 10 eur, ale za mesiac jej to vyšlo menej ako mne na Slovensku. Pri tamojších cenách nedokázala fungovať. Krstná mama mojej dcéry je zase v Maďarsku. Býva na ubytovni v izbe s piatimi cudzími ženami, s kuchyňou a WC na chodbe, a v kórejskom závode zarába 500 eur. Z toho ešte musí ušetriť, aby nejaké peniaze poslala aj domov. Keď to porovnám, hoci nemôžem generalizovať, Slovensko pre utečencov vytvorilo lepšie podmienky. Viem, že časť vašej spoločnosti je proti našej prítomnosti a schvaľuje, čo robí Rusko. Okrem už spomínanej poznámky kolegyne a neochoty jednej zamestnankyne košického supermarketu poradiť mi pri samoobslužnej pokladni som však v podstate nič negatívne nezažila. Naopak, dobra a ochoty som tu dostala až nadmieru."

Na Slovensku sú už aj mediálne známe utečenky. Jednou z nich je výborná speváčka Mila Medvedovska, ktorá sa narodila na Kryme. S rodinou žila v Dnipre, kde prevádzkovala vlastnú hudobnú školu. Útočisko pred vojnou spolu s dcérou našli v Bratislave. Dnes u nás nahráva a úspešne koncertuje so známymi českými aj slovenskými umelcami. „Z domova ma vyhnala vojna a na Slovensku sa mi deje toľko dobrých vecí," povedala autorovi tohto textu ešte minulý rok.

INTEGRÁCIA V PRAXI

Cez manželov Jána a Martinu Rumanovcov a ich evanjelickú faru vo Veľkom Krtíši našlo v priebehu pätnástich mesiacov od začiatku vojny ubytovanie, prácu a inú pomoc do 80 Ukrajincov, najmä žien a detí. Mnohí z nich sa už vrátili domov, niektorí ostali a chystajú sa na návrat po skončení vojny, ďalší plánujú ostať na Slovensku natrvalo. A stále, i keď zriedkavejšie, prichádzajú aj noví.

„Hoci to bola pre všetkých nová situácia, dnes možno povedať, že utečenci sa integrovali veľmi dobre. Na to, že sme všetko zisťovali za pochodu, to dopadlo priam výborne," vraví farár Ján Ruman. „Postupne sme sa učili, kde všade narážajú na prekážky, a riešili to. Prvým problémom bola jazyková bariéra, najmä v písanej reči na úradoch, v bankách a podobne."

Všetkým bolo treba nájsť ubytovanie. Na to poslúžili primárne osobné kontakty. Dobrovoľníkov, ktorí ponúkali svoje domovy, bolo na začiatku veľa, postupne ich však ubúdalo. „Dnes už príliš nemotivuje ani štátny príspevok, ponuka ubytovania pre utečencov je minimálna," vysvetľuje Ruman. Jeho manželka Martina dopĺňa, ako ľudia prvé týždne vo veľkom nosili oblečenie, potraviny aj drogériu. „Na fare to vyzeralo doslova ako v obchode."

LEKÁRI

Bolo otázkou času, kedy niekto z utečencov bude potrebovať lekársku pomoc. Ak sa niekto taký farárom ozval cez sociálnu sieť, najskôr dostal len informáciu, kde v meste je nemocnica, konkrétna ambulancia či lekáreň. „Až časom som pochopil, že to nestačí. Že tých ľudí nemôžeme nechať blúdiť v neznámom meste, že ich treba osobne sprevádzať, hovoriť za nich," opisuje Ruman.

Takto sa podarilo vyriešiť možno 95 percent prípadov ľudí, ktoré potrebovali pomoc lekára. „Dobre zafungovali naše kontakty v meste, to, že ľudia nás dlho poznajú. Nadviazali sme spoluprácu s niektorými obvodnými lekármi, ktorí pacientom dávali presné termíny, prípadne ich posielali k špecialistom. A pomohla nám aj jedna organizácia, ktorá pre utečencov zháňala odborníkov na dobrovoľnej báze."

Nie všade to fungovalo takto dobre. V jednej z obcí neďaleko Veľkého Krtíša sa lekárka pri žiadosti o vyšetrenie (inak zdravých) ukrajinských detí (šlo o potvrdenie, že môžu navštevovať škôlku) pred viacerými svedkami vyjadrila, že „sa nimi nenechá nakaziť".

Horšia situácia bola aj v Rimavskej Sobote. Podľa tamojšej občianskej aktivistky a podnikateľky Miroslavy Čiernej utečencov odmietala väčšina tamojších obvodných lekárov. „Bolo to strašné, gynekológiu a detské nakoniec pod seba vzal jeden lekár, ktorý pracoval aj vo Fiľakove. Boli tu stresy z čakania na špecialistov, mali sme problémy s predpisovaním liekov najmä chronicky chorým pacientom a seniorom, lebo ich k špecialistom nemal kto poslať. Pacientom tak chýbali lieky na tlak aj inzulíny. Nakoniec sme to museli riešiť výjazdovou ambulanciou. V tomto nám veľmi pomohlo občianske združenie Equita."

Riaditeľka materskej školy v Banskej Bystrici Michaela Vargová zase opisuje, ako jedna z matiek urgentne potrebovala zubára. Nik ju nechcel vziať, a hoci dostala nejaké kontakty, bola pri jazykovej bariére a v silných bolestiach odkázaná sama na seba. „V zdravotnej starostlivosti sme fakt celkom zbytočne zlyhávali, lebo to

bolo najmä o ochote. Nebyť dobrovoľníkov a neziskoviek, ktoré s tým pomáhali, ako len vládali, neviem, ako by niektorí utečenci dopadli. Toto je však úloha štátu."

PRÁCA

Keďže väčšina žien chcela čo najskôr aj pracovať, Ruman začal oslovovať rôzne firmy vo Veľkom Krtíši a okolí. „Lenže mnohé reagovali, aby dotyčné poslali životopis. A vznikol problém – ako ho napíšeme, keď neovládame ich jazyk? Kto to spraví? Vytvoria si ho samy? Na čom? Veď nemajú počítače. Našťastie po roku sa nám s týmito vecami snažil pomôcť už aj úrad práce."

Umiestňovať utečenky na trh práce v beztak zaostalom regióne bol najväčší problém. Cez úrad práce, ktorý to má v kompetencii, to spočiatku prakticky nefungovalo – dával im síce vypisovať dotazníky, ale reálne kroky pre nájdenie práce nerobil. „Pochopili sme, že jedinou cestou sú naše osobné kontakty. A tak sme volali kamarátom, ktorí vlastnia firmy, prípadne v nich robia manažérov, a hľadali voľné miesta. Tak sme umiestnili väčšinu ľudí. Systém to, žiaľ, nedokázal," opisuje farár Ján Ruman.

Nie všetkým sa podarilo nájsť trvalú prácu. Smolu mali najmä matky s malými deťmi. Žiť z dávky v hmotnej núdzi sa však nedá, preto Rumanovci hľadali spôsoby, ako pomôcť aj im. „Nachádzali sme rôzne brigádnické práce na pár hodín, napríklad ak niekto potreboval navariť, napiecť, upratať dom a podobne. Ľudia s tým boli spokojní. Mali sme tu ženu kaderníčku s dvomi malými deťmi, a tak sme jej klientov priamo vozili, aby nemusela nikam chodiť."

Tieto prípady opäť ukázali jednu z dier v legislatíve – utečencom síce dovolila pracovať, ale nesmeli podnikať ani v drobnom. Mnohé zo žien matiek by si pritom dokázali privyrobiť práve úpravou vlasov, nechtov a podobne. Boli nútené robiť to načierno, potichu, bez reklamy, hoci by sa svojimi schopnosťami uživili.

Schopnosť adaptovať sa a nájsť si akúkoľvek prácu na utečenkách oceňuje aj aktivistka a podnikateľka z Rimavskej Soboty Miroslava Čierna. „Bolo mi smutno, keď som videla prichádzať ekonómky, farmaceutky či zdravotné sestry, ktoré si nemohli nájsť prácu v odbore. Ale väčšina z nich sa prispôsobila a robia niečo iné. Ide o rôzne manuálne práce či upratovanie. Najhoršie to mali matky s viacerými, najmä malými deťmi, lebo ich nemali kam dať."

INTEGRÁCIA DETÍ

Možno ťažšie ako rodičia to na Slovensku mali ich deti v tínedžerskom veku. Ruman hovorí, že vojna ich vytrhla z kamarátskeho prostredia a vrhla do neznáma. „Cítili sa osamelí, cudzí, izolovaní, netušili, ako dlho tu budú. Veľmi sme premýšľali, čo s nimi, keď si sami nemajú možnosť nič plánovať a často ani s kým podebatovať. Volať kamarátom cez internet normálne živé vzťahy nenahradí. Zorganizovali sme pre rodiny viaceré akcie a výlety, ale na vyriešenie frustrácie tínedžerov sme asi nemali."

Lepšie to mali deti v predškolskom veku, ktoré sa podarilo umiestniť a integrovať priamo v materských školách. Michaela Vargová je riaditeľkou jednej z nich v Banskej Bystrici. „Mali sme síce plné kapacity, lebo sídlime v centre mesta, ale ministerstvo umožnilo navýšenie kapacít o desať percent. Vzali sme toľko ukrajinských detí, koľko nám priestory dovoľovali. Na začiatku ich bolo päť."

Niektoré už odišli a nahradili ich ďalšie, niektoré pendlujú s rodičmi na Ukrajinu a naspäť. Všetky, ktoré prišli z vojnových oblastí, však spájali práve traumy. „Už to, že prežili výbuchy bômb či streľbu, je strašné. Predstavte si, že takéto trojročné až päťročné dieťa odtrhnete z kruhu jeho kamarátov, z rodiny, a zrazu má žiť niekde, kde nerozumie ani len jazyku. Bez otca, deda a ďalších členov rodiny. Čo asi cíti, čo prežíva vo svojom vnútri?"

Debatujeme spolu o päťročnom chlapčekovi, ktorého príbeh poznám osobne – doma pri náletoch vlastným telom kryl svojho mladšieho súrodenca. Z traumy, ktorú prežil, prestal rozprávať. Jeho správanie sa dramaticky zhoršilo, začal biť spolužiakov. V škôlke na seba viazal tri učiteľky, takže do nej ďalej nemohol chodiť. Aj takto vyzerá jedna z obetí vojny. A spomínam si aj na viaceré deti, ktoré keď videli či počuli na oblohe civilné lietadlo, ešte aj na Slovensku sa v panike hádzali pod posteľ. Rovnako reagovali počas búrky.

Vargová reaguje, že u nich deti s traumami reagovali skôr utiahnuto, preto sa im najmä snažili vytvoriť bezpečné prostredie. „Deti sa veľmi rýchlo učia, naše učiteľky vedeli trochu po rusky, dnes už tu všetky vieme aj trochu ukrajinsky. Veľmi nám pomohli metodiky na prácu s deťmi, ktoré neovládajú náš jazyk. Zvyšok je najmä o empatii, o tom, aby sa dieťa v škôlke cítilo neohrozené, aby si bolo isté, že ho ochránime. To sa nám, myslím si, podarilo. V žiadnom prípade sme z nich neťahali vojnové zážitky z Ukrajiny. Orientovali sme sa na pozitívne veci."

Podľa riaditeľky škôlky takýmto deťom veľmi pomáhajú obyčajné maličkosti, akési istoty. „Rovnaká postieľka, rovnaká stolička pri rovnakom stole, rovnaké učiteľky, rovnaká trieda... Mali sme tu dievčatko z južnej Ukrajiny, ktoré bolo veľmi plačlivé, ale len čo si ľahlo do postieľky, prikrylo sa a malo pri sebe svojho plyšáka, cítilo sa bezpečne."

Pri začlenení detí z Ukrajiny im však v škôlke pomáhajú najmä ostatné deti. „Deti sú všade na svete rovnaké. Chcú sa hrať, kamarátiť, smiať sa. Síce si kde-tu občas aj švacnú, no keď vidia utrpenie alebo človeka, ktorý potrebuje pomoc, sú veľmi súcitné. Pomáhajú prirodzene, bezprostredne a bez pátosu. Veľmi často pozorujeme, že deti sa skamarátia a hrajú úplne bez slov, stačí im neverbálny prejav, činy a dobré naladenie.

V tomto sa od nich ako dospelí máme čo učiť. Je to úplný základ dobrých vzťahov a bezpečného sociálneho prostredia."

Keď to bolo potrebné, Vargová využila aj služby psychologičky priamo z Ukrajiny. Veľa vecí konzultuje priamo s rodičmi detí. „Nechceme, aby tie deti zabudli, odkiaľ sú, preto sa hrávame aj ich hry, hovoríme si ukrajinské riekanky, spievame tamojšie pesničky..." Za negatívum považuje absenciu viacerých ukrajinsky hovoriacich psychológov na Slovensku, ale najmä ukrajinského logopéda.

„Malým deťom sa treba neustále venovať. Vrátane reči, správnej výslovnosti. Oni tu vôbec nemajú podporné tímy zložené z psychológov a logopédov. Spoliehať sa na slovenských odborníkov je zradné, lebo v cudzom jazyku nedokážu veci rozobrať ako v materinskom. A to už nehovorím o potrebe špeciálnych pedagógov. Koľkokrát vidím u dieťaťa zárodky porúch učenia, ale nedokážem to poriadne vysvetliť ani len jeho rodičom," vysvetľuje Vargová.

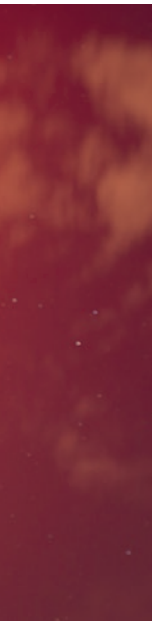

DOPRAVA

Ako zásadný problém, ktorý štát podcenil, sa pri utečencoch ukázala doprava. Väčšina ľudí totiž na Slovensko prišla bez vlastného auta. „Z takmer 80 Ukrajincov u nás mali autá len dvaja, ostatní boli imobilní," spomína Ruman. „V okrajovom regióne ako Veľký Krtíš vám však verejná doprava nepomôže. Štát je naivný, ak si myslí, že niekto, kto žije v Krtíši, nasadne na autobus a s prestupmi dôjde do Rimavskej Soboty na cudzinecku políciu vybaviť si štatút odídenca. Bola to však povinnosť. Rovnako bolo naivné si myslieť, že títo ľudia budú schopní ísť sa zaregistrovať z Krtíša do Nitry na UNHCR, aby dostali finančnú dávku, na ktorú mali nárok. A ešte sa aj v rovnaký deň mali vrátiť naspäť. Neovládali náš jazyk, nemali peniaze, nepoznali krajinu, postupy, ale štát im pripravil podmienky na registráciu, ktoré mali problém splniť. A tak boli odkázaní na naše súkromné autá, na náš voľný čas, na našu ochotu."

Podľa Rumana sa však utečenci jednoznačne snažili stavať na vlastné nohy. Dnes sú zväčša sebestační, väčšina si už dokáže sama riešiť aj veci na úradoch. „Hovoria mi, že už nechcú obťažovať. Ak nie sú vyslovene zúfalí, už nevolajú, že sa im niečo pokazilo v byte a treba to opraviť, snažia sa to riešiť sami."

NEGATÍVNE SKÚSENOSTI

Ľudia boli na začiatku vojny a prvé jej mesiace motivovanejší pomáhať. Boli vrúcnejší, dnes sú utečenci pre mnohých všednou súčasťou mesta či okolitých dedín. Okrem toho, že vojna trvá dlho, k tomu prispievajú aj individuálne negatívne skúsenosti s niektorými z nich.

Príkladom je rodina od Kyjeva – mama, otec a tri malé deti. Ochotní ľudia otcovi okamžite našli dobre platenú prácu vo Veľkom Krtíši, ale z prvej ho zakrátko vyhodili, lebo mal neustále absencie. Nastúpil do druhej, ale ani tam nevydržal. Keďže od charity dostávali prakticky všetky potraviny, mlieko, plienky aj drogériu, jeho výplata končila v cigaretách a alkohole. Dieťa mu do škôlky dobrovoľne vozili kamaráti vrátane starostu. Nevážil si to, mal pocit, že je to ich povinnosť. Nepomohla ani psychologická intervencia, dokonca sa odmietali vysťahovať, hoci im majitelia predĺžili ubytovanie až na trojnásobok pôvodnej dohody. Rodina nakoniec odišla k príbuzným na Sibír do Ruska.

Iná utečenka dnes žije na Kryme. Vo Veľkom Krtíši našla prácu vo svojom odbore, pracoval aj jej syn, ale zaľúbila sa, vycestovala, tam ju dotyčný opustil, a ona sa dnes z Rusmi okupovaného územia nevie dostať, keďže je bez peňazí. Syn zatiaľ čaká na povolenie pracovať v tábore v Nemecku.

Pozitívne na utečenky nespomína ani pán, u ktorého sa ešte v prvej vlne útekov ubytovali dve mladé ženy od Kyjeva. Poňali to ako dovolenku, a tak kým domáci pracovali a obskakovali ich, ony s ničím nepomohli, iba ležali a opaľovali sa. A do pamäti miestnych sa zapíše aj prípad, keď utečenka s piatimi deťmi nakoniec poslala tri deti na Ukrajinu k otcovi, lebo si na Slovensku našla milenca.

O negatívnych príkladoch vie aj aktivistka Miroslava Čierna. „Isté problémy s integráciou boli vo Fiľakove, kde viacerí požívali alkohol, hádali sa a bili. Tieto individuálne zlyhania nás však nemôžu odradiť od pomoci, podobných nájdeme aj medzi svojimi."

SME NA NICH HRDÍ

Pýtam sa Rumanovcov, či všetka tá energia, čas, námaha a peniaze, ktoré za takmer rok a pol venovali utečencom, stáli za to. „Pomoc druhým je jedna z najväčších kresťanských úloh. To, čo vyznávame, nemôžeme hovoriť len slovami. Je našou povinnosťou vyjsť z kostolov a ukazovať to v praxi. A nie je to len o viere – keď vidíme, ako sú tí ľudia vďační, ako dnes prakticky všetci dokážu fungovať sami, ako sa etablovali, že už nepotrebujú našu pomoc, je to satisfakcia, ktorú nič nenahradí. Byť opäť v takej situácii, rozhodneme sa rovnako. Mnohé z tých rodín sa už vrátili domov na Ukrajinu, ale verím, že na to, čo u nás zažili, budú mať dobré spomienky."

Miroslava Čierna z Rimavskej Soboty hovorí, že viacerí tamojší utečenci stále potrebujú humanitárnu pomoc. Ide najmä o seniorov a ženy s viacerými deťmi. „Mnohí tu už chcú ostať navždy, niekedy mám až pocit, že celkom nevnímajú kontext regiónu, v ktorom sa ocitli. Lebo na Gemeri to majú ťažké aj domáci."

Je však hrdá na to, ako sa dokázali postaviť na vlastné nohy, že väčšina z nich je sebestačná, že sa dokonca dokázali spojiť ako komunita a sami chcú pomáhať ďalším ľuďom. „Nepozerajú na to, čo kde dostanú, ale sami sa angažujú a dokazujú Slovákom, že sú šikovní a jednými z nás. Ukrajinci už majú v meste vlastné občianske združenie a organizujú aktivity pre deti, akademickí umelci od Kyjeva tvoria v prenajatom ateliéri a predávajú svoje diela cez internet... Každý si našiel svoje miesto."

Svetlana Vaňukova priznáva, že pre vojnu prišla o veľa a že Slovensko jej domov napriek všetkému nenahradí. „Máme tu všetko, ale vlastne nič. Za ten čas, čo sme u vás, ste sa nám však viacerí stali rodinou. Verím, že až sa vojna skončí, budeme vám môcť aspoň trochu z toho splatiť. Napríklad tým, že k nám budete chodiť na dovolenky. Budeme opekať šašlíky na brehu rieky, kúpať sa v mori a žiť ako predtým."

TEXT: MAGDALÉNA ROJO
FOTO: NOEL ROJO

Príbeh migrujúcej rodiny, ktorá najprv neprijala migranta

Magdaléna Rojo je reportérka a autorka knihy *Ženy, ktoré zostali*

Na Slovensku je to často tak: chceme mať mnohé výhody, ale nechceme, aby ich mali iní. Alebo sa bojíme toho, čo sa stane, ak ich mať budú. Niekedy to nezistíme, kým sa neodvážime to vyskúšať.

Keď sme pred šiestimi rokmi s mojím manželom – fotografom Noelom Rojom začali zbierať príbehy žien, ktoré zostali vo svojich domovoch bez migrujúcich manželov, synov a otcov, boli sme v Mexiku, v štáte Oaxaca. Už vtedy som bola zvedavá aj na príbehy Sloveniek, ktoré žijú bez migrujúcich členov rodiny. Hoci na Slovensku je častejšia migrácia žien, ktoré odchádzajú pracovať do nemecky hovoriacich krajín ako opatrovateľky, či migrácia mladých ľudí za štúdiom a prácou do západnej Európy, existujú tu aj stovky, ba možno tisíce rodín, od ktorých muži odchádzajú na týždne či mesiace pracovať do západných krajín, napríklad ako stavbári.

Rok od stretnutia s prvou mexickou ženou sme vystavili fotky z časti projektu v Bratislave a po ich prezretí sa k nám priblížila Patrícia s otázkou, či ideme zbierať aj príbehy žien, ako je ona. Najprv sme sa stretli v kaviarni v Bratislave, kde nám Patrícia rozpovedala príbeh dcéry migrujúceho otca a na nejaký čas aj mamy. Podelila sa s nami aj o to, ako migrácia zmenila vzťah jej rodičov, či o rozprávanie o svojom vzťahu s pakistanským mladíkom na úteku, ktorému rodičia veľmi nefandili. Dobrovoľníčka v práci s ľuďmi na úteku a sociálna pracovníčka pre ľudí bez domova akoby nerozumela, prečo jej migrujúci rodičia uplatňujú na príbeh Usmana iný meter. Niekoľko týždňov po hlbokom rozhovore s Patríciou sme sa vydali do Nižných Ružbách, kde sa nachádza jej rodičovský dom.

Bola sychravá jeseň. Peter, Ľubica a ich najmladšia dcéra Kristínka nás čakali vo svojom dvojposchodovom dome s čerstvo napečenými koláčmi. Príbehov mali na zdieľanie nemálo. Peter migroval celý Patríciin život, aby sa postaral o rodinu s piatimi deťmi. Rusko, Nórsko, Dánsko, aj v Nemecku pracoval. „Bola to jeho zodpovednosť, tak to tu chodí," naznačila Ľubica. Keď sa ponuky pre Petra neobjavovali a Ľubica už mala dosť čakania, aj ona odišla na nejaký čas do Rakúska starať sa o staršiu pani. Nevedela ani slovo po nemecky.

Tak ako v iných krajinách, príbehy o neustálych odchodoch jedného z dvojice sa nepočúvali ľahko. Miestami akoby sa obývačkou rozniesli tiché výčitky, niekedy som začula strach. Najmä vtedy, keď rodičia hovorili o Patríciinom priateľovi Usmanovi.

„Otec bol viac času v zahraničí, je otvorenejší," myslela si Patrícia. V rozhovore rodičov však obavy o svoju zamilovanú dcéru vyjadrili obaja. Patrícia a Usman sa vtedy stretávali raz za mesiac, v Taliansku, kam Paťa jazdila vlakom a on tam čakal na azyl. „Len keby mu ten azyl dali," povedala Ľubica. „Mám o ňu strach ako mama o dcéru," dodala. Dnes, keď mám sama dieťa, rozumiem lepšie...

Príbeh Patríciinej rodiny nie je ojedinelý. Raz som ležala v posteli s horúčkou, keď k nám prišiel opravár čosi opraviť v kuchyni. Spoza dverí som ho počúvala, ako so strachom hovorí o Sýrčanoch, Afričanoch a iných, ktorí si to namierili do Európy. Hovoril so strachom a bez rešpektu. Hneď za tým si pochvaľoval, ako sa jeho dcére darí vo Francúzsku. To je iba ďalšia z mnohých anekdot, ktoré by mohli charakterizovať slovenský postoj k migrácii.

NIE JE MIGRÁCIA AKO MIGRÁCIA

Dvojica sa zoznámila v utečeneckom tábore v Srbsku, kde bola Paťa pomáhať a Usman tam prišiel z rodného Pakistanu s vidinou lepšej budúcnosti v západnej Európe. V roku 2018 sa ešte stále démonizovali desiatky tisíc migrujúcich a ľudí na úteku, ktorí žili v utečeneckých táboroch naprieč kontinentom. O to viac tí, čo sa hlásili k islamu. Nie je migrácia ako migrácia. Mnohí na Slovensku vnímajú rozdiel, keď ide za lepším Slovák či Slovenka a keď to hľadá Pakistanec. Jedno je pre nás normálne – Slovensko patrí k najviac migrujúcim národom v rámci Únie; toho druhého sa neraz bojíme – až do vojny v susednej Ukrajine sme udeľovali žalostne málo azylov a aj počet migrantov a migrantiek žijúcich mimo Bratislavy bol dosť nízky na to, aby sme všetci mali skúsenosť s cudzincami. Napokon, aj posledný komplexný výskum Centra pre výskum etnicity a kultúry o integrácii cudzincov a cudziniek na Slovensku ukazuje, že Slováci a Slovenky majú prívetivejšie názory na migrantov u nás, ak majú s nejakými osobnú skúsenosť.

Strach z nepoznaného je prirodzený. Prekonať ho ale môžeme iba tým, že si dovolíme spoznať.

ZATVORENÉ HRANICE

Príbeh Patríciinej rodiny mi ležal v šuplíku niekoľko rokov. Chvíľa na jeho zverejnenie prišla v čase, keď sme už všetci dúfali v ukončenie pandémie. Pandémia zmenila naše životy tak, ako sme si nedokázali predstaviť. Policajt na cudzineckej polícii nás s Noelom vysmial, keď sme sa v marci 2020 prišli opýtať na stav schvaľovania jeho žiadosti o pobyt na Slovensku. Obávali sme sa, že bude musieť odísť za hranice, tie zatvoria a on sa nebude môcť vrátiť na Slovensko za mnou, pričom som bola v šiestom mesiaci tehotenstva.

O päť dní vláda vyhlásila, že na druhý deň zatvoria hranice. Zo susedného Česka som sa vracala už v čase, keď kontrolovali občianske preukazy a – teplotu. V hlave sa mi prehrávali spomienky na rady na hraniciach s Bulharskom, keď sme cestovali na dovolenku za mojich tínedžerských čias, alebo ako sme peši prekračovali hranice v Ázii. Podobné spomienky z prechodu hranice medzi Českom a Slovenskom nie a nie nájsť ani v tých najskrytejších šuplíkoch. Celá situácia bola spočiatku surreálna.

Lacné letenky, otvorené hranice. Taká bola realita pred pandémiou aj pre slovenských mužov, ktorí pracovali mimo krajiny. Na východ Slovenska sa mohli vrátiť takmer kedykoľvek. Ak sa niečo stalo a chlap bol v Nemecku, pokojne mohol aj nasadnúť do auta a za pár hodín bol doma. Tento luxus, na ktorý sme si zvykli a považovali ho za čosi, čo nám prináleží, pandémia zmenila.

Našťastie, Peter bol doma, keď hranice zatvorili, a rodina tak nezostala rozdelená na dlhšie než obyčajne. S Ľubicou si tak trochu vymenili roly. Jej sa splnil sen a našla si prácu v záhrade sanatória vo Vysokých Tatrách. Chodievala na týždňovky. Peter si tiež našiel prácu na Slovensku a staral sa o dve dcéry, ktoré vtedy žili doma. „Manžel chcel naďalej migrovať, ale keď som ja dostala príležitosť pracovať, prehovorila som ho," povedala mi Ľubica v telefóne v júni 2022. Vtedy bola práve na PN-ke a Peter už bol späť v Dánsku. Priznala, že s ich rodinným rozpočtom to poriadne zamávalo, keď obaja pracovali na Slovensku, takže návrat za hranice bol v tomto smere istou úľavou.

KONEČNE AZYL

Ešte pred telefonátom s Ľubicou sme sa náhodou stretli s Patríciou a spokojná nám oznámila, že rodičia sa už zoznámili s Usmanom aj naživo. Hoci sa situácia na hraniciach skomplikovala, Patríciin Usman dostal konečne azyl, a keď sa pravidlá začali uvoľňovať, mohol pricestovať na návštevu Slovenska.

„Wau, tak to bolo úžasné stretnutie," nadšene zo seba vyhŕkla Ľubica, keď som sa jej na to pýtala. „Nedá sa opísať radosť rodičov z toho, že naša dcéra bola šťastná, keď boli spolu. Bolo to také zadosťučinenie za to, čo prežili na diaľku, a vlastne aj stále prežívajú."

Patrícia a Usman stále nežijú spolu. Usman si hľadá prácu na Slovensku, čo je v čase po pandémii a počas vojny na Ukrajine neľahké. Samozrejme, komplikuje to aj fakt, že ešte nehovorí po slovensky.

Aj Ľubica sa s ním dohovárala len vďaka prekladu dcér.

„Na staré kolená sa budem musieť po anglicky naučiť," vraví Ľubica. Ale možno sa skôr naučí Usman po slovensky. Už vedel povedať „ahoj, mama", keď bol na návšteve.

V Taliansku sa naučil po taliansky, urobil si vodičák aj si našiel byt. „Naozaj veľmi chce," myslí si Ľubica, ktorá pripravila Usmanovi na spoznávací obed jahňacinu. „Pýtala som sa Paťky, čo jedia a čo nie. Spolu sme šli nakúpiť." Chcela rešpektovať jeho tradície a zvyky, hoci o nich vedela len máločo a ešte pred pár rokmi, keď sme sedeli u nej v obývačke, jej naháňali strach.

„Základom je komunikácia a dôvera. Keď sa dokážeme navzájom rešpektovať, tak je dobre. Obdivujem ich, že sa musia mať naozaj veľmi radi a jeden druhého rešpektovať. Myslím, že inak by im to nevydržalo takto dlho na diaľku," povedala mi v telefonickom rozhovore mama, ktorá bezpochyby prekročila svoju komfortnú zónu, keď prijala moslimského priateľa svojej dcéry. Ale nie sú práve takéto odvážne kroky krokmi k heterogénnejšej spoločnosti na Slovensku, kde bude menej strachu a viac porozumenia?

TEXT: KATARÍNA URBAN RICHTEROVÁ
FOTO: OLENA MOROZOVA

Načo je nám porozumenie?

VEK, RASA, NÁRODNOSŤ, NÁBOŽENSKÁ PRÍSLUŠNOSŤ ČI SEXUÁLNA ORIENTÁCIA SÚ JEDNY Z PRVÝCH VECÍ, KTORÉ SI VŠÍMAME.

Cieľom je čo najrýchlejšie odhadnúť a zadefinovať ľudí, ktorých nepoznáme. Prečo je pre nás takéto škatuľkovanie existenčne dôležité, ako pri ňom používame stereotypy a predsudky, a prečo by sme ho mali niekedy potlačiť? Opakom predsudkov je tolerancia a porozumenie, ktoré, ako vysvetľuje sociálna psychologička Barbara Lášticová, nie je ľahké dosiahnuť. Ako na to a prečo sa spoločnosti, ale aj jednotlivcom oplatí mať viac porozumenia v živote?

BARBARA LÁŠTICOVÁ je sociálna psychologička, samostatná vedecká pracovníčka a riaditeľka Ústavu výskumu sociálnej komunikácie Slovenskej akadémie vied, v. v. i. Medzi témy, ktorým sa v minulosti venovala, patrí národná identita, migrácia a občianska participácia. V súčasnosti skúma najmä stereotypy a predsudky voči stigmatizovaným skupinám ľudí v spoločnosti, ich zmierňovanie, ako aj podporovanie správania, ktoré vedie k solidarite a porozumeniu.

JE PRAVDA, ŽE V NAŠICH HLAVÁCH KONŠTANTNE ROZDEĽUJEME ĽUDÍ DO KATEGÓRIÍ „MY" A „ONI"?

BL: Áno, samozrejme! Volá sa to sociálna kategorizácia a je prirodzenou súčasťou našich kognitívnych procesov, toho, ako vnímame svet, ako o ňom premýšľame. Vychádza z potreby nášho mozgu redukovať podnety z vonkajšieho sveta. Na to, aby sme boli schopní vnímať jeho komplexnosť a následne sa v ňom správať a žiť, potrebujeme mať upratané. A práve sociálna kategorizácia je nástrojom, ako to dosiahnuť.

AKO SA TO PREJAVUJE?

BL: Prvý krok je triedenie. Ten vedie k sociálnej identifikácii, teda k pochopeniu toho, kto sme „my" a kto sú „oni". Ak sa nám skupina „oni" spája s pocitom strachu, alebo v nás vyvoláva pocit úzkosti či ohrozenia, začíname ju vnímať ako súpera. To je tretí krok, ktorý odborne nazývame sociálnym súperením. Môže byť symbolické, napríklad vo forme búrlivej debaty o tom, aké hodnoty sú tie správne. Môže však ísť aj o reálne súperenie, ktoré sa prejavuje diskrimináciou, konfliktom až násilným stretom.

Rôzne typy predsudkov zvyčajne považujeme za samostatné jednotky. V súčasnosti sa však hovorí o takzvanom syndróme skupinovo zameraného nepriateľstva. To znamená, že predsudky sú v mnohých prípadoch navzájom previazané a majú spoločné jadro založené na ideológii, ktorá legitimizuje spoločenské nerovnosti.

TAKŽE JE ÚPLNE PRIRODZENÉ, ŽE ĽUDÍ ŠKATUĽKUJEME PODĽA TOHO, AKO ICH ZADEFINUJEME. PREČO TO NAŠA HLAVA ROBÍ?

BL: Pri tomto vyhodnocovaní môže, ale aj nemusí ísť o pocit ohrozenia. Naša hlava nám môže jednoducho povedať, že *áno, tento človek je iný ako ja, ale nie je so mnou v potenciálnom konflikte.*

ČO SI NA ĽUĎOCH VŠÍMAME AKO PRVÉ? PODĽA ČOHO POSUDZUJEME NEZNÁMEHO ČLOVEKA PRI PRVOM STRETNUTÍ?

BL: Existuje osem základných kategórií, podľa ktorých podvedome triedime ľudí. Základné črty sú tie, ktoré vidíme na prvý pohľad – rod, vek a rasa.

Ďalšou kategóriou je sociálna trieda, ktorá možno na Slovensku nie je takou veľkou témou ako v iných krajinách. Následne vyhodnocujeme aj príslušnosť k inej kultúre a náboženstvu, ktoré môžu, ale aj nemusia byť okamžite viditeľné, znevýhodnenie človeka a jeho sexuálnu orientáciu.

Tieto kategórie nám rýchlo pomôžu zorientovať sa v tom, čo môžeme od človeka očakávať, ako sa k nám bude správať, a prípadne ako by sme sa k nemu mohli, alebo mali správať my. Naša hlava ich vždy hodnotí v určitom kontexte. Napríklad náboženská príslušnosť v pracovnom prostredí nemusí byť natoľko dôležitá ako pracovná skúsenosť, preto sa na ňu toľko nesústredíme.

Zaujímavé je, že pri stretnutí s cudzím človekom, ktorý patrí k určitej sociálnej skupine, vyhodnocujeme, či je pre nás ohrozením, alebo nie. Ide o takzvanú dimenziu srdečnosti, teda či má alebo nemá človek s nami priateľské úmysly. Okrem toho ešte rozmýšľame nad tým, či je schopný naplniť svoj úmysel. Čiže ak nám chce ublížiť, či to vôbec dokáže.

Škatuľkovanie ľudí je veľmi dôležité, lebo má priamy vplyv na to, ako ich vnímame a aké emócie voči nim cítime. Či ide o nenávisť, obavu, žiarlivosť, prívetivosť alebo súcit. Od týchto emócií sa odvíja naše správanie, teda či k nim pristupujeme priateľsky, pomáhame im alebo sa ich stránime.

KOĽKO NÁŠ MOZOG „VYHODNOCUJE“ DENNE?

BL: Veľmi veľa. Práve preto najprv vyhodnocuje základné kategórie ako pohlavie, rasa či vek. Následne nuansy. Náš mozog to robí mimovedome a nepretržite. V prípade, že sa pohybujeme v známom prostredí, kde sa nachádza len skupina ľudí *my*, mozgu uľahčujeme prácu, lebo už vie, čo od koho môže očakávať.

Sociálna psychológia hovorí o takzvanej kognitívnej mizérii. V našom sociálnom prostredí je také množstvo podnetov, že ich nedokážeme dôsledne vyhodnocovať. Mozog si preto túto prácu uľahčuje pomocou takzvaných kognitívnych skratiek. Patria medzi ne vek, rod, rasa a kategórie, o ktorých sme už hovorili, rovnako aj emócie, ktoré pociťujeme pri kontakte s neznámym človekom. Emócie sú evolučne mocné skratky a vedia nás mobilizovať k správaniu. Ďalšou je predpokladanie správania aj na základe škatuľky, do ktorej sme konkrétneho človeka zaradili.

Ľudský mozog tieto skratky využíva najmä v situáciách, v ktorých má obmedzené informácie, a musím dodať, že často veľmi nespoľahlivo. Napríklad, ak ide

oproti nám osoba, o ktorej vieme len to, že je to muž a Róm, náš mozog doplní chýbajúce informácie zo stereotypov o mužoch Rómoch, ktoré na Slovensku poznáme.

TAKŽE V PRÍPADE, ŽE MY NEVIEME ZISTIŤ VIAC O TOMTO ČLOVEKU, SIAHNEME PO STEREOTYPOCH, ABY SME VEDELI VYHODNOTIŤ SITUÁCIU A REAGOVAŤ NA ŇU?

BL: Presne tak. Predsudky a stereotypy nám pomáhajú odhadnúť správanie neznámeho človeka. Zároveň nám pomáhajú nastaviť, ako budeme na neho reagovať. Ak mozog nevie zistiť o človeku viac konkrétnych informácií, musí sa oprieť o všeobecné informácie, ktoré vyplývajú z jeho/jej príslušnosti k základným sociálnym skupinám.

V AKOM VEKU ZAČÍNAME VNÍMAŤ ODLIŠNOSTI A ROZDEĽOVAŤ V HLAVE ĽUDÍ NA „MY" A „ONI"?

BL: Je to veľmi skoro. Výskum ukazuje, že už šesťmesačné bábätká rozlišujú medzi čiernymi a bielymi tvárami. Štyri- až päťročné deti odčítavajú neverbálne správanie a reakcie svojho okolia voči cudzím ľuďom, ktoré si potom osvoja.

Výskumy v skupine detí vo veku 5 až 7 rokov často ukázali nárast úrovne predsudkov, čo čiastočne súvisí s kognitívnou nezrelosťou menších detí. Tie následne mierne klesajú u detí vo veku 8 až 10 rokov a opätovne narastajú v období neskorej adolescencie, čiže vo veku 17 až 19 rokov, keď prichádza fáza fixácie vlastných presvedčení a pohľadu na svet. Práve raná adolescencia, teda približne do 14 rokov, je preto dôležité obdobie na intervenciu voči predsudkom a netolerancii.

ČO SA NÁM DEJE V HLAVE, KEĎ IDEME PO ULICI A VIDÍME ČLOVEKA ODLIŠNÉHO OD NÁS? NAPRÍKLAD ŽENU V HIDŽÁBE?

BL: Dôležité je, či poznáme hidžáb, a vieme, že ide o moslimskú vieru, alebo nie.

V prípade, že na ženy v hidžábe alebo na islam máme už naviazané negatívne stereotypy, pri pohľade na ňu môžeme cítiť strach, úzkosť, obavy o našu kultúru, či dokonca pobúrenie. Ak islam nepoznáme alebo ho vnímame bez predsudkov, vyhodnocujeme len fakt, že oproti nám ide žena, ktorá má z nejakých dôvodov na hlave šatku. Pravdepodobne pôjde o neutrálne hodnotenie bez toho, aby nás zaplavovali pocity úzkosti či ohrozenia.

TAKŽE NAJPRV JU SLEDUJEME, VYHODNOCUJEME PODĽA ÔSMICH KATEGÓRIÍ, POTOM ZAČNEME DOPĽŇAŤ ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE A NÁSLEDNE PRICHÁDZAJÚ EMÓCIE, KTORÉ SA NÁM SPÁJAJÚ S MOSLIMSKÝMI ŽENAMI. TO VŠETKO VYÚSTI DO NÁŠHO SPRÁVANIA,

TEDA ČI SA BUDEME BRÁNIŤ, BOJOVAŤ ALEBO CÍTIŤ SA V BEZPEČÍ.

BL: Áno, ide o automatické, rýchle procesy nášho mozgu, o ktorých ani nevieme. Môžeme sa však vedome rozhodnúť bojovať proti týmto rýchlym úsudkom a hodnoteniam.

NA JEDNEJ STRANE MUSÍME POČÚVAŤ NAŠE PRIRODZENÉ INŠTINKTY, NO ZÁROVEŇ ICH MÁME PREHODNOCOVAŤ A SLEDOVAŤ, ČI SÚ SPRÁVNE. AKO NA TO?

BL: V prvom rade nám pomôže reflexia emócií, ktoré prežívame pri stretnutí s človekom, ktorý je niečím odlišný. Pociťujem strach, znechutenie alebo závisť? Potom sa treba zamyslieť nad tým, k akému správaniu ma tieto emócie vedú a či je vôbec férové. Dokázať toto všetko v každodennej interakcii je, samozrejme, náročné. Ak to nestihneme v danom momente, je v poriadku vrátiť sa k tomu aj neskôr, keď sa zamyslíme, spätne. Ak sa stala napríklad situácia, že som si v električke chytila kabelku, keď som uvidela nastupovať Róma, mala by som sa spýtať samej seba, prečo som to spravila a ako to asi vnímal ten človek.

TAK SA ALE DOSTÁVAME DO NEPRÍJEMNEJ POZÍCIE. NA JEDNEJ STRANE MI INŠTINKT A SPRÁVANIE PODPORENÉ RÔZNYMI STEREOTYPMI HOVORIA, ABY SOM SI KABELKU

CHYTILA. JA SA ALE ZAMÝŠĽAM NAD TÝM, ČI JE TO SPRÁVNE A POTREBNÉ. IDEM V PODSTATE PROTI TOMU, ČO MI RADÍ MOJA HLAVA.

BL: Áno, niekedy nám tieto inštinkty dobre poslúžia, ale mnohokrát vedú k správaniu, ktoré nie je v súčasnosti normatívne akceptované a často je aj nemorálne.

PROBLÉM V NAŠOM SPRÁVANÍ TEDA VYVOLÁVAJÚ STEREOTYPY ALEBO ZOVŠEOBECŇUJÚCE INFORMÁCIE O KONKRÉTNOM ČLOVEKU. VIEME ICH PLNOHODNOTNE ODSTRÁNIŤ Z NAŠICH HLÁV?

BL: Na individuálnej úrovni to nie je možné na sto percent. Stereotypy a predsudky budeme mať vždy a niekedy sú pre nás aj osožné. Na celospoločenskej úrovni im tiež nevieme úplne zabrániť, pretože je v nás hlboko vrytá kolektívna pamäť. Jej súčasťou sú aj stereotypy o sociálnych skupinách.

Kľúčové však je, aby sme si povedali, že správanie založené len na predsudkoch už v dnešnej dobe nie je v poriadku. Musíme dospieť k porozumeniu toho, že spoločnosť tvoria rôzne skupiny ľudí a každý človek má právo na plnohodnotný život. Ľudí môžeme posudzovať za ich skutky, ale nie na základe príslušnosti k nejakej skupine.

AKO POTOM PRISTÚPIŤ K ODSTRAŇOVANIU PREDSUDKOV A STEREOTYPOV A VIAC POROZUMIEŤ RÔZNYM SKUPINÁM ĽUDÍ?

BL: Dôležitú úlohu hrá priamy kontakt s cudzími ľuďmi. Ak je takéto stretnutie pozitívne, spolupracujúce a rovnocenné, môže mať priaznivý vplyv na naše vnímanie. Výskumy tiež ukazujú, že dôležitý je kultúrny kapitál, teda či a koľko čítate. Ľudia, ktorí sa dozvedajú o svete z kníh, majú otvorenejšiu myseľ a dokážu komplexnejšie spracovávať informácie.

Odlišnosť môžeme zažívať aj nepriamo cez filmy a seriály. Náš taliansky kolega Loris Vezzali pred viac ako ôsmimi rokmi zistil, že čítanie príbehov o Harrym Potterovi zmiernilo predsudky voči imigrantom, utečenkám, gayom a lesbám v skupinách talianskych a britských stredoškolákov a vysokoškolákov. Tento čarodejnícky svet má silnú hierarchiu. Tvoria ju čistokrvní, ale aj poloviční čarodejníci, domáci škriatkovia a mnoho ďalších bytostí rôznych spoločenských statusov.

Na Slovensku sme sa so Simonou Oľhovou pozreli na to, či Harry Potter dokáže zmierniť predsudky voči Rómom a Rómkam, ktoré sú v našej spoločnosti hlboko zakorenené. V skupine šiestakov sme už po troch čítaniach a následných diskusiách zaznamenali zmiernenie

predsudkov voči rómskej menšine. V skupinách, kde sme iba čítali, ale nediskutovali, zmeny v postojoch študentov a študentiek nenastali. Ukazuje sa teda dôležitosť otvorenej diskusie.

POSTUPY NA ODSTRÁNENIE PREDSUDKOV Z NAŠICH HLÁV A HĽADANIE VÄČŠIEHO POROZUMENIA SÚ NÁROČNÉ NA ČAS, POZORNOSŤ A ENERGIU. PREČO TO VÔBEC ROBIŤ? OPLATÍ SA POROZUMENIE SPOLOČNOSTI A JEDNOTLIVCOVI?

BL: Väčšie porozumenie redukuje konflikty a napätie v spoločnosti, čo v konečnom dôsledku vplýva na náš individuálny wellbeing, na naše duševné a fyzické zdravie, celkovú kvalitu života, ale aj na zdravie a kvalitu života menšín. Naopak, život v silne polarizovanom a hostilnom prostredí má v dlhodobom horizonte negatívny vplyv na naše zdravie. Napríklad v Severnom Írsku, kde ľudia roky žili v otvorenom konflikte, miestni dlhodobo trpia duševnými problémami.

Život v porozumení jednotlivcovi otvára dvere k novým možnostiam a podnetom, ktoré môžu jeho život obohatiť a spraviť ho zaujímavejším a hlbším. Vďaka porozumeniu sa môžeme zbaviť aj pocitu ohrozenia, ktorý v nás *odlišnosť* a predsudky voči nej vyvolávajú.

TEXT: GREGORY FABIAN J.D.
FOTO: KASHA POTROHOSH

Vytváranie platformy pre dialóg cudzincov v Bratislave: cesta k integrácii

Od roku 2019, ako súčasť projektu KapaCITY, Nadácia Milana Šimečku v spolupráci s Ligou za ľudské práva, Centrom pre výskum etnicity a kultúry a občianskym združením Marginal spolupracuje s predstaviteľmi rôznych oddelení bratislavského magistrátu a zástupcami cudzincov v Bratislave s cieľom vytvoriť platformu pre dialóg cudzincov. Takáto platforma by umožnila cudzincom žijúcim v Bratislave podieľať sa na samospráve a na veciach verejných, čo je ich ľudské právo, čím by sa mohli lepšie integrovať do spoločnosti.

Presnejšie povedané, *Príručka Európskej komisie o integrácii pre tvorcov politík a odborníkov z praxe* definuje platformu pre dialóg ako „občiansky priestor, kde sa začína a otvára rešpektujúca výmena názorov medzi prisťahovalcami, spoluobčanmi alebo vládou. Cieľom účastníkov je vytvorenie priestoru pre budovanie vzájomného porozumenia a dôvery vo vzťahu ku konkrétnemu problému a nachádzanie spoločného základu pre spoluprácu pri jeho riešení".

Platforma pre dialóg môže mať dve funkcie.

Prvá z nich je konzultatívna. Pomáha cudzincom predkladať mestu pripomienky k navrhovaným samosprávnym zákonom, politikám alebo postupom, ktoré by mohli mať na nich dosah, a tak im umožňuje vyjadriť svoje obavy.

Druhou funkciou je poskytnutie priestoru pre dialóg medzi cudzincami a organizáciami občianskej spoločnosti, sociálnymi aktérmi, miestnym obyvateľstvom a predstaviteľmi miestnej samosprávy. V tomto dialógu sa cudzinci môžu vyjadriť ku konkrétnym problémom, ktorým denne čelia. Môžu ho tiež využiť na zdieľanie informácií a prepájanie kultúr v rámci bratislavskej cudzineckej komunity.

Článok 5, ods. 1 Dohovoru Rady Európy o účasti cudzincov na verejnom živote na miestnej úrovni navrhuje, aby miestne orgány vytvorili poradné orgány, akým je platforma pre dialóg cudzincov, určené na:

- vytvorenie vzťahu medzi miestnymi úradmi a cudzincami,
- vytváranie priestoru na diskusiu a formuláciu názorov, prianí a obáv cudzincov súvisiacich s otázkami miestneho politického života, ktoré sa ich obzvlášť dotýkajú, vrátane činností a zodpovedností daného miestneho orgánu a podporu ich úplnej integrácie do života miestnej spoločnosti.

Na vytvorenie platformy pre dialóg cudzincov v rámci mestskej samosprávy v Bratislave je potrebné vyriešiť mnoho otázok. O mnohých z nich sa v súčasnosti diskutuje medzi všetkými účastníkmi tohto procesu.

Po prvé, pre platformu treba vytvoriť právny rámec, ktorý by zabezpečil jej udržateľnosť. Tiež je potrebné zabezpečiť, aby bolo možné zmeniť všetky zákony, ktoré by mohli zakázať vytvorenie takejto platformy, alebo brániť jej vytvoreniu.

Predstavitelia miestnej samosprávy aktuálne skúmajú už existujúce občianske platformy pre dialóg iných sociálnych skupín, aby zistili, či by mohla ich štruktúra slúžiť ako vzor pre právny rámec, ktorý by podporoval platformu dialógu pre cudzincov.

1. ROZSAH A ŠTRUKTÚRA KOMPETENCIÍ VNÚTORNÉHO FUNGOVANIA PLATFORMY

   Základnými prístupmi v tomto ohľade sú možnosti

   - buď platformu inštitucionalizovať v rámci miestnej samosprávy komplexnej právnej štruktúry vrátane definovania práv a povinností, akými sú aj práva a povinnosti všetkých účastníkov, vrátane určenia rámca pre pravidelné rokovania a výstupy,
   - alebo organizovať platformu na neformálnom základe umožňujúcom ad hoc riešiť problémy ľudí z cudziny.

Oba prístupy vyžadujú detailne vypracovať metodiku pre praktické fungovanie platformy pre dialóg.

Aktuálne diskusie medzi zapojenými cudzincami, občianskoprávnymi organizáciami a zástupcami mesta sa prikláňajú viac k stabilizácii a rozšíreniu existujúcej neformálnej platformy.

Rozšírenie platformy by malo vytvoriť flexibilný priestor pre aktivity zapojených cudzincov a ľudí, ktorí sa v oblasti riešenia ich problémov už pohybujú. Evaluácia ich skúseností by mala prebehnúť skôr, než sa zriadi prípadný formálny poradný orgán.

2. DEFINOVANIE PARTNEROV PLATFORMY ZO STRANY SAMOSPRÁVY

   Pre efektívne riešenie problémov je vhodné vopred definovať/vyčleniť personálne kapacity miestnej

samosprávy. Jednou z možností je platformu riadiť zástupcami oddelenia podpory osôb cudzieho pôvodu, ktoré bolo zriadené v rámci Magistrátu hlavného mesta SR Bratislavy s cieľom riešenia ich záležitostí.

3. SPÔSOB URČENIA ÚČASTNÍKOV PLATFORMY
Je potrebné rozhodnúť o výbere zástupcov osôb cudzieho pôvodu. Núkajú sa dva prístupy (resp. ich kombinácia):
- Zástupcov vyberať na základe odporúčania občianskoprávnych organizácií venujúcich sa záležitostiam cudzincov v Bratislave.
- Voľba zástupcov samotnými cudzincami.

V oboch prípadoch je potrebné vypracovať pravidlá pre výber či voľbu. Kvôli vnímaniu platformy ako nestrannej sa odporúča, aby výber zástupcov neprebiehal priamym rozhodnutím orgánov verejnej správy.
- Variantom je možnosť cudzincov pozývať ad hoc na stretnutia ako účastníkov a umožniť im priamo bez obmedzení plnohodnotne participovať pri prerokovávaní konkrétnych záležitostí predložených platforme.

Medzi základné princípy činnosti platformy by mali byť zahrnuté pravidlá diverzity a inklúzie (obzvlášť vrátane rodovej vyváženosti) založené na ľudskoprávnych princípoch rovnosti a nediskriminácie. Tieto princípy by sa mali kompletne uvádzať vo všetkých typoch publikácií a v ďalších informačných zdrojoch o platforme pre dialóg.

Rovnako by sa všetky strany platformy pre dialóg mali prihlásiť k zásadám rovného zaobchádzania, vzájomného rešpektu a tolerancie, založených na všeobecných zásadách ľudských práv a zásadách právneho štátu.

4. ROZSAH AKTIVÍT PLATFORMY
Je potrebné vymedziť rozsah pôsobnosti platformy jednak v súvislosti s tým, čím sa môže/má zaoberať, ako aj v oblasti vonkajšej spolupráce, teda s akými zložkami verejnej správy môže/má spolupracovať pri riešeniach problémov.

V súčasnosti existuje možnosť cudzincov podieľajúcich sa na vzniku platformy využiť aj pri tvorbe integračnej stratégie pre ľudí z cudziny. Podobným spôsobom by sa ich participácia mohla využiť aj v budúcnosti pri iných záležitostiach.

Zatiaľ otvorenou otázkou je aj forma a miesto mestskej samosprávy v procese riešenia problémov – teda či samospráva bude proaktívne posudzovať a predkladať špecifické potreby cudzincov platforme pre dialóg, alebo či opačne – záležitosti na prerokovanie predkladané samotnými cudzincami zapojenými v platforme pre dialóg budú od nej smerovať k samospráve, ktorá na ne bude reagovať podľa potreby.

S tým súvisí aj otázka, ako samospráva prijaté riešenia implementuje v praxi a nakoľko proaktívne ich bude zverejňovať.

5. POSTAVENIE OBČIANSKOPRÁVNYCH ORGANIZÁCIÍ V PLATFORME
Okrem už spomenutej možnosti podieľať sa na výbere zástupcov z rady cudzincov zastrešujúcich dialóg pri konkrétnych témach je potrebné zvážiť, či relevantným organizáciám neumožniť priamo sa zapájať do riešenia jednotlivých okruhov problémov, prípadne ich využiť ako nestranných mediátorov pri dialógu medzi samosprávou a predstaviteľmi cudzincov, a zefektívniť tak negociačný proces.

6. ZAPOJENIE CUDZINCOV DO AKTIVÍT A PROPAGÁCIA PLATFORMY
Dôležitým cieľom je dosiahnuť, aby cudzinci vedeli vyjadriť svoje potreby, vedeli sa postaviť za svoje práva a poznali možnosti, ktoré im platforma pre dialóg v tomto poskytne.

Pre dosiahnutie tohto cieľa treba vytvoriť súbor aktivít ako napríklad tréningové programy, informačné aktivity/kampane, online priestor na poskytovanie informácií, odborných znalostí, vzorov, metodík, podpory a podobne, aby cudzinci dokázali svoje pripomienky formulovať efektívne a správne.

Podobne je potrebné definovať aktivity smerujúce k rozšíreniu informácií medzi cudzincami o platforme a možnostiach, ktoré im prináša. Rovnako nájsť možnosti, ako samospráva môže propagovať platformu na verejnosti.

Existuje množstvo dôvodov na vytvorenie platformy pre dialóg cudzincov. Pravdepodobne najvýznamnejším z nich je sprostredkovanie metodiky prevencie konfliktov a ich riešenia pokojnou cestou. Platforma umožňuje cudzincom lepšie sa začleniť do spoločnosti a podieľať sa na zabezpečovaní dodržiavania ich ľudských práv, na ktoré majú podľa medzinárodných a európskych zákonov a noriem nárok. Ich integrácia je nevyhnutná pre pokojný život, bezpečnosť a stabilitu všetkých obyvateľov Bratislavy.

TEXT: JEREMY HILL, SHREY KADAM, GIOVANNI GUIDO
FOTO: JEREMY HILL

Eseje

AJ TU SÚ TALIANSKE PAPIERE FEDRIGONI

Zrealizujte svoje projekty s kvalitnými ekologickými papiermi Fedrigoni. Radi vám pomôžeme s výberom papiera či s kombináciou tlačových techník. Máme papiere pre publikácie, rôzne obalové riešenia, etikety, pozvánky na dôležité udalosti alebo na akékoľvek kreatívne nápady, dokonca aj ak by ste potrebovali vyrobiť papierového jednorožca.

info.sk@fedrigoni.com www.fedrigoni.svk

ARENA NATURAL ROUGH
120 g/m²

FEDRIGONI

@fedrigoni.slovensko

AKO SOM SA NAUČIL BYŤ CUDZINCOM

JEREMY HILL

Mnohí cudzinci a cudzinky na celom svete túžia byť predovšetkým rešpektovaní. Často sa však ocitajú v situácii zvanej hlava XXII. Aby ich okolie prijalo, musí im porozumieť, a aby im rozumelo, musí ich prijať. Pre našinca je ťažké sa do takejto situácie vôbec vžiť.

Problém som začal vnímať v Texase už ako malý chlapec. S prisťahovalcami z našej dediny sme sa takmer nestretávali. Občas sme videli pár mexických rodín na víkendových nákupoch v meste. Keď som stál za nimi v rade pri pokladni, prvýkrát som bol svedkom ignorancie a frustrácie, ktorým čelili.

Všemožne sa snažili zvládnuť interakciu s prepracovanými a nedocenenými predavačkami a predavačmi. Často za pomoci svojich malých detí, ktoré im prekladali. Riešili väčšinou len drobnosti, napríklad chybu na účtenke. No i to bolo pre nich dôležité, chceli len, aby ich ostatní brali vážne. Aj mne ako malému dieťaťu bolo jasné, že ich považovali skôr za príťaž. „Prečo nemôžete byť normálni (Američania)?“ pýtal sa personál.

Ako tínedžer som sa s rodinou presťahoval bližšie k americko-mexickej hranici a ťažkosti mexických prisťahovalcov mi boli jasnejšie. Spolužiaci, spolužiačky a ich blízki, takmer všetci z Mexika, zápasili s odlúčením od rodín, vyhostením a so životom na okraji spoločnosti. Študentom zakazovali hovoriť španielsky na chodbách školy. Jasný znak, že ľudia z Mexika neboli prijatí úplne.

Spolužiaci a ich rodiny si ma získali svojou dobrotou a štedrosťou. Práve vďaka nim som ľahšie zvládol posledné roky dospievania. U mňa mali cudzinci a cudzinky dvere otvorené, ale úplne som nechápal, kto vlastne sú a čo je dôležité v ich životoch.

ZAČÍNAME STÚPAŤ

Ak by som prirovnal spoznávanie reality migrácie k výstupu na Mount Everest, tak v deň, keď som spoznal svoju slovenskú manželku, bol môj stan rozložený akurát tak v základnom tábore. Vtedy sa mi stala sprievodkyňou na ceste a doteraz mi trpezlivo objasňuje každý ďalší krok. Keď sme sa prvýkrát jeden druhému v texaskej púšti zahľadeli do očí, na jej cudzinecký status som ani nepomyslel.

Ako pri každej mladej dvojici sa naše vzájomné spoznávanie nevyhlo pár prekážkam. Pochádzali sme z výrazne odlišných kultúr a rozprávali rozdielnymi jazykmi. Neodradilo nás to, ďalej sme sa predierali migračným systémom, zdolávali cestu k manželstvu a nakoniec privítali prvé dieťa. Počiatočné mesiace rodičovstva mi však jasne ukázali, aký strmý výstup ešte máme pred sebou.

Jedného dňa sme sa vracali z knižnice a moja partnerka vyzerala akosi melancholicky. A to u nej nebývalo zvykom. Myslel som, že je daždivým dňom, ale keď sa rozplakala, vedel som, že niečo je zle. Popri stúpaní na vrchol som si nevšimol, že náhle zmeny v živote nezvláda veľmi dobre.

Trpela popôrodnou depresiou a chýbal jej slovenský domov. Len pred dvoma rokmi sa presťahovala do Ameriky, vzala si cudzinca a porodila bábätko. Za celý ten čas ani raz nevidela svojich rodičov, a keď jej umrela starká, nemohla letieť domov.

Jej pocity ma zaskočili. Nechápal som, prečo sa cíti izolovaná a smutná. Ale aspoň som sa o to pokúšal.

Ako roky plynuli, naučili sme sa lepšie rozumieť jeden druhému a snažil som sa viac, aby jej bolo v Amerike dobre. Zvýšila sa jej mentálna odolnosť a dokázala sa rýchlejšie vyrovnať s neduhmi života cudzinky. No jej trápenie nepominulo. Náš výstup nás na chvíľu priviedol na pokojnejšiu rovinu, ale nastal čas posunúť sa ďalej. Cieľ bol jednoznačný – ideme na Slovensko.

ZAČÍNA TO BYŤ STRMÉ

Netrvalo dlho a zistil som, čo prežívala v Amerike. Veľmi rýchlo sme si vymenili úlohy. Ona sa zrazu stala hybnou silou celej rodiny a ja som čakal na pokyny, čo robiť a kam ísť. Najviac ma znepokojovala náhla strata mojej nezávislosti, ale to bol len začiatok.

Ako cudzinec na Slovensku som sa začal cítiť prirodzenejšie až po desiatich rokoch. V predošlej dekáde sa toho mnoho udialo. Trápili ma zdravotné problémy, stratil som otca, narodilo sa nám druhé dieťa. Veľa som sa o sebe naučil. Zvládať všetky životné komplikácie je spoza hraníc inej krajiny oveľa náročnejšie. Išlo o jednoznačne najstrmšiu časť výstupu.

Na Slovensku roky pracujem ako učiteľ angličtiny. Moji študenti a študentky ma veľa naučili o slovenskej kultúre a na oplátku som im ponúkol pohľad cudzinca žijúceho medzi nimi. Zdieľal som s nimi aj pocity strachu a frustrácie zo zahraničnej polície, opisoval bežné prekážky pri komunikácii s ľuďmi.

Na počudovanie mi neverili. Nechápali, že sa dennodenne stretávam s nedôstojným zaobchádzaním. „Ale veď vaša manželka je Slovenka,“ namietali. „Vy nie ste TAKÝ cudzinec.“ Vraj ako prisťahovalec z bohatej krajiny by som mal občianstvo získať automaticky. Zmiatlo ma to a začalo mi byť jasné, že nie všetkých cudzincov a cudzinky tu vnímajú rovnako. Až počas pandémie covidu som zistil ako veľmi.

ČO ROZDEĽUJE A ČO SPÁJA

Prvý rok pandémie nám všetkým umožnil zhodnotiť, ako žijeme svoje životy. Povinná izolácia zdôraznila, že sa navzájom potrebujeme. Zrazu som potreboval zdieľať vlastné cudzinecké skúsenosti. Párkrát som vytvoril podcast, v ktorom som sa podelil o pár zážitkov. Až online priestor mi otvoril bránu k životom ďalších cudzincov na Slovensku.

Vedľa mňa ožili príbehy, ktoré boli dovtedy skryté. Podcast mi pripadal ako najvhodnejšia platforma na zdieľanie osobných skúseností, plus v tejto oblasti som už mal čo-to za sebou. Padlo rozhodnutie – budem robiť rozhovory s ľuďmi z cudziny o ich živote na Slovensku. Tak sa zrodil podcast Na Slovensku Aj Po Anglicky.

Na začiatku sme nahrávali jednoduché epizódy o kultúrnych rozdieloch – jazykoch, jedle, sviatkoch. Podcast vytvoril príležitosti spoznať ďalších ľudí z cudziny, ale nezachádzal veľmi pod kožu. Až keď sa jedna epizóda venovala tomu, ako nám chýba domov, pochopil som odlišnosť našich príbehov.

Belle Hermosa, hostka podcastu pôvodom z Filipín, hovorila o zhoršení stavu jej otca. Upadol do kómy a rodina ju prosila, aby sa vrátila domov. V tej dobe, žiaľ, nemohla cestovať, pretože čakala na povolenie na pobyt. Otec zomrel skôr, ako dorazila. So slzami povedala: „Nebola som tam. Všetci ostatní tam boli. Mám šesť súrodencov a ja som najstaršia, chcela som tam byť pre nich, ale okolnosti mi to nedovolili."

V ďalšej časti podcastu som sa zhováral s Yunusom, ktorý prišiel na Slovensko cez program Erasmus. Pred koncom pobytu sa dozvedel, že jeho otec je politickým väzňom. Plány musel veľmi rýchlo zmeniť: „Požiadal som o azyl a trvalo mi dva roky a sedem mesiacov, kým som migračný úrad presvedčil, že moje obavy z prenasledovania v Turecku nie sú len výmysel, a ak sa vrátim, zavrú ma."

Bolo to iné, keď zomrel môj otec. Rovnako ma to veľmi zasiahlo, mohol som však letieť domov hneď nasledujúci deň.

Život na Slovensku som si vybral dobrovoľne. Rozhovory v podcaste mi pomohli pochopiť, že všetci sa nachádzame v inej situácii. Nedoceňoval som, čo znamená byť cudzincom na Slovensku. Ani moja skúsenosť mi neumožňuje plne pochopiť ostatných.

To však neznamená, že snaha porozumieť ľuďom z cudziny je zbytočná. Je dôležité sa navzájom počúvať, niečo sa dozvedieť o rozličných spôsoboch života a dovoliť tak obohatiť vlastný život. Až keď lepšie spoznáme cudzinca či cudzinku, pochopíme, kto je to silný človek.

Ľudia z cudziny čelia výzvam, ktoré si mnohí nedokážu ani predstaviť. No nevzdávajú sa. Udržiavajú si silnú vieru v to, že za všetkými sklamaniami a obetami čaká na nich, na ich rodiny, priateľov a budúce generácie lepší život. Viem, že optimizmu nemá v dnešnej dobe nikto na rozdávanie, ale oni si ho musia o to ťažšie vybojovať.

Musíme nájsť spôsob, ako preťať začarovaný kruh neprijatia a neporozumenia. Cudzinci by mali byť prijatí automaticky. Iba tak ich môžeme lepšie pochopiť a kráčať bok po boku ako súčasť otvorenej, spravodlivej a slobodnej spoločnosti.

Je dôležité sa navzájom počúvať, niečo sa dozvedieť o rozličných spôsoboch života a dovoliť tak obohatiť vlastný život. Až keď lepšie spoznáme cudzinca či cudzinku, pochopíme, kto je to silný človek.

POROZUMENÍM ŽIVOTU DRUHÝCH ZLEPŠUJEME SVET

SHREY KADAM

Na to, aby bol človek kultúrne citlivý, nemusí byť na kultúru expert či expertka. Pokiaľ to máme v hlave nastavené tak, že druhých automaticky nesúdime, ani nám nenapadne ich nálepkovať prívlastkami zlý či dobrý, správny alebo nesprávny. Pre niektorých obrovská výzva. Vyrastal som v Indii. Počas obeda v škole sedeli pri stole deti troch-štyroch rôznych náboženských vyznaní. Už len samotný obsah obedárov prezrádzal, aká sme rôznorodá skupina a národ. Neovládali sme materinské jazyky svojich spolužiakov či spolužiačok a nerozumeli sme, prečo jedna z nás nosí do školy burku a iný zas bielu čiapku. Nevedeli sme ani to, prečo niektorí môžu jesť hovädzie a ďalší sa ho nesmú ani dotknúť. Ani nám však nenapadlo premýšľať nad tým, kto z nás má pravdu a kto sa mýli, kto je dobrý alebo zlý. Všetci sme sa správali podľa hodnôt pochádzajúcich z našej rodiny či náboženstva a s rešpektom vnímali, že niekto to môže mať aj inak.

Ak človek pochádza z takéhoto prostredia a presťahuje sa na Slovensko, takmer vždy bude čeliť mentálnym výzvam. Či už príde za prácou, štúdiom alebo uteká pred vojnou, často predpokladá, že jeho odlišnosť spoločnosť pochopí. Stret s realitou v novom domove však môže dopadnúť úplne inak. Skúmajme preto nielen vlastné očakávania, ale i dostupné informácie o „svojej" novej krajine ešte pred príchodom.

Slovensko je malý kúsok zeme, ktorý v minulosti pre pokrivenú históriu nenavštívilo mnoho cudzincov mimoeurópskeho pôvodu. Najmä vo vidieckych oblastiach naďalej pretrváva strach z neznámeho, pretože šanca stretnúť niekoho inej farby pleti je minimálna. Človek si jednoduchšie nasadí klapky na oči a bezbreho verí poznanému, než by mal tráviť čas študovaním iného uhla pohľadu.

To, čo najviac ohrozuje medziľudský rešpekt a vzájomné porozumenie, je odvracanie zraku od nového, iného sveta, v ktorom žijeme.

(BRATISLAVA) NA HRANICI DVOCH SPÔSOBOV ŽIVOTA

GIOVANNI GUIDO

Všetko plynie tak rýchlo, až sa zdá, že si nik nevšimol, ako Bratislava zhadzuje kožu. Je to takmer nepostrehnuteľná, no veľmi náhla zmena. Pri pohľade zvonku mesto vyzerá ako hmýriace sa mravenisko, plné stavenísk, ktoré sa neustále objavujú ako kvety na lúke, a nepretržitého pohybu miestnych a dochádzajúcich, študentov i pracujúcich. Mnohí z nich sú cudzinci a cudzinky. Rytmus, na ktorý si niektorí ihneď zvyknú, no iným je zaťažko ho stráviť. Vzájomné porozumenie a pochopenie si vyžaduje trpezlivosť. Vypočutie. Snahu o rešpektovanie druhého. Vlastnosti, ktoré si nové generácie promptne osvojili, na mieste čoraz viac sa podobajúcom na hlavné mestá, ktoré sme kedysi nazývali „západnými". Katedrály zo skla a z betónu, kde práca hýbe vláknami existencie príliš rýchlej na to, aby sme sa zastavili a premýšľali o zmene, ktorá sa týka celej spoločnosti.

Kozmopolitný vplyv Bratislavu transformoval. V niektorých ohľadoch ju „odtrhol" od zvyšku krajiny a vytvoril rôzne *Slovenská* v rámci národa s niečo vyše piatimi miliónmi obyvateľov, ktorý sa rozprestiera od strednej Európy až po ozveny ruských bômb na Ukrajine. Pracovná migrácia v posledných rokoch ju zmenila, takže sa zdá byť skutočnou zemou na polceste. Na hranici medzi rizikom prispôsobiť sa šialenstvu, v ktorom sa život hýbe len na trajektórii kancelária – posteľ a ktoré sužuje metropoly ako Miláno či Londýn, a tradíciami zachovanými z nedávnej minulosti. A všetko naokolo plynie rýchlo. Historické centrum je symbolom tohto neustáleho pohybu. Hemží sa mladými ľuďmi, podnikmi, ktoré jeden deň otvárajú a druhý zatvárajú, a turistami odbiehajúcimi z Viedne. Jedinečná zmes na kontinente. Fascinujúci a zároveň komplikovaný inovatívny experiment. Pretože ak je pravda, že prílev nadnárodných spoločností ju posúva na vrchol trojuholníka s Prahou a Budapešťou, čím sa stáva centrom administratívnej práce pre strednú Európu, tak ju to na druhej strane vzďaľuje od vyváženého štandardu existencie, kde práca a život idú ruka v ruke.

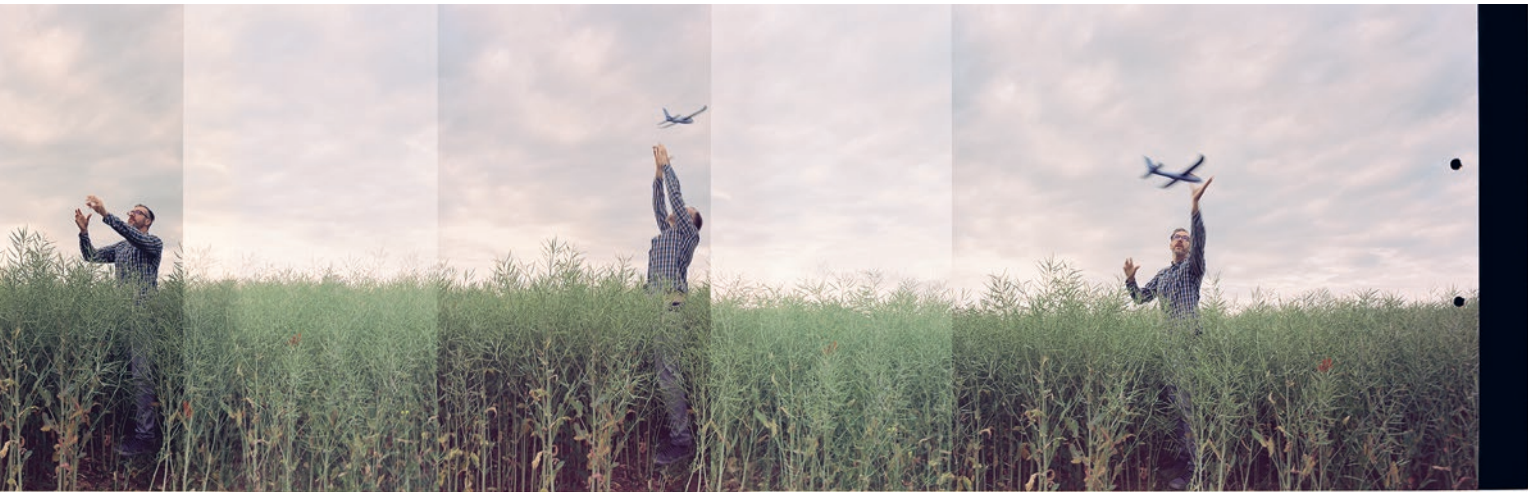

Tu teda môžeme zazrieť prvé trhliny bezpodmienečného smerovania k hyperwesternizácii. Bratislava stráca zo zreteľa svoje vlastné hodnoty a uteká smerom k Amsterdamu alebo Londýnu, zanechávajúc za sebou kultúru pomalšieho života, srdce ekosystému, v ktorom majú ľudia stále čas na vzťahy, na zoznamovanie, na spoznávanie a stretávanie sa bez trendovej, no zároveň klamlivej patiny klávesnice smartfónu. Zvyk žiť život naplno, ktorý odolal temnote obdobia pandémie a znovu vybuchol v celej svojej kráse, len čo sa obmedzenia zmiernili a vakcíny zaúčinkovali. Jar, ktorá akoby nikdy neskončila. Slnko, ktoré svieti na brehoch Dunaja a ktoré má tvár dievčat a chlapcov prichádzajúcich do Ružinova a Starého Mesta z celej Európy, ako aj z dedín usadených v tieni Tatier. Starý Prešporok je však zabalený do pochybností. Uväznený medzi túžbou nasledovať vzor, ktorý mu nepatrí, a snahou odolať volaniu Sirén workoholického konzumizmu, ktorý už opotreboval niektoré skvosty starého kontinentu. Takže, pochopenie... ale ako na to? Tráviac celý život medzi písacími stolmi, hovormi a teambuildingmi? Toto „akože šťastie" vytvárané s jediným cieľom – napokon sa vrátiť späť medzi steny vlastného bytu. Večera, mobil, posteľ a začíname odznova. Kde je čas pre seba a pre druhých? Naozaj sa nám stále darí otvárať svoje srdcia a uši iným? Hovoriac, počúvajúc a budujúc vzťahy ako „skutočné" ľudské bytosti? Alebo sme už príliš závislí od zvodného monitoru počítača, aby sme mohli venovať čo i len minimálnu pozornosť tvári nášho blížneho?

Veľa, príliš veľa otázok. Sú však nevyhnutné na to, aby mladé a energické hlavné mesto pochopilo, čo má robiť, keď vyrastie. Za pár rokov sme prešli od koruny k euru, od socialistických sivých budov po panorámy navrhnuté architektonickými hviezdami a sklené steny, s ambíciou nechať zblednúť Manhattan. Rýchle občerstvenie a spomienky na režim. Amerika a Sovietsky zväz. A uprostred toho rozmanitá človečina s veľmi nízkym priemerným vekom, snažiaca sa nájsť si svoju vlastnú cestu. Práca, práca a práca... alebo odmietnutie šliapnuť na plynový pedál a čas na zamyslenie. Obetujúc nejaké euro vo výplate s cieľom ušetriť bohatstvo, ktoré má väčšiu hodnotu ako výročné bonusy na bankovom účte. Medziľudské vzťahy. Porozumenie, hodnota priateľstva, lásky, rodiny. Citujúc známu reklamu jednej americkej značky by sa dalo povedať, že sú to „veci, ktoré si za peniaze nekúpite". A možno, aspoň tentoraz, majú pravdu.

Kozmopolitný vplyv Bratislavu transformoval. V niektorých ohľadoch ju „odtrhol" od zvyšku krajiny a vytvoril rôzne *Slovenská* v rámci národa s niečo vyše piatimi miliónmi obyvateľov, ktorý sa rozprestiera od strednej Európy až po ozveny ruských bômb na Ukrajine.

TEXT: KRISTÍNA PAHOLÍK HAMÁROVÁ
MASKY: KASHA POTROHOSH
FOTO: FRANTIŠEK MICHÁLEK

Revolúcia v porozumení

PO STÁROČIA SI ĽUDIA V JEDNOTLIVÝMI NÁRODMI VYSVETĽOVALI NEPOCHOPENIE MEDZI S ODLIŠNÝM JAZYKOM AKO ZÁSAH BOHOV.

Jeden z najstarších príbehov o „zmätení jazykov“ pochádza zo Starého zákona – ľudia v Babylone sa rozhodli postaviť si vežu až do neba, aby dokázali, že ich moc je podobná tej Božej. Bohu sa to nepáčilo, a preto rozhodol: „Pomäťme tam ich jazyk, aby nik nerozumel reči druhého.“ Odvtedy sa vraj ľudia dorozumievajú rôznymi jazykmi, no aj napriek tomu si stále vedia porozumieť.

JAZYK NIE JE NÁROD

Samozrejme, jazykový vývoj prešiel oveľa komplikovanejším procesom, ako je božský hnev. V minulosti existovalo niekoľko prajazykov, z ktorých sa následne vyformovali jednotlivé reči. Niektoré z nich používame dodnes. Spoločným znakom jednej jazykovej vetvy je podobnosť slov či gramatických pravidiel. Napríklad, voda sa po nemecky povie „wasser“, po anglicky zas „water“. A tak si aj národy naprieč svetom dokážu porozumieť, hoci kultúrne či spoločensky sa odlišujú. Podľa Encyklopédie Beliana existuje v súčasnosti približne šesť- až sedemtisíc jazykov. Presné číslo neexistuje, keďže niekedy nehovoríme o jazyku, ale o dialekte. A ten často „nepozná hranice“, ľudia na jednej aj na druhej strane colnice si rozumejú, no niekedy ozaj len rečou. Február 2022 u našich východných susedov je toho dôkazom.

Hoci jazyk zohráva jednu z najvýznamnejších funkcií v procese formovania národov, nie každý národ má vlastný. Vo svete existujú viaceré prípady, keď príslušníci niekoľkých národov hovoria rovnakou rečou, napr. angličtinou v Británii, USA, Austrálii a mnohých ďalších krajinách. Je to pozostatok koloniálnych čias, no do dnešnej doby to prinieslo výhody v porozumení si medzi miliónmi ľudí po celom svete. Angličtina sa stala de facto globálnym jazykom obchodu, vedy a diplomacie, ale nie je najpoužívanejší na svete. Tým je čínština, ktorou sa však paradoxne dohovoria primárne ľudia na území Číny a len minimálne presahuje hranice krajiny.

Podľa polyglota Gastona Dorrena vám na dohovorenie sa s väčšinou populácie stačí vedieť dvadsať jazykov. Okrem spomínanej angličtiny a mandarínskej čínštiny patrí medzi najpoužívanejšie jazyky aj španielčina, arabčina či portugalčina – aj tieto sa šírili spolu s kolonizátormi, ktorí prinútili pôvodné obyvateľstvo prebrať ich reč. Jazyk tak niekedy môže byť užitočný nástroj dorozumievania sa, no nie vždy aj porozumenia.

CESTA ZA UNIVERZÁLNOU REČOU

Presuňme sa na koniec 19. storočia, keď sa pár ľudí rozhodlo jazyk využívať najmä ako nástroj porozumenia. V roku 1887 si lekár L. L. Zamenhof povedal, že časté spory medzi zmiešaným obyvateľstvom mesta Białystok (v tom čase tam žili najmä Rusi, Poliaci, Nemci a Židia) by vyriešil jeden spoločný jazyk. Pôvodne chcel použiť latinčinu, ktorá spájala Európu počas Rímskej ríše aj naprieč celým stredovekom. Bola však gramaticky príliš náročná a vychádzala len z jednej vetvy. Preto už ako školák začal pracovať na projekte reči, ktorá by mala byť neutrálna a najmä by sa ľahko učila. Vzniklo tak lingvo internacia, oficiálnym názvom esperanto, ktorým dodnes hovorí podľa projektu Ethnologue až milión ľudí.

„Veľa výrazov pochádza z románskych a germánskych jazykov. Gramatika sa ale nepodobá na žiadnu inú reč,“ povedal pre český Radiožurnál Bernhard Tuider z viedenského múzea esperanta a ďalších umelých univerzálnych jazykov. „Ľudia, ktorí hovoria po nemecky, v esperante často počujú veľa z románskych jazykov. Naopak, Taliani a Španieli tam počujú najmä slovanské jazyky.“ Aj z esperanta sa však na určitý čas stalo namiesto jazyka porozumenia ohrozenie. Adolf Hitler v roku 1939 označil vo svojej knihe *Mein Kampf* esperanto za jazyk Židov, a tak bolo vo všetkých Nemeckom ovládaných krajinách na určitý čas zakázané. Jazyk našťastie prežil a dodnes esperantom hovoria ľudia po celom svete, dokonca v takých rozdielnych krajinách, ako je Brazília, Bulharsko, Irán, Japonsko, Kuba či Madagaskar.

ZDROJE

https://beliana.sav.sk/heslo/jazyk
https://radiozurnal.rozhlas.cz/nikde-neni-oficialni-reci-a-nikdo-jim-nemluvi-od-narozeni-presto-ma-esperanto-8140202
https://lingvo.info/sk/lingvopedia/esperanto
https://www.ethnologue.com/language/epo/
https://www.npr.org/2018/12/04/672863997/babel-looks-at-language-through-the-20-most-widely-spoken

REVOLÚCIA S NÁZVOM TRANSLATOR

Nutnosť medzinárodného jazyka napriek peknej myšlienke postupne upadá. Svet sa digitalizuje a vďaka všadeprítomnému telefónu, internetu a online či offline prekladačom sa dokážete porozprávať aj s babkou, ktorá predáva jačí syr na čínskom vidieku. Na prvých automatických prekladačoch začali pracovať vojaci znepriatelených mocností už počas studenej vojny. Prvý strojový prekladač pre verejnosť predstavili v roku 1992. Dokázal prekladať vety z angličtiny do nemčiny. Revolúcia v porozumení bola na svete.

Medzi najpoužívanejšie prekladače v súčasnosti patrí Google Translator, ktorý dokáže vzájomne prekladať 133 jazykov. Zároveň dokáže preložiť texty aj hovorenú reč. V posledných rokoch sa navyše vyvinula umelá inteligencia, ktorá nielenže preloží čokoľvek podľa načítaných slovníkov, ale pochopí aj význam vety a štylisticky ju upraví tak, aby prijímateľ čítal zmysluplný text. Navyše sa zvýšil aj počet rozoznávaných jazykov – jednoducho povedané, umelá inteligencia vám preloží všetko, čo bolo kedy zaznamenané na internete. Porozumieť si s ľuďmi na opačnom konci sveta nikdy nebolo jednoduchšie.

Ľudia z Babylonu by sa tak v súčasnosti bez problémov dohovorili aj na vystavaní novej Burj Khalifa – najvyššej budovy sveta. Schopnosť dorozumievať sa však nie je vždy kľúčom k tolerantnej spoločnosti. Aj Dubaj, kde Burj Khalifa stojí, je toho príkladom. Spoločnosť je zmiešaná podobne ako v starovekom Babylone, no príslušnosť k určitému etniku vás automaticky zaradí do sociálnej vrstvy.

A to bez ohľadu na to, či plynule hovoríte po arabsky, anglicky, esperantom či s umelou inteligenciou. Umenie porozumenia tak často nie je založené na dorozumievaní sa, ale na schopnosti prijať druhého človeka. Tak sa napríklad na cestách svetom aj bez akejkoľvek znalosti cudzích jazykov dokážete „porozprávať", zabaviť, získať informácie. Stačí často jazyk zameniť za pozitívne neverbálne gestá, úsmev a najmä vzájomný rešpekt.

Umenie porozumenia tak často nie je založené na dorozumievaní sa, ale na schopnosti prijať druhého človeka. Stačí často jazyk zameniť za pozitívne neverbálne gestá, úsmev a najmä vzájomný rešpekt.

https://summalinguae.com/language-technology/a-brief-history-of-machine-translation-when-did-it-start/#:~:text=In%201992%2C%20the%20first%20public,translate%20text%20into%20several%20languages
https://www.manchester.ac.uk/discover/news/whistling-tribe-rewrites-rules-of-language/
https://www.independent.co.uk/news/science/amazon-people-drum-language-long-distances-bora-rainforest-colombia-peru-a8320196.html

TEXT: ANNA SIEDYKH
FOTO: OLENA MOROZOVA

Anna Siedykh: Cudzinečnosť

BÁSNE POCHÁDZAJÚ Z DOPOSIAĽ NEVYDANEJ ZBIERKY POÉZIE *CUDZINEČNOSŤ*.

Prekladateľka a dramaturgička Anna Siedykh v nej pátra po spoločných bodoch, zároveň pracuje aj s miestami neporozumenia. Dotýka sa tém identity a domova a snaží sa uchopiť súčasný priestor a zároveň to, ako ho vojna mení.

23. 2. 2022

ráno robiac volské oko
vtlačím vlhký prst
do soli
olížem
–
potrebujem aspoň niečo cítiť

snaha o písanie prevracia pestrosť očakávaní
chcela by som rozprávať o starkej, jej mäkkých dlaniach
ako vstávali za tmy v nočných košeliach bosé
ako ich nohy sa strácali v čiernej tráve zbierali vodné perly
ako sa telo malého dievčatka pokojne ponára
do záhradnej vane obklopenej čerešňami marhuľami slivkami
ako jej černejú prsty od orechovej mladosti
nechty od skúmania tvrdosti pôdy

stojí v pamäti zahalená do bielych závesov pádu lupeňov
zo starovekej višne
pozerá dopredu pripravená na objatia neistoty sveta

namiesto toho sú moje slová zakaždým ťažšie
zavejú sa do spleti údernej pravdivosti
a padajú padajú padajú bombami

nepočúvať nepočuť nebyť počutou
krajinou človekom mestom miestom telom

naučiť sa toto remeslo odznova
nastražovať uši počas západu slnka
počas rachotu neba príbehov sŕdc

stojíte pozeráte sa na seba
koľko spoločného ste mali
čo všetko ste stratili

dotýkať sa dlane so zavretými očami a
spomínať na krajinu detských výletov
nohy v studenom jazere
prsty splietajú poľné kvety do vencov
tvoja pamäť moja pamäť

dovoľ mi znovu byť počutou

presne pred pol rokom som sa zobudila
z hlbokého nebeského dunenia
vzduch sa stal pichľavým
vrástol mi pod kožu a nechty
dostal sa do pľúc a ostal tam

potom sa to začalo
pulzácia pod srdcom

dlho som si to nevšímala
prvé písmeno sa mi objavilo okolo očí
okrúhle hranice uvideného
druhé som našla o týždeň
hrudník na dve časti čakania
rozdelilo pichľavé písmeno I
staré ako antický stĺp
ako trajektória dažďa
v nehybnosti vzduchu
tretie sa objavilo o niekoľko dní
ako nebo písané naopak
piate sa umiestnilo na bruchu
ako rebrík ktorým sa konečne dostanem
tam kde ešte ani (ne)pravda nebola
to piate posledné ma stále páli
domov sa objavil
na chrbte medzi lopatkami

odvtedy všade kde pôjdem
som ВІЙНА

piť kávu na Divadelnej
smiať sa nahlas
dávať si vlasy za ucho
na šálke zanechávať červené stopy

tak akoby ťa vojna odo mňa nikdy nevzala

úkryt

vojna ma naučila dýchať celým telom
chodidlami v noci
lakťami počas behu
dlaňami počas dotykov
pľúca mi upchala zeminou
je ťažké rozprávať
takmer nemožné
nedávno začalo z hliny niečo klíčiť
našepkáva mi príbehy z minulosti
modlí sa za mňa
svieti počas nebezpečenstva
hreje ľad kostí
možno mi to raz prerastie nad hlavu
a stane sa novou strechou

ukázalo sa, že na fotografie
zničených domov
zhorených áut
končatín v tráve
soli zamrznutej na očných viečkach
terorom oďobanú krajinu
tmavé studené steny
sa dá zvyknúť

slová domov
krik mi zalepí ústa
viem že sa bojíte pýtať
bojíte sa raniť
hľadáte slová
hľadáme odpovede
rozmočia sa tieňmi na dlažbe
objavia sa kvapkami vody na
rannom okne
prídu krokmi snom vystrašeného dieťaťa
spolu sa učíme to isté
počúvať byť počutými
skladať naše domovy do kufrov
spolu s prítomnosťou predkov
spolu so záhradami a hojdačkami
prvými a poslednými bozkami
prvými a poslednými slovami
spolu sa učíme to isté
rozprávaniu mlčaniu
balíme svoje jazyky do batôžkov
meníme spoluvytvárame
bojíme sa toho istého
zobudiť sa v ráne
kde nám znovu nikto nerozumie

proroci rybacej mĺkvosti
kto sú oni?
ak sa prizeráme pridlho
šupiny sa stanú zrkadlom
stanú sa nami
my sa staneme misionármi ticha

a trstina je teraz ich hranicou
všetkým nezrozumiteľný jazyk je pre nich otčenášom
sú tu milióny a všetci spolu
udržiavajú túto prezretú batožinu

je to teraz jediná vec, ktorá ich všetkých ťahá hore
nevidia čo to je ale plávajú
a pýtajú sa tvrdohlavo otvárajúc ústa
rozprávajte
rozprávajte
rozprávajte
s nami tom, prečo sme tu a kam smerujeme

prečo zaoblenie jazera stráca reč
prečo sa ich šupina zamotáva do tŕstia
prečo nikto nepočuje ich otčenáš
alebo počuje a nerozumie
a prečo im niečo neustále tlačí na chrbticu

v tejto hlbokej vode
v jej priezračnej čistote

v obmedzenosti brehov
kamenitosti ostrých striech

rozprávajme sa s nimi
rozprávajme sa o nich
rozprávajme sa

v noci cítim
ako mi ťažké topánky
šliapu po hrudi
kráčajú tam a späť
zanechávajú stopy
na zasneženej koži
hľadajú niečo
hľadajú niekoho
raz za čas z únavy
si líhajú do snehových závejov
niekde v oblasti rebier

rada by som ich zahriala
ukázala odpovede

namiesto toho ležím nehybne
sotva dýcham
len počúvam
ako ich kroky

ma okliešťujú čoraz novšími hranicami

FOTO: MICHAELA NAGYIDAIOVÁ

Knižné tipy

VYDAVATEĽSTVO ABSYNT

INTERNÁT
Serhij Žadan

Ešte včera tu bol Sovietsky zväz. Ešte dnes tu bola východná Ukrajina. A teraz – teraz je tu vojna. A je tu aj Žadanov román *Internát*, aby vám ukázal, ako sa žije život na hrane života. Čo má robiť učiteľ a idealista Paša, keď do tried namiesto detí napochodujú vojaci, keď namiesto šuchotu zošitov počuť cvakanie rozoberaných samopalov? Nepriateľská armáda napadla susedné mesto a kdesi tam, na okupovanom území, zostal v internáte jeho synovec Saša, ktorému teraz treba pomôcť. Paša dlho neváha. Vyrazí na strastiplnú cestu, aby chlapca odviedol naspäť domov.

TO, ČO MÁŠ OKOLO KRKU
Chimamanda Ngozi Adichie

Dojemné i angažované poviedky obľúbenej Chimamandy Ngozi Adichie prenikajú pod povrch vzťahov medzi mužmi a ženami, rodičmi a deťmi, ale aj Nigériou a západným svetom. Táto kniha predstavuje jej rozprávačské majstrovstvo v tej najčistejšej podobe! V dvanástich vybrúsených poviedkach sa stretávajú a prepletajú nielen malé ľudské osudy, ale aj veľké dejiny či rôzne kultúry. Sú to texty presiaknuté krásou, smútkom i túžbou, ale aj osamelosťou a čírou ľudskou beznádejou.

RÍŠA CHIRURGOV
Jürgen Thorwald

Prežite na vlastnej koži prerod chirurgie z krvavého strašiaka na modernú a bezbolestnú medicínsku disciplínu. Pokračovanie obľúbenej knihy *Storočie chirurgov* od Jürgena Thorwalda ponúka ďalšie príbehy pozoruhodných dejín medicíny. Atraktívne sú aj vďaka pohnutým ľudským osudom odohrávajúcim sa na ich pozadí a dramatickým životným príbehom, ktoré stoja za každým novátorským chirurgickým činom.

ŠTÚDIE K INTEGRÁCII PRISŤAHOVALCOV DO NEMECKEJ SPOLOČNOSTI
David Emler a kolektív autorov

Nemecko je krajina, ktorá má s imigráciou a emigráciou mimoriadne bohaté skúsenosti. Kým sa na verejnosť často dostávajú skratkovité názory a povrchné pozorovania, táto publikácia prináša pohľad na problematiku do hĺbky. Štyri štúdie, ktorých spoločným menovateľom je integrácia menšín do nemeckej spoločnosti od druhej polovice 20. storočia do súčasnosti. Zaujímavé je, že kniha venuje pozornosť aj integrácii dvanástich miliónov Nemcov vysídlených zo strednej a východnej Európy po druhej svetovej vojne a politickú integráciu ľavicových radikálov a protestných hnutí, ktorá umožnila vznik strane Zelených a rozvoj nemeckej občianskej spoločnosti. Ďalšia časť knihy rieši dôsledky nemeckého zjednotenia a integráciu obyvateľov východného Nemecka do Spolkovej republiky Nemecko.

WHAT IS HUNCÚT?
Milan Čupka

Ministerstvo zahraničných vecí pri príležitosti Dňa zahraničných Slovákov zverejnilo na svojej facebookovej stránke zaujímavú správu, ktorá hovorí o tom, koľko Slovákov žije v súčasnosti za hranicami. Rebríčku krajín s prehľadom kraľujú Spojené štáty americké, v ktorých žije 750-tisíc Slovákov a Sloveniek. Aj o tom, ako sa stalo, že je našincov za veľkou mlákou toľko, hovorí perfektná kniha *What is huncút* od novinára Milana Čupku. Ten sa vybral mapovať stopy slovenských mestečiek v USA. Objavil parádne príbehy o tom, ako policajný riaditeľ Matovič z Humenného bojoval s talianskou mafiou spolu s dolapiteľom Al Caponeho, alebo o slovenských farmároch z Arkansasu, ktorých dávali v kongrese za vzor pri potláčaní segregácie na juhu.

TAM, KDE ČÍHA VLK
Ajelet Gundar-Gošen

Najnovší román od oceňovanej izraelskej autorky Ajelet Gundar-Gošen sa dotýka tých najpálčivejších otázok. Rodina Schusterovcov žije skvelý život v Silicon Valley. Manželia majú pekný vzťah a Adam, ich 17-ročný syn, je šikovný, tichý a slušný mladý muž. Teroristický útok na synagógu a smrť Adamovho spolužiaka však naruší všetky vzorce a na povrch sa začnú drať problémy a nevyriešené otázky. Napríklad otázky identity emigrantov a emigrantiek, ktoré autorka otvára s veľkou úprimnosťou a hlbokou introspektívou. Ale aj otázky dôvery, vzťahov v rodine. Celým románom sa tiahnu dva hlavné naratívy – dôvera a bezpečnosť – na ktorých autorka buduje príbeh plný napätia. Román *Tam, kde číha vlk* nie je pohodovým čítaním. Je to jazda, pri ktorej sa každý môže zamyslieť nad vlastnými postojmi a nad tým, čo nás robí tým, čím sme a prečo.

VYDAVATEĽSTVO BRAK

SMRŤ JE BRUTÁLNA DRINA
Chálid Chalífa

Abd al-Latíf je starý muž, ktorý pokojne zomiera na nemocničnom lôžku v Damasku. Pred smrťou poprosí svojho najmladšieho syna o posledné želanie – aby ho pochovali na rodinnom pozemku v regióne Aleppo. V zúfalom úsilí naplniť otcovu poslednú vôľu cestuje od tej chvíle trojica súrodencov s pozostatkami otca a začína sa púť súčasnou Sýriou cez spletitú sieť checkpointov. Cesta, ktorú by za normálnych okolností prekonali za pár hodín, v súčasnej situácii trvá niekoľko dní. Lemujú ju rozbombardované domy, opustené dediny a vraky tankov. Postupne sa demaskuje nielen rozklad vonkajšieho sveta, ale zároveň aj rodinných a súrodeneckých vzťahov. V dusnej a napätej atmosfére mikrobusu s rozkladajúcou sa mŕtvolou otca ožívajú prízraky ich spoločnej histórie.

ZÁSTUP
Basma Abd al-Azíz

V surrealistickej, ale známej vízii súčasného Egypta sa po neúspešnom ľudovom povstaní dostáva k moci centralizovaná moc známa ako Brána. Občania musia získať povolenie od Brány, aby si mohli vybaviť aj tie najzákladnejšie každodenné záležitosti, no Brána sa nikdy neotvorí a rad pred ňou sa predlžuje. Občania zo všetkých spoločenských vrstiev sa miešajú a čakajú na slnku: revolučný novinár, šejk, chudobná žena, ktorá sa obáva o zdravie svojej dcéry, a dokonca aj brat bezpečnostného dôstojníka zabitého pri zrážkach s protestujúcimi. Medzi nimi je aj Jahjá, muž, ktorý bol postrelený počas udalostí a čaká na povolenie od Brány, aby mu odstránili guľku z tela. Jahjov zdravotný stav sa neustále zhoršuje, no úradníci mu na každom kroku odmietajú pomôcť a aktívne popierajú samotnú existenciu guľky.

IRACKÝ KRISTUS
Hassan Blásim

Vojak so schopnosťou predpovedať budúcnosť je vydieraný povstalcom, aby spáchal posledný teroristický čin... Bagdadský obchodník na úteku pred lúpežou spadne do hlbokej diery, na dne ktorej sedia džinni a mŕtvola vojaka z úplne inej vojny... Od legiend o púšti až po hrôzy lesa. Blásimova próza vychádza z Kafku a oslňujúco žiari do temných absurdít nedávnej minulosti Iraku a trápenia jeho nespočetných utečencov. Námetom jeho druhej zbierky je predovšetkým trauma a kuriózne stratégie, ktoré si ľudia osvojujú pri jej spracovaní. Kniha vyjde v preklade Mareka Briešku v edícii Dezorient express.

MAGAZÍN 18. ROČNÍKA FESTIVALU [fjúžn]
POROZUMEJ SVETU, KTORÝ MÁME DOMA

TIRÁŽ

ISBN 978-80-89008-88-9

vydala Nadácia Milana Šimečku,
Svoradova 5, 811 03 Bratislava
e-mail nms@nadaciams.sk
© 2023

pripravila šéfeditorka Ivana Kohutková
jazyková redakcia Jana Vicenová
preklad anglických textov Dana Ševčíková
fotografia na obálke Kvet Nguyen
dizajn a grafická úprava Matúš Hnát
písmo TWK Lausanne 400
papier 120g Fedrigoni Arena Natural Rough
a 320g Fedrigoni Splendorlux Mirror Bronzo
tlač Tiskárna Helbich, Brno

manažérka programu [fjúžn] Irina Lepilová
manažér festivalu Martin Brix
manažérka komunikácie a PR Ivana Kohutková
produkcia Mikuláš Procháska
dramaturg Laco Oravec
finančná manažérka Andrea Zaujecová
riaditeľka nadácie Veronika Fishbone Vlčková

web www.fjuzn.sk
festivalový web www.festival.fjuzn.sk
facebook @fjuznNMS
instagram @fjuzn_festival
e-mail info@fjuzn.sk

Chcete viac spoznávať cudzincov a cudzinky
a pomáhať s nami robiť zo Slovenska krajinu,
v ktorej sa dokážeme poučiť z vlastnej minulosti
a v ktorej budeme ochotní rešpektovať
jedinečnosť každého človeka? Podporte nás na
www.nadaciamilanasimecku.sk
a www.festival.fjuzn.sk

Festival z verejných zdrojov finančne podporili

BRATISLAVA
fond na podporu umenia
KULT MINOR
MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY
BRATISLAVSKÝ KRAJ
Iceland Liechtenstein Norway grants
VEĽKÝ KOSTOL
Staré Lýceum
unesco

Festival [fjúžn] organizuje Nadácia Milana Šimečku

Projekt je spolufinancovaný aj z projektu s názvom „EMCA – Podpora migrantov prostredníctvom kultúrnych aktivít“ financovaného z Grantov EHP 2014 – 2021 a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky. Spoločným úsilím k inkluzívnej Európe.

Projekt realizujeme tiež vďaka podpore z Finančného mechanizmu EHP 2014 – 2021 a štátneho rozpočtu SR na projekt č. CLT01006 LYCEUM – Free Society Lab, ktorý realizuje Cirkevný zbor ECAV Bratislava Staré Mesto v rámci programu Kultúra.

Projekt podporený UNESCO a Fondom nehmotného kultúrneho dedičstva Dohovoru na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva z roku 2003.

S mediálnou podporou

CITYLIFE.SK
rtv:
RÁDIO FM
RÁDIO DEVÍN
SPECTATOR
.týždeň
DENNÍK N
see&go

FOTOGRAFIA NA OBÁLKE JE SÚČASŤOU KAMPANE HUMANS OF [fjúžn].
NA OBÁLKE JE YEHUDA GABRIELITA MADJIAH.

ISBN 978-80-89008-88-9
EAN 9788089008889